

maj 2008 r.

Polityka środowiskowa i społeczna*

Europejski Bank
Odbudowy i Rozwoju

Przedmowa

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBRD – European Bank for Reconstruction and Development) przyjął swoją pierwszą politykę środowiskową w 1991 r. podczas pierwszego posiedzenia Zarządu. Zakres tej polityki z czasem się zmieniał i obecnie stanowi podstawę nowej Polityki Środowiskowej i Społecznej.

Opisana w niniejszym dokumencie polityka i związane z nią wymagania operacyjne zostały zatwierdzone na posiedzeniu Zarządu EBRD 12 maja 2008 r. i zaczną obowiązywać od 12 listopada 2008 r.

Polityka środowiskowa i społeczna przedstawia szczegółowe zobowiązania wynikające z zapisów Umowy Założycielskiej Banku, w której sygnatariusze zobowiązali się „do promowania korzystnych dla środowiska i zrównoważonych rozwiązań we wszystkich sferach swojej działalności.”

Spis treści

Polityka Środowiskowa i Społeczna

- A. Cel niniejszej Polityki
  - B. Zobowiązanie EBRD
  - C. Włączenie kwestii środowiskowych i społecznych do cyklu projektowego: rola i obowiązki EBRD
  - D. Sprawozdawczość publiczna i jawność EBRD
  - E. Promowanie inwestycji korzystnych dla środowiska i społeczeństwa, w tym działań prowadzonych we współpracy z partnerami
  - F. Strategie dla krajów i sektorów
  - G. Rozwiązania instytucjonalne i metody wdrożenia
- Załącznik 1: Projekty Kategorii A
- Załącznik 2: Lista wykluczeń dla polityki środowiskowej i społecznej EBRD

*Polityka Środowiskowa i Społeczna została przetłumaczona z angielskiego oryginału na inne języki, w tym na polski, aby pomóc różnym stronom zainteresowanym działalnością Banku w lepszym zrozumieniu Polityki. Bank podjął wszelkie działania aby zapewnić staranne tłumaczenie Polityki, aczkolwiek Bank nie gwarantuje dokładności i autentyczności tłumaczenia na język polski. W przypadku rozbieżności między angielską wersją Polityki środowiskowej i społecznej i jej tłumaczeniem na inny język, wersja angielska będzie decydująca.

Wymagania operacyjne

Wymaganie 1: Ocena problemów środowiskowych i społecznych oraz właściwe zarządzanie

Wymaganie 2: Warunki pracy i zatrudnienia

Wymaganie Operacyjne 3: Zapobieganie zanieczyszczeniom i ich eliminacja

Wymaganie Operacyjne 4: Zdrowie i bezpieczeństwo społeczne

Wymaganie Operacyjne 5: Zakup gruntów, przymusowe przesiedlenia i migracje ekonomiczne

Wymaganie Operacyjne 6: Ochrona różnorodności biologicznej i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

Wymaganie Operacyjne 7: Ludność rdzenna

Wymaganie Operacyjne 8: Dziedzictwo kulturowe

Wymaganie Operacyjne 9: Pośrednicy finansowi

Wymaganie Operacyjne 10: Ujawnianie informacji i zaangażowanie stron zainteresowanych

Polityka Środowiskowa i Społeczna EBRD

A. Cel niniejszej polityki

1. Zgodnie z zapisami Umowy Założycielskiej¹ Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBRD) jest zobowiązany promować „zrównoważony i korzystny dla środowiska rozwój” we wszystkich obszarach działalności związanej z inwestycjami i współpracą technologiczną. Bank² uważa, że zrównoważony rozwój jest podstawą dobrego zarządzania działalnością. Dlatego też promowanie gospodarki rynkowej i prywatnej przedsiębiorczości przez EBRD jest nierozdzielnie związane z zaangażowaniem Banku w zrównoważony rozwój. Wszystkie projekty finansowane przez EBRD muszą spełniać podstawowe zasady operacyjne Banku, czyli zasadę dodatkowości i wpływu na transformację gospodarki oraz rzetelne zasady bankowości. Dodatkowo Bank uznaje, że zrównoważony rozwój finansowy powinien być jednym z najwyższych priorytetów wśród działań EBRD.
2. Niniejsza Polityka obejmuje środowiskowy i społeczny aspekt zrównoważonego rozwoju. Do celów niniejszej Polityki aspekt społeczny obejmuje (i) normy i warunki pracy, w tym bezpieczeństwo i higienę pracy, oraz (ii) wpływ na społeczeństwo, np. zdrowie publiczne, bezpieczeństwo, równość płci, wpływ na ludność rdzenną i dziedzictwo kulturowe, przymusowe przesiedlenia oraz dostępność cenową podstawowych usług. Dokument określa, jak Bank zamierza zrealizować swoje założenia dotyczące promowania równowagi środowiskowej i społecznej poprzez:
  - kładzenie nacisku na kwestie środowiskowe i społeczne we wszystkich sferach swojego działania
  - ustalanie wymogów środowiskowych i społecznych dla klientów, którzy muszą dostosować się do zasad w terminie zaakceptowanym przez Bank
  - określanie ról i obowiązków EBRD i jego klientów w zakresie wypracowywania zrównoważonych wyników zgodnie z zasadami niniejszej Polityki oraz wymaganiami operacyjnymi
  - wyznaczanie celów strategicznych dotyczących promowania projektów korzystnych dla środowiska i społeczeństwa.

B. Zobowiązanie EBRD

3. Dzięki specjalnym mechanizmom oceny i monitoringu środowiskowego i społecznego EBRD będzie dążyć do tego, aby finansowane przez Bank projekty:
  - były zrównoważone pod względem środowiskowym i społecznym
  - szanowały prawa pracowników i społeczności, na które mają wpływ
  - były zaplanowane i realizowane zgodnie z właściwymi przepisami prawa i dobrymi praktykami międzynarodowymi.

Aby przełożyć ten cel na realne i praktyczne wyniki, Bank przyjął zestaw wymagań operacyjnych, do których klienci muszą się stosować. Wymagania obejmują kluczowe obszary i kwestie środowiskowe i społeczne. Bank czuje się zobowiązany do promowania standardów ochrony środowiska

---

¹ Patrz art. 2.1 (vii) Umowy Założycielskiej EBRD.

² W niniejszym dokumencie terminy „EBRD” i „Bank” są stosowane zamiennie.

obowiązujących w Unii Europejskiej (UE) oraz „Europejskich zasad na rzecz środowiska”, których jest sygnatariuszem, co ma swoje odzwierciedlenie w wymaganiach operacyjnych³. Bank oczekuje, że klienci będą oceniać kwestie środowiskowe i społeczne związane z ich projektami oraz odpowiednio nimi zarządzać, tak aby projekty były zgodne z wymaganiami EBRD. Rola Banku polega na: (i) weryfikacji oceny klientów; (ii) pomocy klientom w zakresie opracowywania właściwych i skutecznych działań mających na celu uniknięcie lub – jeżeli nie jest to możliwe – zminimalizowanie, ograniczenie, zrównoważenie lub zrekompensowanie niekorzystnego wpływu na środowisko lub społeczeństwo, zgodnie z wymaganiami EBRD; (iii) pomocy w określaniu szans na wypracowanie dodatkowych korzyści dla środowiska lub społeczeństwa; oraz (iv) monitorowaniu zgodności projektów z przepisami środowiskowymi lub społecznymi do czasu gdy Bank ma udział finansowy w projekcie⁴

4. Bank udoskonalili system oceny wpływu proponowanych projektów na transformację gospodarki⁵, tak aby ocena lepiej odzwierciedlała znaczenie systemowego, zrównoważonego rozwoju w transformacji oraz korzyści płynące ze strategicznego podejścia do tej kwestii. Każdy projekt finansowany przez EBRD, mający za cel dążenie do zrównoważonego rozwoju, będzie uznawany za w pełni zgodny z założeniami Banku dotyczącymi transformacji.
5. Bank zamierza dążyć do finansowania projektów, które mogą przynieść dodatkowe korzyści środowiskowe lub społeczne, np. korzyści społeczno-ekonomiczne w społecznościach objętych projektem, oraz – o ile jest to właściwe i realne – będzie dążył do tego, aby wszystkie strony objęte projektem miały sprawiedliwy dostęp do tych korzyści. Za szczególnie istotne będą uznawane projekty uwzględniające elementy dotyczące priorytetowych kwestii środowiskowych lub społecznych dla danego regionu, promujące wdrożenie właściwych strategii UE, np. dotyczących minimalizowania i adaptacji do zmian klimatu, pustynnienia, ochrony bioróżnorodności, wydajności energii i zasobów, walki z ubóstwem, promowania uczciwej pracy, ograniczania wykluczenia społecznego, dostępu do podstawowych usług, równości płci, jawności i rozwoju społecznego. EBRD będzie też sprawdzać, czy proponowane projekty mogą przyczynić się do rozwoju kraju przyjmującego oraz przynieść ogólne korzyści dla objętych projektem społeczności w sensie gospodarczym, społecznym lub środowiskowym. EBRD będzie współpracować z klientami, aby pomóc im w tworzeniu wartości dodanej w ramach swoich działań, wzmacniać ich długoterminowy i zrównoważony rozwój oraz umiejętności zarządzania kwestiami środowiskowymi i społecznymi przez klienta.
6. Bank uznaje wagę minimalizowania zmian klimatu i adaptacji do zmian klimatu oraz ich wysoki priorytet dla działań Banku w regionie. EBRD zamierza dalej rozwijać swoje podejście do zmiany klimatu, zwłaszcza w zakresie ograniczania emisji gazów cieplarnianych, adaptacji, promowania surowców odnawialnych i zwiększania wydajności energii, aby wzmocnić pozycję tych elementów w swoich działaniach.

---

³ Tekst „Europejskich zasad na rzecz środowiska” (*EPE – European Principles for the Environment*) znajduje się na stronie: www.eib.org/infocentre/epe/declaration/index.htm. EPE to inicjatywa opracowana w odpowiedzi na potrzebę coraz większej harmonizacji przepisów, praktyk i norm dotyczących środowiska i związanych z finansowaniem projektów. Zasady EPE są określone jako wiodące przepisy środowiskowe w Traktacie UE oraz praktykach i standardach włączonych do przepisów wykonawczych UE. Zobowiązania wynikające z EPE są odzwierciedlone w wymaganiach nr 1, 2, 3, 4 i 10.

⁴ Do celów niniejszej Polityki uznaje się, że Bank nie ma udziału finansowego w projekcie, jeżeli odsprzedał swój udział lub odstąpił od inwestycji (w postaci długu lub kapitału) na warunkach odroczonej płatności.

⁵ Wpływ projektów na transformację gospodarki jest oceniany przez Urząd Głównego Ekonomisty Banku (*OCE – Office of the Chief Economist*).

Więcej informacji pod adresem www.ebrd.com/country/sector/econo/impact.htm.

7. EBRD w pełni uznaje zasady jawności korporacyjnej⁶, odpowiedzialności i zaangażowania stron zainteresowanych. Bank będzie regularnie publikował informacje dotyczące swoich wyników w zakresie kwestii środowiskowych i społecznych oraz zaangażuje się w konstruktywny dialog ze społecznością stron zainteresowanych Banku. Bank będzie też promować dobre praktyki w tym zakresie wśród swoich klientów. EBRD oczekuje przede wszystkim, że klienci zidentyfikują strony zainteresowane dla projektu i będą się z nimi regularnie kontaktować, nawiązywać relacje ze społecznościami potencjalnie objętymi projektem poprzez publikowanie informacji, konsultacje i świadome uczestnictwo, w sposób uznany przez Bank za zgodny ze skutkami realizacji projektu. Relacje ze stronami zainteresowanymi powinny być zgodne z duchem, celem i ostatecznymi zamierzeniami Konwencji EKG ONZ o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska⁷, dyrektywy w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre publiczne i prywatne przedsięwzięcia na środowisko oraz – dla projektów mogących mieć poważny wpływ na środowisko na terenie obejmującym więcej niż jedno państwo – Konwencji EKG ONZ o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym⁸, bez względu na status ratyfikacji.
8. EBRD wspiera zasadę ostrożności w stosunku do ochrony, zarządzania i zrównoważonego wykorzystania naturalnych zasobów biologicznych (takich jak dzika przyroda, łowiska i produkty leśne) i zamierza dbać o to, aby jego działania przyczyniały się do ochrony zagrożonych siedlisk i – o ile jest to zasadne – wzmacniały stan naturalnych siedlisk i ich różnorodność biologiczną.
9. EBRD, dzięki swoim inwestycjom, będzie aktywnie przyczyniać się do skutecznego wdrażania właściwych przepisów prawa międzynarodowego związanych ze środowiskiem, pracą, odpowiedzialnością społeczną⁹ i publicznym dostępem do informacji na temat środowiska. Te zasady są opisane w instrumentach, takich jak traktaty, konwencje i umowy wielostronne, regionalne lub dwustronne oraz we właściwych instrumentach niewiążących. EBRD nie będzie świadomie finansować projektów, które naruszałoby zobowiązania kraju wynikające z właściwych traktatów i umów międzynarodowych dotyczących ochrony środowiska, praw człowieka i zrównoważonego rozwoju, określonych podczas oceny projektu.
10. EBRD będzie współpracować z innymi instytucjami finansowymi, UE, agencjami pomocy wzajemnej, agencjami ONZ i innymi instytucjami w celu koordynacji skutecznych działań służących promowaniu zrównoważonego rozwoju na poziomie regionalnym i sektorowym w krajach swojego działania. W przypadku współfinansowania projektów z innymi międzynarodowymi instytucjami finansowymi EBRD będzie z nimi współpracować, aby uzgodnić wspólne podejście do oceny projektów, wymagań i kontroli.
11. Poprzez swoje działania dotyczące współpracy technicznej EBRD będzie starać się zorganizować wsparcie dla programów budowania zdolności i innych form pomocy, aby

---

⁶ Bank ma własne wymagania dotyczące właściwego zarządzania, prania brudnych pieniędzy, łapówek i korupcji, jawności dochodów i ujawniania taryf opłat. Są one opisane w innych dokumentach określających politykę Banku.

⁷ Konwencja z Aarhus: www.unece.org/env/pp/.

⁸ Konwencja z Espoo: www.unece.org/env/eia/.

⁹ Instrumenty związane z odpowiedzialnością społeczną uzgodnione na poziomie międzynarodowym obejmują „Trójstronną deklarację zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej” Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) oraz „Wytyczne dla przedsiębiorstw wielonarodowych” Organizacji współpracy gospodarczej i rozwoju (OECD).

wzmocnić finansowane przez siebie projekty, np. poprzez promowanie zrównoważonych praktyk biznesowych i odpowiedzialności społecznej firm, budowanie koniecznych zdolności niezbędnych do uwzględniania kwestii środowiskowych i społecznych oraz właściwego zarządzania nimi w kraju działania lub zwiększanie sprawiedliwego dostępu do potencjalnych korzyści płynących z projektów finansowanych przez Bank.

12. EBRD będzie angażować się w politykę dialogu i – kiedy to konieczne – zapewni pomoc techniczną w zakresie współpracy z rządami i innymi partnerami, aby odpowiedzieć na problemy strukturalne i lokalne związane ze zrównoważonym rozwojem.
13. W ramach działań wewnętrznych EBRD będzie stosować dobre praktyki dotyczące zarządzania środowiskiem (w tym wydajne gospodarowanie energią i surowcami, zmniejszenie ilości odpadów i recykling) oraz zarządzania zasobami ludzkimi (równe szanse, równowaga między pracą a życiem prywatnym, bezpieczeństwo i higiena pracy). EBRD będzie dążyć do współpracy z dostawcami i wykonawcami, którzy stosują równie wysokie standardy środowiskowe i społeczne. Bank będzie brać pod uwagę kwestię zrównoważonego rozwoju również w ramach wewnętrznych zamówień towarów i usług.

C. Włączenie kwestii środowiskowych i społecznych do cyklu projektowego: rola i obowiązki EBRD

Procedura oceny projektów

Podejście ogólne

14. Wszystkie projekty finansowane przez EBRD podlegają ocenie obejmującej kwestie środowiskowe i społeczne, co pomaga EBRD w zdecydowaniu, czy dane działanie powinno być finansowane, a jeżeli tak, to w jaki sposób należy potraktować kwestie środowiskowe i społeczne w procesie planowania, finansowania i wdrożenia. Ocena środowiskowa i społeczna EBRD jest częścią ogólnej oceny projektów w EBRD, obejmującej ocenę ryzyka finansowego i wizerunkowego oraz określenie potencjalnych szans środowiskowych i społecznych. Ocena jest dostosowana do rodzaju i skali projektu i zgodna z poziomem ryzyka i wpływu na środowisko i społeczeństwo. Ocena pozwoli ustalić, czy działania mające podlegać finansowaniu EBRD mogą być wdrożone zgodnie z niniejszą Polityką i wymaganiami operacyjnymi EBRD. Klient jest odpowiedzialny za przygotowanie odpowiednich analiz, zasad ujawniania informacji i systemu zaangażowania stron zainteresowanych, zgodnie z Wymaganiami Operacyjnymi EBRD od 1 do 10, oraz za przesłanie tych dokumentów do EBRD do weryfikacji w ramach oceny własnej projektu. EBRD sprawdzi przesłane informacje i przedstawi klientowi wskazówki dotyczące dostosowania projektu do wymagań Banku.
15. Ocena środowiskowa i społeczna EBRD uwzględnia trzy kluczowe elementy: (i) wpływ proponowanego projektu na środowisko i społeczeństwo oraz powiązane z tym problemy; (ii) możliwości i zaangażowanie klienta w zakresie odpowiedniego rozwiązania tych kwestii i zarządzania wpływem projektu zgodnie z niniejszą Polityką; (iii) oraz rolę stron trzecich w osiągnięciu zgodności projektu z niniejszą Polityką.
16. EBRD może wstrzymać się od finansowania proponowanego projektu z powodów środowiskowych lub społecznych, np. jeżeli proponowany projekt nie spełnia wymogów środowiskowych i społecznych w odpowiedni sposób i nie ma możliwości dostosowania go do wymagań EBRD zapisanych w niniejszym dokumencie w terminie akceptowalnym dla Banku lub jeżeli trwały wpływ projektu na środowisko lub społeczeństwo jest niemożliwy do

przyjęcia. Dodatkowo istnieje wiele rodzajów działalności, których EBRD nie finansuje. Lista tych działań znajduje się w Załączniku 2.

17. W niniejszej Polityce termin „projekt” odnosi się do działania biznesowego, dla którego klient chce pozyskać finansowanie z EBRD, bez względu na rodzaj działania EBRD. Działania EBRD (czyli sposób finansowania) obejmuje wiele różnych rodzajów finansowania proponowanych projektów, np. finansowanie projektu/finansowanie z ograniczonym regresem, usługi w zakresie finansów korporacyjnych, kapitał obrotowy, finansowanie quasi-kapitałowe lub kapitałowe lub też granty.
18. EBRD zarządza wieloma funduszami specjalnymi i funduszami współpracy. Projekty lub działania finansowane w całości lub w części z funduszy specjalnych muszą być zgodne z niniejszą Polityką. W przypadku funduszy współpracy niniejsza Polityka również ma zastosowanie, jednakże mogą też obowiązywać dodatkowe wymagania strony finansującej związane z kwestiami środowiskowymi lub społecznymi, o ile tylko są one zgodne z niniejszą Polityką.

Kategoryzacja

19. EBRD kategoryzuje proponowane projekty i zalicza je do grup A/B/C/FI na podstawie kryteriów środowiskowych i społecznych, aby: (i) odzwierciedlić poziom potencjalnego wpływu proponowanego projektu na środowisko i społeczeństwo i powiązanych z tym problemów; oraz (ii) określić rodzaj i poziom analiz środowiskowych i społecznych, zasad ujawniania informacji i systemu zaangażowania stron zainteresowanych konieczny dla danego projektu, przy uwzględnieniu rodzaju, lokalizacji, wrażliwości i skali projektu, rodzaju i wielkości możliwego wpływu na środowisko i społeczeństwo oraz powiązanych z tym problemów.

Inwestycje bezpośrednie¹⁰

20. Proponowany projekt jest klasyfikowany w Kategorii A, jeżeli jest potencjalnym źródłem przyszłych negatywnych i różnorodnych skutków i problemów dla środowiska i/lub społeczeństwa, które – w czasie kategoryzacji projektu – nie mogą być od razu określone lub ocenione i wymagają sformalizowanej i aktywnej procedury oceny przeprowadzonej przez niezależnych ekspertów zgodnie z wymaganiami EBRD. Orientacyjna lista projektów z Kategorii A jest przedstawiona w Załączniku 1 do niniejszej Polityki.
21. Proponowany projekt jest klasyfikowany w Kategorii B, jeżeli jego potencjalne przyszłe negatywne skutki dla środowiska i/lub społeczeństwa są właściwe dla danego miejsca i/lub mogą być od razu określone i zniwelowane przez odpowiednie środki zaradcze. Wymogi dotyczące analizy sytuacji mogą być różne w zależności od projektu i należy je uzgodnić z EBRD osobno dla każdego przypadku, zgodnie z wymaganiami EBRD nr 1.
22. Proponowany projekt jest klasyfikowany w Kategorii C, jeżeli najprawdopodobniej przyniesie niewielkie negatywne skutki dla środowiska i/lub społeczeństwa lub w ogóle na nie nie wpłynie i dlatego nie wymaga dalszej oceny kwestii środowiskowych i społecznych poza procedurą kategoryzacji.

---

¹⁰ Przeciwnieństwem terminu „Inwestycje bezpośrednie” jest termin „Operacje z wykorzystaniem pośredników finansowych”. W przypadku operacji z wykorzystaniem pośredników, klient jest dostawcą usług finansowych. Wszystkie inne operacje są określane jako inwestycje bezpośrednie.

23. Specjaliści w zakresie środowiska i społeczeństwa z EBRD przeprowadzą Wstępną Ocena Środowiskową i Społeczną (IESE – Initial Environmental and Social Examination) w przypadku gdy informacje dostępne podczas kategoryzacji okażą się niewystarczające, aby określić właściwą kategorię i zakres analizy sytuacji.

Inwestycje pośrednie

24. Proponowany projekt zostanie zaklasyfikowany jako FI (Financial Intermediary – pośrednik finansowy), jeżeli EBRD zapewnia finansowanie pośrednikowi finansowemu. Praca z pośrednikami finansowymi jest dla EBRD kluczową metodą promowania zrównoważonych rynków finansowych i umożliwia dystrybucję środków EBRD w sektorze mikro oraz wśród małych i średnich przedsiębiorstw. Są to m.in. prywatne fundusze kapitałowe, banki, przedsiębiorstwa leasingowe, firmy ubezpieczeniowe i fundusze emerytalne. Przed nawiązaniem relacji z pośrednikiem finansowym EBRD przeprowadza analizę pośrednika i jego portfolio, aby ocenić (i) istniejącą politykę środowiskową i społeczną pośrednika oraz obowiązujące procedury w porównaniu z wymaganiami operacyjnym nr 9 oraz możliwość wdrożenia tych przepisów przez pośrednika; oraz (ii) kwestie dotyczące środowiska lub społeczeństwa związane z istniejącym lub przyszłym portfolio pośrednika.

Zaangażowanie stron zainteresowanych

25. Wymaganie operacyjne nr 10 wymaga, aby klienci Banku zidentyfikowali strony zainteresowane, na które może mieć wpływ ich projekt, publikowali odpowiednią ilość informacji o wszelkich kwestiach i skutkach związanych z projektami oraz nawiązywali kontakty ze stronami zainteresowanymi w sposób konstruktywny i odpowiedni dla danej kultury. W niektórych przypadkach Bank może przeprowadzić własne konsultacje publiczne dla projektów z Kategorii A, aby ocenić poglądy stron zainteresowanych dotyczące potencjalnej roli Banku w finansowaniu danego projektu. Określenie i zaangażowanie stron zainteresowanych może być też częścią działań Banku w ramach współpracy technicznej, o ile są do tego podstawy.
26. Dokumentacja przesyłana do Zarządu EBRD w celu zatwierdzenia danej operacji musi zawierać opis programu zaangażowania stron zainteresowanych w projekt klienta, komentarze i opinie stron zainteresowanych na temat praktyk klienta lub potencjalnych skutków projektu oraz opis sposobu, w jaki klient rozwiązuje lub zamierza rozwiązać te problemy zgodnie z wymaganiami EBRD 10. Zarząd weźmie pod uwagę komentarze i obawy stron zainteresowanych podczas podejmowania decyzji oraz uwzględni je w swojej ocenie ogólnych korzyści i zagrożeń dla danej operacji Banku.

Wymagania operacyjne

27. Projekty finansowane przez Bank powinny być zgodne z dobrymi praktykami międzynarodowymi w zakresie zrównoważonego rozwoju. Aby pomóc klientom i/lub ich projektom osiągnąć tę zgodność, Bank określił konkretne wymagania dla kluczowych obszarów związanych z problemami i skutkami planowanych działań dla środowiska i społeczeństwa:

Wymaganie Operacyjne 1: Ocena problemów środowiskowych i społecznych oraz właściwe zarządzanie

Wymaganie Operacyjne 2: Warunki pracy i zatrudnienia

Wymaganie Operacyjne 3: Zapobieganie zanieczyszczeniom i ich eliminacja

Wymaganie Operacyjne 4: Zdrowie i bezpieczeństwo społeczne

Wymaganie Operacyjne 5: Zakup gruntów, przymusowe przesiedlenia i migracje ekonomiczne

Wymaganie Operacyjne 6: Ochrona bioróżnorodności i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

Wymaganie Operacyjne 7: Ludność rdzenna

Wymaganie Operacyjne 8: Dziedzictwo kulturowe

Wymaganie Operacyjne 9: Pośrednicy finansowi

Wymaganie Operacyjne 10: Ujawnianie informacji i zaangażowanie stron zainteresowanych

Wymagania Operacyjne 1 do 8 dotyczą inwestycji bezpośrednich; wymagania 2 i 9 dotyczą operacji z wykorzystaniem pośredników finansowych. Każde wymaganie, poprzez związane z nim zamierzenia, określa pożądane wyniki oraz przedstawia szczegółowe wymogi, które pomagają klientom osiągnąć te wyniki. Zgodność z właściwymi przepisami prawa krajowego jest integralną częścią wszystkich wymagań EBRD.

28. EBRD wymaga, aby klienci planowali swoje projekty tak, aby były zgodne z właściwymi wymaganiami. Kluczowym elementem tego procesu jest konsekwentne unikanie negatywnego wpływu projektów na pracowników, społeczności i środowisko lub – jeżeli całkowite uniknięcie wpływu jest niemożliwe – właściwe minimalizowanie, ograniczanie lub rekompensowanie skutków podejmowanych działań. Wymagania są też dla klienta solidną podstawą pozwalającą na udoskonalenie zrównoważonego podejścia do operacji biznesowych.
29. Nowe obiekty lub działania biznesowe, które mają być finansowane przez EBRD, muszą być zaprojektowane tak, aby od samego początku były zgodne z wymaganiami Banku. Jeżeli proponowane działanie biznesowe mające podlegać finansowaniu EBRD jest związane z istniejącymi obiektami, które nie są zgodne z wymaganiami Banku w czasie zatwierdzania projektu przez Zarząd, klient jest zobowiązany przyjąć i wdrożyć plan działań na rzecz środowiska i społeczeństwa (plan ESAP – Environmental and Social Action Plan), który spełnia oczekiwania EBRD, jest realny pod względem technicznym i finansowym oraz opłacalny z punktu widzenia osiągnięcia zgodności obiektów z wymaganiami EBRD w terminie akceptowalnym dla Banku. Jeżeli rolą Banku jest dostarczanie usług w zakresie finansów korporacyjnych, kapitału obrotowego lub finansowania kapitałowego dla firmy dysponującej dużą liczbą obiektów, klient ma obowiązek opracować i wdrożyć plan ESAP na poziomie korporacyjnym (a nie dla pojedynczego zakładu).
30. Jeżeli uwarunkowania dla danego projektu wymagają innych działań niż te opisane w punktach 27–29, działania te będą rozważane przez Zarząd indywidualnie dla każdego

przypadku. Decydując się na odstępianie od zapisów niniejszej Polityki, Zarząd będzie rozważać proponowany plan względem ogólnych kosztów i korzyści środowiskowych i/lub społecznych danego projektu.

31. We wszystkich przypadkach wymagania związane z projektem należy podsumować w streszczeniu projektu i przesłać dokument do Zarządu.

Działania stron trzecich

32. Czasami zdolność klienta do osiągnięcia wyników społecznych i środowiskowych zgodnych z wymaganiami EBRD będzie uzależniona od działań stron trzecich. Stroną trzecią może być m.in. agencja rządowa, wykonawca, dostawca ściśle zaangażowany w projekt/związany z klientem lub też jednostka zarządzająca powiązany obiekt. EBRD dąży do zagwarantowania, aby finansowane przez Bank projekty osiągały wyniki zgodne z wymaganiami operacyjnymi, nawet jeśli zależy to od działania stron trzecich. Jeżeli ryzyko związane z działaniem stron trzecich jest wysokie, a klient ma kontrolę lub wpływ na działania i zachowania strony trzeciej, EBRD wymaga, aby klient współpracował ze stroną trzecią w celu osiągnięcia wyników zgodnych z wymaganiami. Konkretny wymogi i działania będą określone indywidualnie dla każdego przypadku.

Dokumentacja prawna

33. Umowy między EBRD a klientem dotyczące inwestycji w konkretny projekt muszą zawierać konkretne przepisy odzwierciedlające wymagania EBRD w zakresie środowiska, społeczeństwa i zaangażowania stron zainteresowanych. Obejmuje to zgodność z wszystkimi właściwymi wymaganiami operacyjnymi i planem ESAP (o ile istnieje) oraz np. przepisami dotyczącymi raportowania kwestii środowiskowych i społecznych, rosnącego zaangażowania stron zainteresowanych, okresowych audytów prowadzonych przez niezależnych ekspertów, włączenia kryteriów dotyczących działań na rzecz środowiska do definicji „Ukończenia projektu”, audytu końcowego i/lub wizyt kontrolnych pracowników lub przedstawicieli EBRD, w zależności od sytuacji. Dokumenty prawne muszą też uwzględniać, gdy jest to konieczne, zapisy na temat praw i/lub rekompensat dla Banku w przypadku gdy spółka będąca kredytobiorcą lub podmiotem inwestycji nie zrealizuje zakładanych celów środowiskowych lub społecznych w okresie obowiązywania umowy.

Monitoring

34. Bank uważa, że monitorowanie działalności środowiskowej i społecznej prowadzonej w ramach projektów jest kluczowym zadaniem. Monitorowanie spełnia wiele funkcji. Pierwsza z nich to dopilnowanie zgodności z właściwymi normami oraz różnymi zapisami dotyczącymi środowiska i społeczeństwa zawartymi w umowach prawnych, np. dotyczące wdrożenia planu ESAP. Druga funkcja to regularne obserwowanie wpływu inwestycji na środowisko i społeczeństwo oraz dostarczanie informacji zwrotnych na temat skuteczności środków zaradczych. Poza tym dzięki śledzeniu postępów osiągniętych podczas wdrażania projektu, dane z monitoringu służą jako wskaźniki pokazujące jak inwestycje Banku przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju na poziomie projektu i portfolio.

35. Monitoring prowadzi zarówno klient, jak i Bank. Zakres monitoringu powinien być zgodny z problemami związanymi z projektem, oddziaływaniem projektu i wymogami dotyczącymi zgodności, jak również ze zdolnością klienta i/lub władz lokalnych do odpowiedniego monitorowania tych problemów i ich skutków oraz właściwego zarządzania nimi. Dla każdego projektu Bank uzgadnia z klientem program monitoringu zgodny z Wymaganiami Operacyjnymi nr 1 i 9 oraz określa właściwe narzędzia monitoringu oparte na wynikach analiz i publicznych konsultacji, które zostały zrealizowane w ramach umów prawnych zawartych z klientem.
36. Aby zweryfikować poprawność i terminowość wdrożenia planu ESAP oraz jego zgodność z ustalonymi przepisami dotyczącymi środowiska i społeczeństwa, EBRD regularnie monitoruje projekty przez cały okres, gdy Bank ma udział finansowy w projekcie, i informuje klienta o wynikach monitoringu¹¹. Instrumenty monitoringu to m.in. (i) kontrola raportów okresowych regularnie przedstawianych przez klienta (co najmniej raz w roku), dotyczących wdrożenia planów ESAP lub innych wymagań środowiskowych i społecznych; (ii) wizyty kontrolne specjalistów lub konsultantów Banku w zakresie środowiska i społeczeństwa mające na celu przeprowadzenie szczegółowej kontroli inwestycji o istotnych skutkach społecznych i środowiskowych i określenie, czy klient wdraża plan ESAP i dba o zgodność z przepisami dotyczącymi kwestii środowiskowych i społecznych; oraz (iii) okresowe kontrole prowadzone przez strony trzecie, np. przez niezależnych ekspertów lub przedstawicieli społeczności lokalnych, z wynikami przesyłanymi do klienta i do Banku.
37. Jeżeli od czasu oceny lub poprzedniej kontroli okoliczności uległy zmianie, co może mieć negatywny wpływ na społeczeństwo lub środowisko, EBRD będzie współpracować z klientem, aby opracować plan umożliwiający klientowi zniwelowanie tych problemów. Jeżeli klient nie wywiąże się ze swoich zobowiązań wobec społeczeństwa lub środowiska, określonych w planie ESAP lub innych dokumentach prawnych, EBRD może uzgodnić z klientem środki zaradcze, jakie klient musi wdrożyć, aby w realnym zakresie osiągnąć zgodność z wymaganiami. Jeżeli klient nie zadba o przywrócenie zgodności, Bank może podjąć wszelkie działania lub wdrożyć środki opisane w dokumentach prawnych, o ile uzna je za stosowne. EBRD wraz z klientem ocenia też wspólnie szanse na osiągnięcie postępów w działaniach związanych z projektami.

Ewaluacja

38. Ewaluacja środowiskowych i społecznych działań Banku oraz środowiskowych i społecznych aspektów projektów finansowanych przez EBRD prowadzi Dział Ewaluacji Banku, który jest niezależny od działań Banku i podlega bezpośrednio Zarządowi. Podstawą dla ewaluacji są cele środowiskowe i społeczne ustalane dla każdego projektu przed podpisaniem umowy, a także właściwe przepisy polityki środowiskowej oraz strategii krajowej i sektorowej obowiązujące w okresie obowiązywania umowy. Szczegóły dotyczące kryteriów i sposobów działania stosowanych przez Dział Ewaluacji są zapisane w wewnętrznych procedurach działu, zatwierdzanych przez Zarząd.

---

¹¹ W przypadku gdy EBRD sprzedaje inwestycje kapitałową, zatrzymując minimalny udział finansowy, lub w przypadku pewnych instrumentów finansowych w obrocie publicznym lub handlowym zdolność EBRD do monitorowania działań może być ograniczona. Poza tym, zgodnie z treścią przypisu 4, jeżeli EBRD odsprzeda swój udział lub wycofa się z inwestycji (w postaci długu lub kapitału) na zasadach odroczonej płatności, uznaje się, że Bank nie ma udziału finansowego w projekcie.

Zmiany operacyjne

39. Rodzaj i zakres projektu lub działania EBRD może ulec zmianie już po zatwierdzeniu i podpisaniu dokumentów przez Bank. Takie zmiany mogą mieć istotny wpływ na środowisko i społeczeństwo¹². Kiedy tak istotne zmiany mają mieć miejsce, Bank przeprowadza ocenę proponowanych zmian w odniesieniu do zapisów niniejszej Polityki i wszelkich dodatkowych analiz, wymagań wynikających z konsultacji publicznych, a odpowiednie środowiskowe i społeczne środki zaradcze są wpisywane do zmodyfikowanych/odpowiednio zmienionych dokumentów. Jeżeli zmiany operacyjne zasadniczo zmieniają przewidywany scenariusz środowiskowy i/lub społeczny w stosunku do planów zatwierdzonych przez Bank, zmianę należy zgłosić do wyższego kierownictwa, a jeżeli to konieczne – zwrócić się do Zarządu po opinię lub zgodę.

D. Sprawozdawczość publiczna i jawność w EBRD

40. EBRD zamierza publikować roczny raport na temat zrównoważonego rozwoju (*Sustainability Report*), gdzie znajdzie się opis wszelkich działań Banku i stopnia realizacji niniejszej Polityki, w tym m.in. zestawienie informacji o emisji gazów cieplarnianych, wydatkach na rzecz środowiska w projektach finansowanych przez EBRD oraz kwestiach środowiskowych i społecznych związanych z portfolio produktów EBRD, jak również sprawozdanie dotyczące wewnętrznej działalności EBRD na rzecz środowiska i społeczeństwa.

41. Kwestie środowiskowe i społeczne związane z inwestycjami EBRD będą omówione w dokumentacji podsumowującej projekt (*PSD – Project Summary Document*), zgodnie z Polityką Informacji Publicznej Banku (PIP)¹³.

42. EBRD ustanowił niezależny mechanizm składania skarg (*IRM – Independent Recourse Mechanism*), aby oceniać i weryfikować skargi dotyczące projektów finansowanych przez Bank. IRM pozwala grupom lokalnym, które mogą być narażone na bezpośredni i negatywny wpływ projektu Banku, na składanie skarg lub wyrażanie zaniepokojenia działaniami Banku, poza operacjami bankowymi. IRM pełni dwie funkcje: funkcję kontroli zgodności, czyli kontrolowanie, czy Bank stosuje się do zasad swoich polityk, zwłaszcza niniejszej Polityki, oraz właściwych dla projektu zasad dotyczących Polityki Informacji Publicznej w związku z danym projektem; oraz funkcję rozwiązywania problemów, której celem jest przywrócenie porozumienia między stronami, zwykle członkami grupy objętej projektem i sponsorem projektu, aby rozwiązać problemy, które były przyczyną skarg lub niepokoju. Po ocenie skargi może ona zostać skierowana do kontroli zgodności i/lub do zespołu ds. rozwiązywania problemów¹⁴.

E. Promowanie inwestycji korzystnych dla środowiska i społeczeństwa, w tym współpraca z partnerami

43. Poza monitorowaniem skutków oraz kwestii środowiskowych i społecznych związanych z wszystkimi operacjami, EBRD w aktywny i innowacyjny sposób promuje projekty i inicjatywy,

---

¹² Np. przejście z pożyczki na finansowanie kapitałowe może sprawić, że EBRD zacznie współpracować z projektami, zakładami lub obiektami, które wcześniej nie były weryfikowane i mogą mieć negatywny wpływ na środowisko lub nie spełniać norm dotyczących warunków pracy.

¹³ Dokumenty końcowe projektu będą dostępne w Bazie Publikacji EBRD oraz w Centrum Informacji Biznesowych (*BIC – Business Information Centre*) i na stronie internetowej EBRD (www.ebrd.com).

¹⁴ Patrz www.ebrd.com/about/integrity/irm/about/.

które zostały zaplanowane w sposób pozwalający na osiągnięcie jak największych korzyści dla środowiska i społeczeństwa. To podejście obejmuje:

- udzielanie wsparcia technicznego istniejącym lub proponowanym projektom EBRD, w tym opracowywanie skutecznych systemów zarządzania, uzyskiwanie certyfikatów w ramach różnych programów kontroli jakości oraz pomoc klientom w określaniu i stosowaniu dobrych praktyk
  - poprawa warunków sprzyjających, tak aby klienci EBRD mogli lepiej rozwiązywać kwestie środowiskowe lub społeczne, w tym wsparcie dla reform polityki i przepisów, tworzenie zdolności instytucjonalnych, analizy na skalę całego sektora oraz oceny strategiczne
  - promowanie niezależnych projektów inwestycyjnych w obszarach priorytetowych
  - finansowanie projektów pilotażowych pozwalających na badanie potencjalnych nowych kierunków działalności o dużych korzyściach dla środowiska lub społeczeństwa.
44. W przypadku takich inicjatyw EBRD będzie dążyć do nawiązywania współpracy z klientami, instytucjami finansującymi i innymi organizacjami międzynarodowymi. EBRD będzie utrzymywać regularne kontakty z rządami i organizacjami międzynarodowymi udzielającymi wsparcia finansowego, krajami działania i społeczeństwem obywatelskim w sprawach dotyczących środowiska i społeczeństwa.
45. EBRD zamierza opracować systematyczne podejście pozwalające na określanie szans poprawy stanu środowiska i społeczeństwa poprzez odpowiednie analizy i oceny projektów, w tym oceny środowiskowe i społeczne oraz – w razie potrzeby – audyty. Określenie tych szans pozwoli klientom wdrożyć działania, które poprawią skuteczność projektu w wymiarze środowiskowym, społecznym, operacyjnym i ekonomicznym oraz pomogą im spełnić kryteria EBRD dotyczące rzetelnych zasad bankowości i transformacji gospodarki.
46. EBRD będzie wspierać działania poprawiające stan środowiska oraz zwiększające wydajność wykorzystywania i alokacji zasobów poprzez finansowanie infrastruktury miejskiej mającej wpływ na środowisko, takiej jak dystrybucja wody, zarządzanie ściekami i odpadami. EBRD będzie oceniać, do jakiego stopnia zmiany taryfy opłat mogą wywołać problem z dostępnością cenową usług dla określonych grup konsumentów, i upewniać się, że skuteczne systemy wsparcia niwelujące negatywne skutki społeczne działań są opracowywane lub wykorzystywane. EBRD będzie się angażować działania ograniczające zmiany klimatu i pozwalające na adaptację do zmian, zwłaszcza poprzez inwestycje w projekty zwiększające wydajność energetyczną i dostępność energii odnawialnej oraz poprzez wspieranie dobrych praktyk w zakresie adaptacji do zmian klimatu. Inne obszary priorytetowe promujące projekty korzystne dla środowiska lub społeczeństwa, w tym równość płci, będą określane zgodnie z punktem 5 niniejszej Polityki.

F. Strategie krajowe i sektorowe

47. Każda strategia krajowa i sektorowa Banku odzwierciedla zaangażowanie EBRD w zrównoważony rozwój i zawiera opis skutków środowiskowych i społecznych proponowanych działań EBRD, w tym projektów dotyczących współpracy technicznej. Strategie będą zawierać podsumowanie podstawowych praw człowieka i praw dotyczących środowiska, równości płci i innych kwestii społecznych w danym kraju/sektorze oraz propozycje EBRD dotyczące uwzględniania tych kwestii w operacjach Banku, o ile to możliwe. Strategie krajowe będą bazować na strategiach i planach dotyczących ochrony środowiska i rozwoju społeczeństwa w danym kraju (np. krajowe plany działania na rzecz środowiska, krajowe strategie

zrównoważonego rozwoju, strategii adaptacji do zmian klimatu, strategii akcesji do UE, porozumienia i plany działania związane z europejską polityką partnerstwa i sąsiedztwa, krajowe programy MOP dotyczące godnej pracy), działaniach społeczeństwa obywatelskiego oraz pracach nad rozwojem środowiskowym i społecznym prowadzonych przez inne instytucje międzynarodowe, zwłaszcza Bank Światowy i UE w celu opisanie głównych problemów danego kraju w zakresie ochrony środowiska, społeczeństwa i praw człowieka.

G. Rozwiązania instytucjonalne i metody wdrożenia

48. Aby upewnić się, że strategiczne wytyczne opisane powyżej są odpowiednio realizowane, EBRD zaangażuje odpowiednie zasoby, aby zagwarantować skuteczne wdrożenie niniejszej Polityki. Bank zapewni odpowiednią liczbę pracowników, których zadaniem będzie nadzorowanie oceny środowiskowej i społecznej oraz monitoring, jak również inicjowanie i opracowywanie projektów korzystnych dla środowiska i społeczeństwa.
49. Niniejsza Polityka wejdzie w życie w ciągu sześciu miesięcy od jej przyjęcia przez Zarząd. Projekty, które uzyskały wstępną akceptację kierownictwa¹⁵ przed wejściem w życie niniejszej Polityki, podlegają przepisom polityki środowiskowej Banku z 2003 r.
50. EBRD opracuje i będzie stosować procedury środowiskowe i społeczne oraz odpowiednie wytyczne i narzędzia, które pomogą we wdrożeniu niniejszej Polityki, a także zapewni pracownikom odpowiednie szkolenia dotyczące wymagań niniejszej Polityki.
51. EBRD będzie nadal uzyskiwać wsparcie od swojego Komitetu Doradczego ds. Środowiska i Społeczeństwa (*ESAC – Environmental and Social Advisory Council*), który będzie proszony o opinie w ogólnych sprawach związanych z polityką i wszystkich sprawach związanych z politykami sektorowymi przed ich sfinalizowaniem. Komitet może też być proszony o opinię w sprawach związanych z finansowaniem EBRD dotyczących konkretnego projektu.
52. EBRD będzie regularnie monitorować i oceniać swoje działania w kwestiach środowiskowych i społecznych względem celów niniejszej Polityki. Wymagania operacyjne będą regularnie przeglądane i w razie potrzeby poprawiane i aktualizowane, o ile wyrazi na to zgodę Zarząd. Dodatkowo Polityka będzie weryfikowana przez Zarząd co pięć lat.

---

¹⁵ W momencie przyjmowania niniejszej Polityki, wstępna akceptacja jest określana jako „Concept review” (przeгляд koncepcji).

Załącznik 1: Projekty Kategorii A

Poniższa lista dotyczy inwestycji „greenfield” lub dużych projektów związanych z rozbudową lub przekształceniami w kategoriach wymienionych poniżej. Jest to lista orientacyjna, a opisane w niej rodzaje projektów to przykłady. Kategoryzacja każdego projektu będzie zależać od rodzaju i zakresu faktycznych lub potencjalnych negatywnych skutków dla środowiska lub społeczeństwa, związanych z koncepcją, działaniem i lokalizacją.

1. Rafinerie ropy naftowej (z wyłączeniem przedsiębiorstw wytwarzających jedynie smary z ropy naftowej) i instalacje do gazyfikacji i upłynniania węgla lub łupków bitumicznych o wydajności co najmniej 500 ton dziennie.
2. Elektrociepłownie i inne instalacje do spalania o mocy cieplnej co najmniej 300 MW¹ oraz elektrownie jądrowe i inne reaktory jądrowe (z wyjątkiem instalacji badawczych do produkcji i przekształcania materiałów rozszczepialnych i paliwородnych, o mocy nieprzekraczającej 1 kilowata przy ciągłym obciążeniu termicznym).
3. Instalacje przeznaczone wyłącznie do stałego składowania i końcowego unieszkodliwiania odpadów radioaktywnych.
4. Kombinaty do wstępnego wytopu żelaza i stali; urządzenia do produkcji surowych metali nieżelaznych z rud, koncentratów lub surowców wtórnych w procesach metalurgicznych, chemicznych lub elektrolitycznych.
5. Urządzenia do wydobywania azbestu oraz przetwarzania i transformacji azbestu i produktów zawierających azbest: dla produktów azbestowo-cementowych o rocznej produkcji większej niż 20 000 ton produktu końcowego, dla materiałów ciernych o rocznej produkcji większej niż 50 ton produktu końcowego i dla innych zastosowań azbestu, zużywających go w ilości większej niż 200 ton na rok.
6. Zintegrowane urządzenia chemiczne. tj. takie urządzenia, które służą do wytwarzania na skalę przemysłową substancji z wykorzystywaniem chemicznych reakcji przemiany, w których szereg zespołów jest zestawionych i powiązanych ze sobą funkcjonalnie, służących do produkcji: podstawowych organicznych substancji chemicznych; podstawowych nieorganicznych substancji chemicznych; fosforowych, azotowych lub potasowych nawozów sztucznych (prostych i złożonych); substancji bazowych dla preparatów ochrony roślin i biocydów; podstawowych produktów farmaceutycznych z wykorzystaniem procesów chemicznych bądź biologicznych; oraz materiałów wybuchowych.
7. Budowa autostrad, dróg szybkiego ruchu i dalekobieżnych linii ruchu kolejowego; portów lotniczych z głównym pasem startowym o długości 2100 m lub więcej; nowych dróg o czterech lub większej liczbie pasów bądź przebudowa i/lub poszerzenie istniejących dróg złożonych do co najmniej czterech pasów, w przypadku gdy nowe drogi bądź przebudowywane lub poszerzane części drogi miałyby co najmniej 10 kilometrów długości w jednym odcinku.
8. Rurociągi, terminale i powiązane z nimi urządzenia do transportu dużych ilości gazu, ropy i substancji chemicznych.
9. Porty handlowe, a także wodne drogi śródlądowe i porty dla ruchu śródlądowego, pozwalające na przejście statków o wyporności ponad 1350 ton; porty handlowe, nabrzeża

---

¹Co odpowiada mocy elektrycznej brutto na poziomie 140 MW dla elektrowni z wykorzystaniem turbin parowych i turbin gazowych o pojedynczym cyklu.

dla załadunku i rozładunku połączone z lądem oraz przedporcia (z wyłączeniem nabrzeży dla promów), które mogą przyjąć statki o wyporności powyżej 1350 ton.

10. Urządzenia do unieszkodliwiania niebezpiecznych i toksycznych odpadów przez spalanie, obróbkę chemiczną lub składowanie w ziemi.
11. Duże² zapory i inne spiętrzenia zaprojektowane w celu powstrzymania przepływu lub stałego gromadzenia wody.
12. Ujęcia wód gruntowych lub systemy sztucznego nawadniania, gdzie roczny pobór lub zużycie wody wynosi co najmniej 10 mln m³.
13. Zakłady przemysłowe do: a) produkcji pulpy z drewna lub podobnych materiałów włóknistych; b) produkcji papieru i kartonu o wydajności przekraczającej 200 ton masy powietrznie suchej dziennie.
14. Wydobycie torfu na dużą skalę, kamieniołomy i kopalnie odkrywkowe oraz przerób rud metali lub węgla.
15. Wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego do celów handlowych.
16. Urządzenia do składowania ropy naftowej, produktów petrochemicznych i chemikaliów, o pojemności co najmniej 200 000 ton.
17. Wyrąb lasów na dużą skalę.
18. Miejskie oczyszczalnie ścieków o wydajności przekraczającej równoważnik zaopatrzenia niezbędny dla 150 000 ludzi.
19. Miejskie zakłady przetwarzania i składowania odpadów.
20. Turyzm i rozwój handlu na dużą skalę.
21. Konstrukcje napowietrznych linii elektrycznych wysokiego napięcia.
22. Rekultywacja gruntów na dużą skalę.
23. Uprawa gruntów lub zalesianie na dużą skalę, wiążące się z intensyfikacją lub przekształcaniem naturalnych siedlisk.
24. Garbarnie skór i skórek o zdolności produkcyjnej przekraczającej 12 ton gotowych produktów dziennie.
25. Urządzenia do intensywnej hodowli drobiu lub świń o pojemności większej niż 40 000 stanowisk dla kur; 2000 stanowisk dla świń produkcyjnych (ponad 30 kg); lub 750 stanowisk dla macior.
26. Projekty³, które mają być realizowane na obszarach wrażliwych lub mogą mieć widoczny wpływ na te obszary, nawet jeżeli dany rodzaj projektu nie jest uwzględniony na niniejszej liście. Takie wrażliwe obszary to m.in. parki narodowe i inne obszary chronione określone w przepisach krajowych lub międzynarodowych oraz inne obszary wrażliwe o znaczeniu międzynarodowym, krajowym lub regionalnym, np. tereny podmokłe, lasy o dużej bioróżnorodności, obszary o znaczeniu archeologicznym lub kulturowym oraz obszary ważne dla ludności rdzennej i innych grup znajdujących się w trudnej sytuacji.
27. Projekty, które mogą mieć duży, negatywny wpływ na społeczności lokalne i inne strony w obszarze oddziaływania projektu.

---

² Zgodnie z definicją Międzynarodowej Komisji ds. Dużych Zapór Wodnych (*International Commission on Large Dams – ICOLD*) duża zaporą to budowla o wysokości co najmniej 15 metrów, mierzonej od fundamentów. Zapory o wysokości między 5 a 15 metrów i objętości zbiornika na poziomie co najmniej 3 mln m³ również są klasyfikowane jako duże.

³ W tym m.in. projekty zorientowane na społeczeństwo lub środowisko (np. zasoby odnawialne).

28. Projekty, które mogą wiązać się z przymusowymi przesiedleniami lub migracją ekonomiczną na dużą skalę.

Załącznik 2: Lista wykluczeń dla Polityki Środowiskowej i Społecznej EBRD

EBRD nie będzie w sposób świadomy finansować, bezpośrednio lub pośrednio, projektów związanych z następującymi działaniami:

- a) Produkcja lub handel produktem lub działalnością uznawanymi za nielegalne w kraju przyjmującym, czyli według krajowych przepisów lub regulacji, bądź też międzynarodowych konwencji lub porozumień lub też podlegającymi stopniowemu wycofaniu lub zakazowi produkcji/handlu według prawa międzynarodowego, takich jak:
  - (i) Produkcja lub handel produktami zawierającymi polichlorowane bifenyle (PCB)⁴
  - (ii) Produkcja lub handel farmaceutykami, pestycydami/herbicydami i innymi substancjami niebezpiecznymi podlegających stopniowemu wycofaniu lub zakazowi produkcji/handlu według prawa międzynarodowego⁵
  - (iii) Produkcja lub handel substancjami zubożającymi warstwę ozonową podlegającymi stopniowemu wycofaniu według prawa międzynarodowego⁶
  - (iv) Handel gatunkami dzikiej fauny i flory lub też produkcja lub handel produktami dzikiej przyrody uwzględnionymi w CITES⁷
  - (v) Międzynarodowe przemieszczanie odpadów zabronione przepisami prawa międzynarodowego⁸
- b) Produkcja lub wykorzystywanie lub handel wolnymi włóknami azbestu lub produktami zawierającymi azbest⁹

---

⁴ PCB: polichlorowane bifenyle – grupa bardzo toksycznych substancji chemicznych. PCB najczęściej mogą się znajdować w olejowych transformatorach elektrycznych, kondensatorach i rozdzielnicach wyprodukowanych w latach 1950–85.

⁵ Powiązane dokumenty to Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2455/92 dotyczące wywozu i przywozu niektórych niebezpiecznych chemikaliów, po zmianach; zalecana przez ONZ skonsolidowana lista produktów, których spożycie i/lub sprzedaż została zakazana, przerwana, poważnie ograniczona lub odrzucona przez rządy; Konwencja Rotterdamska w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami; Konwencja Sztokholmska w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych; zalecana przez WHO klasyfikacja pestycydów pod względem niebezpieczeństwa.

⁶ Substancje zubożające warstwę ozonową (*ODS – Ozone Depleting Substances*): związki chemiczne, które reagują z ozonem zawartym w stratosferze i zmniejszają jego ilość, co wywołuje zjawisko znane powszechnie jako „dziura ozonowa”. Protokół montrealiński zawiera spis substancji zubożających warstwę ozonową, ich docelowe ograniczenie i terminy stopniowego wycofywania. Listę związków chemicznych objętych Protokołem montrealińskim, zawierająca aerozole, czynniki chłodnicze, środki spieniające, rozpuszczalniki i środki ochrony przeciwpożarowej, łącznie ze szczegółami dotyczącymi państw-sygnatariuszy i docelowe terminy wycofania produktów, można uzyskać w EBRD.

⁷ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (*CITES – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*). Lista gatunków chronionych przez Konwencję CITES znajduje się pod adresem www.cites.org/eng/app/index.shtml.

⁸ Dokumenty powiązane: Rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów; Decyzja C(2001)107/Final Rady OECD z dnia 14 czerwca 2001 dotycząca rewizji decyzji C(92)39/Final w sprawie kontroli transgranicznego przemieszczania odpadów, przeznaczonych do odzysku i regeneracji; Konwencja bazylejska z dn. 22 marca 1989 r. o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych.

- c) Działania zabronione w przepisach kraju przyjmującego lub w konwencjach międzynarodowych dotyczących ochrony bioróżnorodności lub dziedzictwa kulturowego¹⁰
- d) Połów pławnicami w środowisku morskim z wykorzystaniem sieci dłuższych niż 2,5 km
- e) Transport ropy lub innych substancji niebezpiecznych zbiornikowcami, które nie spełniają wymogów Międzynarodowej Organizacji Morskiej (*IMO – International Maritime Organization*)¹¹
- f) Handel produktami bez wymaganych licencji na eksport lub import lub innych pozwoleń na eksport, import lub tranzyt uzyskanych we właściwych krajach.

---

⁹ Nie dotyczy to zakupu i wykorzystywania płyt cementowo-azbestowych, gdzie zawartość azbestu utrzymuje się <20%.

¹⁰ Powiązane konwencje międzynarodowe to m.in. Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (Konwencja Bońska); Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego (Konwencja Ramsarska); Konwencja o ochronie dzikiej fauny i flory europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych (Konwencja Berneńska); Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego (World Heritage Convention); Konwencja o różnorodności biologicznej (Convention on Biological Diversity) i protokoły do niej.

¹¹ Ta pozycja obejmuje: zbiornikowce, które nie mają wszystkich wymaganych certyfikatów MARPOL SOLAS (w tym m.in. zgodność z Kodeksem ISM); zbiornikowce umieszczone na czarnej liście Unii Europejskiej bądź zabronione w paryskim protokole ustaleń w sprawie kontroli państwa portu (*Paris Memorandum of Understanding*); oraz zbiornikowce wycofywane z użycia według reguły 13G Konwencji MARPOL. Nie należy wykorzystywać zbiornikowców pojedynczo kadłubowych starszych niż 25 lat.

Wymagania operacyjne

Wymaganie Operacyjne 1: Ocena problemów środowiskowych i społecznych oraz właściwe zarządzanie

Wstęp

1. EBRD uznaje za istotne, aby wszystkie spółki otrzymujące dofinansowanie z EBRD przyjęły systematyczny model zarządzania kwestiami środowiskowymi i społecznymi związanymi ze swoją działalnością oraz swoim oddziaływaniem na środowisko i społeczeństwo. Skuteczne systemy zarządzania, dostosowane do skali i rodzaju działalności biznesowej, pozwalają spółkom na lepsze zarządzanie ryzykiem, wykorzystywanie szans, poprawę swoich wyników środowiskowych i społecznych oraz wizerunku spółki, a często również na poprawę wyników finansowych. Skuteczny i wydajny system zarządzania środowiskowego i społecznego to dynamiczny i ciągły proces, inicjowany i wspierany przez zarząd, wiążący się z konstruktywną komunikacją pomiędzy klientem, jego pracownikami oraz społecznościami lokalnymi, na które oddziałuje projekt lub firma klienta. Wymaga to metodycznego podejścia obejmującego planowanie, wdrażanie, kontrolę i reagowanie na wyniki oceny w sposób ustrukturyzowany w celu ciągłego usprawniania i ulepszania wyników.

Cele

2. Bank wymaga, aby klient opracował systematyczny model¹ zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym oraz szansami rozwoju środowiskowego i społecznego, dostosowany do rodzaju swojej działalności lub projektu, co umożliwi klientowi wypracowanie zgodności z Polityką Środowiskową i Społeczną Banku w okresie zaangażowania Banku w projekt.
3. Wymaganie operacyjne nr 1 określa obowiązki klienta w procedurze oceny, zarządzania i monitorowania kwestii środowiskowych i społecznych związanych z projektami zgłoszonymi do finansowania przez EBRD. Zaangażowanie stron zainteresowanych jest integralną częścią tego procesu. Wymagania Banku dotyczące zaangażowania stron zainteresowanych jest opisane szczegółowo w wymaganiu operacyjnym nr 10.

Konkretne zamierzenia wymagań operacyjnych nr 1 i 10 są następujące:

Patrz tabela na stronie 16.

Zakres obowiązywania

4. Niniejsze wymaganie dotyczy projektów o potencjalnym ryzyku środowiskowym lub społecznym i wpływie na środowisko i społeczeństwo, które należy ocenić na wczesnym etapie opracowywania projektu i zarządzać nimi w sposób ciągły.

---

¹ Chociaż nie jest to obowiązkowe, Bank zachęca klientów do rozważenia możliwości przyjęcia akredytowanych systemów zarządzania, np. ISO 14001.

Wymagania

Ocena środowiskowa i społeczna

5. Poprzez działania związane z oceną, takie jak ocena ryzyka, audyt czy też ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, klient w sposób zintegrowany rozważy potencjalne kwestie środowiskowe i społeczne oraz wpływ proponowanego projektu na środowisko i społeczeństwo. Zebrane informacje będą wykorzystywane we własnych analizach prowadzonych przez EBRD, dotyczących klienta i projektu, i pomogą określić właściwe wymagania operacyjne oraz środki, które pozwolą na lepsze zarządzanie ryzykiem i skuteczniejsze wykorzystywanie szans zgodnie z właściwymi wymaganiami. Procedura oceny będzie oparta na aktualnych informacjach, w tym na dokładnym opisie działalności klienta lub projektu oraz danych o wyjściowej sytuacji społecznej i środowiskowej, na określonym poziomie szczegółowości. Ocena powinna też określać właściwe przepisy i regulacje obowiązujące na obszarach działania projektu, dotyczące spraw środowiskowych i społecznych, w tym przepisy wdrażające obowiązki kraju przyjmującego określone w prawie międzynarodowym² (na przykład zobowiązania dotyczące planowania przestrzennego i zarządzania obszarami chronionymi).

Ocena problemów środowiskowych i społecznych oraz właściwe zarządzanie (Wymaganie 1)	Ujawnianie informacji i zaangażowanie stron zainteresowanych (Wymaganie 10)
• Określić i ocenić oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo oraz kwestie środowiskowe i społeczne, negatywne i pozytywne, związane z projektem. • Przyjąć środki mające na celu uniknięcie lub – jeżeli jest to niemożliwe – zminimalizowanie, ograniczenie, zrównoważenie lub zrekompensowanie negatywnego oddziaływania na pracowników, społeczności objęte projektem i środowisko. • Określić i – jeżeli jest to realne – wykorzystać szanse poprawy wyników środowiskowych i społecznych. • Promować poprawę wyników środowiskowych i społecznych poprzez dynamiczny proces monitorowania i oceny wyników.	• Określić osoby lub społeczności, na które może wpłynąć projekt, oraz inne strony zainteresowane • Zagwarantować, aby strony zainteresowane zostały właściwie zaangażowane w kwestie środowiskowe i społeczne, które mogą mieć wpływ na takie osoby, poprzez proces ujawniania informacji i merytorycznych konsultacji. • Utrzymywać ciągłe konstruktywne relacje ze stronami zainteresowanymi poprzez merytoryczne zaangażowanie stron podczas realizacji projektu.

6. Oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo oraz kwestie środowiskowe i społeczne będą oceniane w kontekście obszaru oddziaływania projektu. Obszar oddziaływania może uwzględniać następujące aspekty:

² Na przykład konwencje z Aarhus i Espoo oraz Konwencja o bioróżnorodności.

- (i) Majątek lub nieruchomości należące bezpośrednio do klienta lub zarządzane przez klienta, związane z podlegającymi finansowaniu działaniami prowadzonymi w ramach projektu (np. zakład produkcyjny, linie przesyłu energii, rurociągi, kanały, porty, drogi dojazdowe i zaplecza budów).
- (ii) Działania wspierające, majątek i nieruchomości należące do lub kontrolowane przez wykonawców zadań związanych z działalnością klienta lub realizacją projektu (np. podwykonawcy).
- (iii) Powiązane obiekty lub przedsiębiorstwa niefinansowane przez EBRD w ramach projektu, w tym osobne podmioty prawne, których stan i istnienie zależą wyłącznie od projektu i których towary i usługi są niezbędne do skutecznej realizacji projektu.
- (iv) Obiekty, działania i usługi należące do klienta lub przez niego zarządzane, stanowiące część zabezpieczenia dla EBRD.
- (v) Obszary i społeczności potencjalnie podlegające oddziaływaniu w postaci: łącznego oddziaływania dalszych działań planowanych w ramach projektu lub płynących z innych źródeł mających podobny wpływ na ten sam obszar geograficzny, jakiegokolwiek istniejącego projektu lub uwarunkowania oraz innych wydarzeń związanych z projektem, które można przewidzieć w czasie przeprowadzania analizy.
- (vi) Obszary i społeczności potencjalnie podlegające oddziaływaniu nieplanowanych, ale możliwych do przewidzenia zdarzeń związanych z projektem, które mogą mieć miejsce później lub w innym obszarze. Obszar oddziaływania nie obejmuje potencjalnego wpływu zdarzeń, które miałyby miejsce gdyby projekt nie został zrealizowany lub które zaszyły niezależnie od projektu.

Na podstawie tych wytycznych EBRD i klient ustalą obszar wpływu dla każdego projektu.

7. Oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo oraz kwestie środowiskowe i społeczne będą też analizowane dla odpowiednich etapów cyklu projektowego. Mogą one uwzględniać: działania przygotowawcze i budowę, działanie i likwidację lub zamknięcie i wznowienie. W odpowiednich przypadkach ocena będzie też uwzględniać rolę i możliwości stron trzecich, takich jak władze lokalne i rządy krajowe, wykonawcy i dostawcy, w zakresie, jaki może mieć wpływ na projekt, przy uznaniu, że możliwość klienta w zakresie zarządzania ryzykiem i skutkami działań będzie zależeć od kontroli i wpływu na działania stron trzecich. Oddziaływanie związane z łańcuchem dostaw niezbędnych dla podstawowych funkcji projektu będzie uwzględniane, jeżeli zasoby wykorzystywane przez projekt są ekologicznie wrażliwe lub w przypadkach, gdy niskie koszty pracy są istotnym czynnikiem mającym wpływ na konkurencyjność dostarczanego produktu³. W ocenie będą też uwzględnione potencjalne aspekty transgraniczne lub ogólnościowe, np. wpływ ścieków i emisji, zwiększone użycie lub zanieczyszczenie międzynarodowych dróg wodnych, emisje gazów cieplarnianych, kwestie ograniczenia zmian klimatu i adaptacji do zmian oraz wpływ na zagrożone gatunki i siedliska.
8. Rodzaj przeprowadzanych analiz będzie uzależniony od ryzyka i kwestii powiązanych z projektem. Będzie to adekwatna, dokładna i obiektywna ocena i prezentacja tych kwestii, przygotowana przez wykwalifikowanych i doświadczonych pracowników. W zależności od potencjalnego znaczenia tych kwestii i rodzajów oddziaływania Bank może wymagać, aby

---

³ Patrz też wymaganie operacyjne nr 2, punkt 20, i wymaganie operacyjne nr 6, punkt 22.

niektóre analizy były prowadzone przez niezależnych specjalistów. W przypadku każdego projektu Bank ustali z klientem rodzaj wymaganych analiz.

9. Projekty klasyfikowane przez EBRD jako „A” będą wymagać specjalnych sformalizowanych procedur oceny z udziałem klienta. Orientacyjna lista takich projektów jest przedstawiona w Załączniku 1 do niniejszej Polityki. Inwestycje „greenfield” lub duże projekty związane z rozbudową lub przekształceniami o potencjalnie istotnym, zróżnicowanym i negatywnym oddziaływaniu na środowisko lub społeczeństwo, takie jak projekty przedstawione w Załączniku 1, będą wymagać przekrojowej oceny oddziaływania na środowisko i/lub społeczeństwo w celu określenia i oceny potencjalnego przyszłego oddziaływania na środowisko i społeczeństwo związanego z proponowanym projektem, określenia potencjalnych możliwości poprawy i zalecenia działań niezbędnych do uniknięcia lub – jeżeli jest to niemożliwe – zminimalizowania i ograniczenia negatywnego oddziaływania. Ocena będzie uwzględniać analizę rozwiązań alternatywnych, realnych z technicznego i finansowego punktu widzenia, niwelujących negatywne oddziaływanie, oraz dokumentację uzasadniającą wybór proponowanego planu działań. Ocena oddziaływania na środowisko (*EIA – Environmental Impact Assessment*) / Ocena oddziaływania na społeczeństwo (*SIA – Social Impact Assessment*) muszą być zgodne z wymaganiami operacyjnym nr 10 i innymi wymaganiami krajowych przepisów dotyczących oceny oddziaływania na środowisko i innych właściwych regulacji⁴. W wyjątkowych przypadkach może być konieczna ocena regionalna, sektorowa lub strategiczna. Projekty wiążące się z przymusowymi przesiedleniami lub mające wpływ na rdenną ludność lub dziedzictwo kulturowe wymagają oceny odpowiednio według wymagań nr 5, 7 i 8, poza innymi koniecznymi analizami społecznymi.
10. Projekty sklasyfikowane jako „B” mogą wymagać różnych analiz w zależności od rodzaju, skali i lokalizacji projektu oraz charakterystyki potencjalnego oddziaływania na środowisko i społeczeństwo oraz powiązanego z tym ryzyka. Analiza powinna określać i oceniać wszelkie możliwe potencjalne skutki proponowanego projektu, określać możliwości poprawy i zalecenia działań niezbędnych do uniknięcia lub – jeżeli jest to niemożliwe – zminimalizowania i ograniczenia negatywnego oddziaływania. W zależności od potencjalnego ryzyka dla środowiska i społeczeństwa, Bank może wymagać, aby istniejące obiekty zostały poddane audytowi w celu oceny ich przeszłego i obecnego oddziaływania na środowisko i społeczeństwo. Celem audytów jest określenie przeszłych i obecnych problemów, bieżącego stanu zgodności z przepisami, systemu zarządzania i wyników oraz potencjalnego ryzyka, zobowiązań i szans związanych z projektem. Inne rodzaje analiz, np. analiza zagrożeń i ocena ryzyka, również mogą być konieczne. Ocena, audyt lub inna analiza mogą koncentrować się na kwestiach środowiskowych lub społecznych (np. warunki, bezpieczeństwo i higiena pracy, wpływ na społeczność) lub na obu aspektach, w zależności od rodzaju projektu. Wszelkie badania istniejących obiektów muszą prowadzić niezależni specjaliści, niezwiązani z badanym obiektem.
11. W przypadku gdy klienci prowadzący firmy kierujące wieloma obiektami ubiegają się w EBRD o finansowanie korporacyjne kapitału obrotowego lub o udział kapitałowy, zasady oceny opisane w punktach 4–10 mogą nie mieć zastosowania. W takich przypadkach, potwierdzanych przez EBRD indywidualnie dla każdego projektu, klient będzie zobowiązany

---

⁴ Schemat dla oceny EIA/SIA, zgodny z unijną dyrektywą EIA, można uzyskać od przedstawiciela EBRD. Projekty prowadzone na terenie państw członkowskich UE muszą być zgodne z dyrektywą EIA i – jeżeli jest to konieczne – należy uzyskać odpowiednie zezwolenie.

wynająć wykwalifikowanego i doświadczonego eksperta zewnętrznego, który przeprowadzi audyt korporacyjny bieżącego systemu zarządzania środowiskiem i kwestiami społecznymi (*ESMS – Environmental and Social Management System*) oraz przeszłych i bieżących wyników firmy względem wymagań operacyjnych stosowanych w EBRD.

Audyt:

- oceni możliwości klienta w zakresie zarządzania ryzykiem i oddziaływaniem działalności na środowisko i społeczeństwo oraz rozwiązywania problemów dotyczących środowiska i społeczeństwa, zwłaszcza w obszarach opisanych w wymaganiach operacyjnych (łącznie z omawianym w tej części wymaganiem)
- oceni historię klienta w zakresie przestrzegania właściwych przepisów i regulacji obowiązujących na obszarach działania projektu, dotyczących spraw środowiskowych i społecznych, łącznie z przepisami wdrażającymi obowiązki kraju przyjmującego określone w prawie międzynarodowym
- określi główne strony zainteresowane oraz bieżące zaangażowanie spółki w kontakty ze stronami zainteresowanymi

Dokładny zakres audytu korporacyjnego będzie uzgadniany z EBRD indywidualnie dla każdego przypadku.

12. Projekty zaklasyfikowane jako „C”, mające minimalny wpływ negatywny lub nieoddziałujące na środowisko ani społeczeństwo, nie będą podlegały dalszej ocenie środowiskowej ani społecznej poza procedurą kategoryzacji i nie będą wymagać panów ESAP opisanych w punktach 14–16 poniżej.
13. W ramach procedury oceny, klient określi strony zainteresowane i nawiąże z nimi kontakt według wymagania operacyjnego nr 10.

Plan Działań na rzecz Środowiska i Społeczeństwa (*ESAP – Environmental and Social Action Plan*)

14. Biorąc pod uwagę wyniki oceny środowiskowej i społecznej oraz wyniki konsultacji z właściwymi stronami zainteresowanymi, klient opracuje i wdroży plan ograniczenia ryzyka i poprawy wyników w postaci działań, które odnoszą się do wykrytych kwestii, skutków i szans środowiskowych i społecznych, zapisanych w planie działań na rzecz środowiska i społeczeństwa (plan ESAP – Environmental and Social Action Plan). Środki i działania ograniczające ryzyko będą określone w taki sposób, aby wszystkie istotne etapy projektu (np. działania przygotowawcze, budowa, działania, zamknięcie, likwidacja/wznowienie) były zgodne z właściwymi przepisami i regulacjami oraz wymaganiami dotyczącymi wyników opisanymi w niniejszej Polityce. Plan ESAP powinien wykorzystywać podejście długoterminowe i etapowe oraz brać pod uwagę oczekiwane przyszłe wymagania prawne. Plan ESAP będzie się koncentrować na unikaniu negatywnych skutków, a jeżeli nie jest to możliwe, na ich łagodzeniu lub ograniczaniu do akceptowalnego poziomu. W przypadku gdy uboczne skutki działania projektu wpływają na bioróżnorodność, konieczna może być kompensacja przyrodnicza, zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 6 mówiącym o promowaniu działań bez utraty różnorodności biologicznej; odszkodowania za przymusowe przesiedlenia oraz kompensacja wpływów na rdzenną ludność będą prowadzone zgodnie z wymaganiami nr 5 i 7. Plan ESAP będzie się też odnosić, o ile jest to zasadne, do szans na

osiągnięcie dodatkowych korzyści środowiskowych i społecznych przez projekt, w tym – o ile to możliwe – z uwzględnieniem programów rozwoju społeczności lokalnej. W sytuacjach, gdy podczas procedury oceny określono grupy osób zainteresowanych, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji lub będą szczególnie narażone, plan ESAP będzie uwzględniał zróżnicowane środki, dzięki którym negatywne wpływy nie dotkną tych grup w sposób wyjątkowy ani nie ograniczą im dostępu do korzyści i szans rozwoju wynikających z projektu. W zależności od projektu plan ESAP może zawierać połączenie polityk i procedur operacyjnych, systemów i praktyk zarządzania oraz inwestycji kapitałowych. Środki i działania mające rozwiązać wykryte problemy związane z oddziaływaniem i ryzykiem powinny preferować unikanie wpływu i zapobieganie negatywnym skutkom i niżej oceniać minimalizację, łagodzenie czy kompensację, o ile takie podejście jest możliwe z punktu widzenia technicznego i finansowego.

15. Poziom szczegółowości i złożoności planu ESAP oraz priorytety przypisywane do określonych środków i działań będą odzwierciedlać ryzyko, oddziaływanie i szanse związane z projektem. Plan ESAP będzie dokumentować kluczowe kwestie środowiskowe i społeczne, działania, które należy podjąć, aby właściwie je rozwiązać, oraz działania mające maksymalnie zwiększyć korzyści społeczne lub środowiskowe, harmonogram i osoby/zespoły odpowiedzialne za wdrożenie i monitorowanie działań oraz szacunkową ocenę powiązanych z tymi działaniami kosztów. Klient poinformuje EBRD o sposobie pokrycia tych kosztów. Pożądane wyniki zostaną określone w stosunku do sytuacji wyjściowej opisanej podczas oceny w postaci mierzalnych i realnych działań, z takimi elementami, jak wskaźniki wyników, cele lub kryteria przyjęcia, które można śledzić w określonym okresie. Jeżeli bieżące działania w znacznym stopniu nie są zgodne z wymaganiami prawnymi i istniejącymi zezwoleniami, należy uzgodnić proponowane działania i harmonogramy dotyczące obszarów niezgodności z właściwymi władzami. Przy uwzględnieniu dynamicznej natury procesów opracowywania i realizacji projektów, plan ESAP będzie w elastyczny sposób reagować na zmiany w okolicznościach związanych z projektem, nieprzewidziane zdarzenia i wyniki monitoringu. W przypadku projektów Kategorii A Bank podczas oceny może uzgodnić z klientem sposób zarządzania zmianami, aby uregulować procedury reagowania na proponowane zmiany w projekcie lub nieprzewidziane okoliczności oraz sposób ich raportowania.
16. W przypadku klientów prowadzących spółki kierujące wieloma obiektami ubiegających się w EBRD o finansowanie korporacyjne kapitału obrotowego lub udział kapitałowy, plan ESAP powinien być włączony do systemu zarządzania środowiskiem i kwestiami społecznymi obowiązującego w firmie klienta. Plan będzie odnosić się do wszelkich kwestii wykrytych podczas audytu korporacyjnego poprzez określenie ograniczonych w czasie działań mających pozwolić klientowi na osiągnięcie i utrzymanie zgodności z wymaganiami Banku w rozsądnym terminie.

Zdolność organizacyjna i zaangażowanie

17. Klient powinien ustalić, utrzymywać i w razie potrzeby wzmacniać strukturę organizacyjną, która określa role, obowiązki i uprawnienia do wdrażania planu ESAP i związanego z nim systemu zarządzania. Należy wyznaczyć do tego zadania konkretnych pracowników, w tym przedstawiciela/-li zarządu, o jasno określonych obowiązkach i uprawnieniach. Kluczowe obowiązki związane z kwestiami społecznymi i środowiskowymi powinny być jasno określone i przekazane odpowiednim pracownikom i całej firmie. Odpowiednie i regularne

zaangażowanie kierownictwa oraz zasoby ludzkie i finansowe są niezbędne do regularnego osiągania zadowalających wyników środowiskowych i społecznych.

18. Klient musi zagwarantować, że pracownicy bezpośrednio zaangażowani w działania mające wpływ na wyniki społeczne i środowiskowe projektu lub firmy są odpowiednio wykwalifikowani i wyszkoleni, tak aby dysponowali odpowiednią wiedzą i zdolnościami umożliwiającymi im właściwe wykonywanie zleconych obowiązków. Szkolenie powinno też uwzględniać konkretne środki i działania opisane we właściwych wymaganiach dotyczących realizacji oraz w planie ESAP (o ile istnieje) oraz metody konieczne do realizacji działań w sposób kompetentny i wydajny.

Zarządzanie wykonawcami

19. Wymagania operacyjne, wraz z konkretnymi wymogami opisanymi w planie ESAP, odnoszą się do projektu bez względu na to, czy jest on wykonywany bezpośrednio przez klienta, czy też za pośrednictwem wykonawców lub podwykonawców. Obowiązkiem klienta jest zagwarantowanie, aby wykonawcy zaangażowani w projekt spełniali te wymagania. Skuteczne zarządzanie wykonawcami obejmuje następujące działania:

- ocena ryzyka środowiskowego i społecznego związanego ze współpracą z wykonawcą
- uwzględnienie odpowiednich wymagań operacyjnych planu ESAP w dokumentach przetargowych i analiza zdolności poszczególnych wykonawców do spełnienia tych wymagań
- zapisanie w umowie obowiązku spełnienia tych norm przez wykonawcę i właściwych działań kompensacyjnych w przypadku niezgodności
- upewnienie się, czy wykonawcy mają wiedzę i umiejętności pozwalające na realizację zadań projektowych zgodnie z wymaganiami operacyjnymi i planem ESAP
- monitorowanie wykonawców pod względem spełniania tych wymagań
- w przypadku podwykonawców, wymaganie od wykonawców zawierania podobnych umów z podwykonawcami

Wymagania związane z pracownikami i warunkami pracy dla pracowników tymczasowych są opisane w wymaganiu operacyjnym nr 2, punkt 19.

Monitorowanie i kontrola realizacji

20. Klient musi ustalić procedury umożliwiające monitorowanie i mierzenie zgodności z przepisami środowiskowymi i społecznymi wynikającymi z umów prawnych, dotyczącymi również skutecznego wdrażania planu ESAP i wymagań operacyjnych oraz postępów w stosunku do sytuacji wyjściowej ustalonej podczas oceny. Zakres monitoringu powinien być zgodny z poziomem ryzyka i negatywnego oddziaływania na środowisko i określone grupy społeczne. Monitoring zazwyczaj wiąże się z dokumentowaniem informacji pozwalających na analizę wyników i ustaleniem odpowiednich wskaźników operacyjnych, które pozwalają na weryfikację zgodności i postępów oraz działaniem na podstawie raportów z kontroli prowadzonych przez właściwe organy władzy oraz przedstawianiem informacji zwrotnych dla stron zainteresowanych, takich jak członkowie społeczności. Dodatkowo, klient może korzystać z usług stron trzecich, np. niezależnych ekspertów, społeczności lokalnych czy organizacji pozarządowych, aby uzupełniać lub weryfikować informacje zebrane podczas monitoringu. W przypadku projektów Kategorii A klient ma obowiązek zatrudnienia wykwalifikowanych i doświadczonych specjalistów do przeprowadzenia okresowej

kontroli/audytu przez okres zaangażowania Banku w projekt. Klient powinien też dokumentować wyniki kontroli.

21. Wyniki monitoringu powinny być wykorzystywane do modyfikowania i usprawniania działalności operacyjnej. Podobnie działania kontrolne powinny być dostosowywane do doświadczeń i informacji zwrotnej związanej z działalnością. Podczas realizacji projektu wyniki wewnętrznego monitoringu klienta, raporty z kontroli rządowych, audyty prowadzone przez strony trzecie / wyniki monitoringu stron finansujących mogą wskazywać, że należy wprowadzić zmiany do planu ESAP. Na podstawie wyników monitoringu klient powinien określić i wprowadzić niezbędne działania naprawcze i zapobiegawcze do zmodyfikowanego planu ESAP i/lub programu kompensacyjnego, który musi zostać zgłoszony do Banku w celu jego zatwierdzenia. Klient wdroży uzgodnione działania naprawcze i zapobiegawcze i będzie je kontrolował w celu sprawdzenia ich skuteczności.
22. Wyższe kierownictwo organizacji klienta powinno otrzymywać regularne oceny wydajności systemu zarządzania środowiskiem i sprawami społecznymi i/lub postępów we wdrażaniu planu ESAP, na podstawie systematycznie gromadzonych danych i analiz. Zakres i częstotliwość wysyłania raportów będzie zależał od rodzaju i zakresu działań określonych i podjętych w ramach systemu/programu zarządzania klienta, planu ESAP i innych właściwych wymagań dotyczących projektu.
23. Klienci będą wspierać wysyłanych przez Bank specjalistów ds. środowiska i społeczeństwa prowadzących wizyty kontrolne lub też konsultantów działających na zlecenie Banku. Częstotliwość i zakres tych wizyt będzie uzależniony od ryzyka środowiskowego i społecznego związanego z projektem.
24. W ramach regularnych raportów wysyłanych do Banku, klient będzie przekazywać EBRD aktualne informacje o postępach w zakresie wdrażania planu ESAP. Zaangażowanie stron zainteresowanych podczas realizacji projektu, łącznie z zewnętrznym raportowaniem postępów we wdrażaniu planu ESAP, będzie prowadzone zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10.

Wymaganie Operacyjne 2: Warunki pracy i zatrudnienia

Wstęp

1. EBRD uważa, że w przypadku każdego przedsiębiorstwa siła robocza jest ogromną wartością, a dobre zarządzania zasobami ludzkimi i właściwe relacje między pracownikiem i pracodawcą oparte na szacunku dla praw pracownika, w tym prawa do zrzeszania się i rokowań zbiorowych, to kluczowe składniki zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa. Dzięki sprawiedliwemu traktowaniu pracowników i zapewnianiu im bezpiecznych i zdrowych warunków pracy klienci mogą osiągać trwałe korzyści takie jak poprawa wydajności i produktywności działań. Z drugiej strony nieumiejętność nawiązywania i utrzymywania zdrowych relacji między pracownikiem a pracodawcą może zmniejszać zaangażowanie pracowników, skłaniać ich do odejścia z pracy, zagrażać przyszłości projektu i szkodzić wizerunkowi klienta.

Cele

2. Poprzez swoje działania EBRD będzie dążyć do wspierania inicjatyw innych instytucji, takich jak MOP i UE, aby promować programy godziwej pracy. Minimalne wymagania dotyczące polityki, procedur i standardów związanych z zasobami ludzkimi to obowiązek:
  - nawiązania i utrzymywania zdrowych relacji między pracownikiem a pracodawcą
  - promowania sprawiedliwego traktowania, braku dyskryminacji i równych szans dla pracowników
  - promowania zgodności z wszelkimi porozumieniami zbiorowymi, w których klient jest stroną, krajowych przepisów dotyczących pracy i zatrudnienia oraz podstawowych przepisów i kluczowych norm prawnych zapisanych w konwencjach MOP, dotyczących stosunków między pracownikiem a pracodawcą¹
  - ochrony i promowania zdrowia wśród pracowników, zwłaszcza poprzez promowanie bezpiecznych i zdrowych warunków pracy

Zakres obowiązywania

3. Bank uzgodni z klientem, jak należy spełnić poszczególne punkty tego wymagania operacyjnego w ramach ogólnego planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiu nr 1 i 10.
4. W opisie niniejszego wymagania termin „pracownik” stosuje się w odniesieniu do osób zatrudnianych przez klienta. Zakres obowiązywania tego wymagania w stosunku do pracowników zewnętrznych omawia punkt 19. Kwestie łańcucha dostaw są omówione w punkcie 20 i 21.

---

¹ Konwencje MOP 29 i 105 (praca przymusowa lub niewolnicza), 87 (wolność zrzeszania się), 98 (prawo do rokowań zbiorowych), 100 i 111 (dyskryminacja), 138 (minimalny wiek), 182 (najgorsze formy pracy dzieci).

Wymagania

Zarządzanie relacjami z pracownikiem

Polityka zarządzania zasobami ludzkimi

5. Klient przyjmie lub będzie dalej stosować politykę zarządzania zasobami ludzkimi odpowiednią do rozmiaru firmy i ilości pracowników, omawiającą podejście klienta do zarządzania pracownikami, zgodne z niniejszym wymaganiem. Polityka powinna być przejrzysta, zrozumiała i dostępna dla pracowników.

Stosunki robocze

6. Klient będzie dokumentować i przekazywać wszystkim pracownikom informacje o ich warunkach pracy i warunkach zatrudnienia, w tym o prawach do wynagrodzenia, godzinach pracy, zasadach realizacji nadgodzin i wypłatach za nadgodziny oraz wszelkich świadczeniach (np. zwolnienie chorobowe, urlop macierzyński lub ojcowski i urlop wypoczynkowy).

Warunki pracy i warunki zatrudnienia

Ogólne

7. Projekty muszą być zgodne przynajmniej z:
  - krajowymi przepisami dotyczącymi pracy, ubezpieczeń społecznych, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz
  - zasadami i normami zapisanymi w konwencjach MOP² związanymi ze:
    - a) zniesieniem pracy dzieci
    - b) zakazem pracy przymusowej
    - c) zakazem dyskryminacji związanej z zatrudnieniem
    - d) swobodą zrzeszania się i rokowaniami zbiorowymi

Praca dzieci

8. Klient będzie przestrzegać wszelkich właściwych przepisów prawa krajowego związanych z zatrudnianiem nieletnich. W żadnym wypadku klient nie będzie zatrudniać dzieci na zasadach ekonomicznego wyzysku lub do prac niebezpiecznych, zakłócających edukację dziecka lub szkodliwych dla zdrowia lub fizycznego, intelektualnego, duchowego, moralnego lub społecznego rozwoju dziecka. Osoby poniżej 18 roku życia nie mogą być zatrudniane do prac niebezpiecznych, a wszystkie zadania wykonywane przez osoby niepełnoletnie muszą podlegać właściwej ocenie ryzyka.

Praca przymusowa

9. Klient nie będzie zatrudniać pracowników do pracy przymusowej, która polega na niedobrowolnym wykonywaniu prac lub świadczeniu usług, wymuszonym pod groźbą użycia siły lub kary. Obejmuje to wszelkie prace niedobrowolne lub wymuszone, takie jak

---

² Konwencje MOP 29 i 105 (praca przymusowa lub niewolnicza), 87 (wolność zrzeszania się), 98 (prawo do rokowań zbiorowych), 100 i 111 (dyskryminacja), 138 (minimalny wiek), 182 (najgorsze formy pracy dzieci).

wykorzystywanie pracowników przymusowych, praca niewolnicza lub inne podobne zasady zlecania prac.

Zakaz dyskryminacji i równe szanse

10. Projekty muszą być zgodne z wymaganiami UE dotyczącymi zakazu dyskryminacji związanej z zatrudnieniem. Klient zwłaszcza:

- nie będzie podejmować decyzji o zatrudnieniu na podstawie cech, takich jak płeć, rasa, narodowość, pochodzenie etniczne, religia lub wiara, niepełnosprawność, wiek lub orientacja seksualna, niezwiązanych z wymogami danego stanowiska
- będzie opierać swoje relacje z pracownikami na zasadzie równych szans i równego traktowania i nie będzie dyskryminować pracowników w żadnej sferze ich relacji z firmą, tj. podczas poszukiwania kandydatów i zatrudniania, w ramach wynagradzania (łącznie z zarobkami i świadczeniami), warunków pracy i zatrudnienia, dostępu do szkolenia, awansu, zwolnienia z pracy lub przejścia na emeryturę i dyscyplinowania.

Specjalne środki ochrony lub wsparcia w celu zrekompensowania dyskryminacji mającej miejsce w przeszłości, promowanie zatrudnienia na poziomie lokalnym, wybór osoby na dane stanowisko na podstawie konkretnych wymagań tego stanowiska, o ile są zgodne z prawem krajowym, nie będą uznawane za przypadki dyskryminacji.

Organizacje pracownicze

11. Klient nie będzie zniechęcał pracowników do tworzenia lub zapisywania się do dowolnie przez nich wybranych organizacji pracowniczych lub też do prowadzenia zbiorowych rokowań, nie będzie dyskryminował pracowników ani mścił się na osobach, które są lub zamierzają zostać członkami takich organizacji lub brać udział w rokowaniach zbiorowych. Zgodnie z prawem krajowym klient będzie nawiązywał relacje z takimi organizacjami i zapewniał im punktualnie niezbędne dane do konsultacji merytorycznych. W przypadkach, gdy prawo krajowe w znacznym stopniu ogranicza możliwości zakładania lub funkcjonowania organizacji pracowniczych, klient zorganizuje odpowiedni system pozwalający pracownikom na wyrażanie swoich zastrzeżeń i będzie chronić ich prawa dotyczące warunków pracy i zatrudnienia. Te środki nie powinny podlegać wpływom ani kontroli klienta.

Wynagrodzenia, świadczenia i warunki pracy

12. Wynagrodzenia, świadczenia i warunki proponowanej pracy powinny być porównywalne z oferowanymi przez podobnych pracodawców we właściwym regionie, kraju czy sektorze. W przypadku gdy klient jest stroną porozumień zbiorowych lub jest nimi objęty w jakikolwiek inny sposób, zapisy porozumień powinny być respektowane.

Bezpieczeństwo i Higiena Pracy (BHP)

13. Klient zapewni pracownikom bezpieczne i zdrowe środowisko pracy, z uwzględnieniem nieodłącznego ryzyka związanego z danym sektorem oraz specyficznych rodzajów niebezpieczeństw w obszarze roboczym klienta, w tym niebezpieczeństw fizycznych, chemicznych, biologicznych i radiologicznych. Klient podejmie działania mające na celu

zapobieganie wypadkom, zranieniom i chorobom związanym z pracą lub mogącym wystąpić podczas pracy poprzez:

- określanie i ograniczanie, w przewidywalnym zakresie, przyczyn potencjalnego zagrożenia dla pracowników
  - zapewnianie środków zapobiegawczych i ochronnych, w tym modyfikację, wymianę lub eliminację niebezpiecznych warunków lub substancji
  - zapewnianie odpowiedniego sprzętu pozwalającego na ograniczenie ryzyka oraz skuteczne egzekwowanie jego użycia
  - szkolenie pracowników i zapewnianie właściwego systemu motywującego ich do korzystania z właściwych procedur BHP i sprzętu ochronnego
  - dokumentowanie i raportowanie wypadków, chorób i incydentów w miejscu pracy
  - zapobieganie sytuacjom kryzysowym i odpowiedni system ochrony i reagowania.
14. Projekty muszą spełniać odpowiednie wymagania UE w zakresie BHP, a jeżeli takie wymagania nie istnieją, odpowiednie wymagania IFC.
15. Aby spełniać powyższe wymagania, klient jest zobowiązany korzystać z systemu zarządzania BHP odpowiedniego do skali i rodzaju prowadzonej działalności i zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi³.
16. W przypadku gdy klient zapewnia pracownikom zakwaterowanie, mieszkania powinny być usytuowane w odpowiednim miejscu, czyste, bezpieczne i spełniać przynajmniej podstawowe potrzeby pracowników. Warunki zakwaterowania powinny być zgodne z krajowymi i międzynarodowymi dobrymi praktykami związanymi m.in. z opłatami za zakwaterowanie, zapewnianiem minimalnej przestrzeni dla każdego pracownika, zapewnianiem urządzeń sanitarnych, sprzętu do prania i gotowania oraz wody pitnej, lokalizacją miejsca zakwaterowania w stosunku do miejsca pracy, wszelkich kwestii zdrowotnych, przepisów przeciwpożarowych i innych niebezpieczeństw lub niedogodności oraz odpowiedniego sprzętu, zapewnianiem systemu pierwszej pomocy i usług medycznych, ogrzewaniem i wentylacją. Swoboda przemieszczania się pracowników z i do miejsca zakwaterowania organizowanego przez pracodawcę nie może być w niewłaściwy sposób ograniczana.

Redukcje etatów

17. Jeżeli klient planuje zwolnienia grupowe zgodnie z definicją w art. 1 dyrektywy UE 98/59, musi on opracować plan ograniczania negatywnych skutków redukcji etatów, zgodnie z przepisami krajowymi i dobrymi praktykami branżowymi, z uwzględnieniem zakazu dyskryminacji i po właściwych konsultacjach. Bez uszczerbku dla bardziej surowych przepisów prawa krajowego, podobne konsultacje powinny uwzględniać poinformowanie przedstawicieli pracowników, a jeżeli jest to zasadne – również władz lokalnych – o zmianach w zatrudnieniu z odpowiednim wyprzedzeniem, tak aby plan redukcji etatów mógł być przeanalizowany wspólnie w celu ograniczenia negatywnych skutków utraty pracy dla pracowników objętych planem redukcji. Wyniki konsultacji powinny być uwzględnione w ostatecznej wersji planu redukcji etatów.

---

³ Takie jak wytyczne do systemów zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy MOP 2001 lub norma OHSAS 18001. Systemy zarządzania powinny zawierać właściwe systemy kar i nagród motywujących do stosowania dobrych praktyk BHP.

Mechanizm składania skarg

18. Klient zorganizuje mechanizm składania skarg dla pracowników (i organizacji pracowniczych, jeżeli istnieją), służący do naświetlania uzasadnionych zastrzeżeń dotyczących miejsca pracy. Klient będzie informować pracowników o funkcjonowaniu systemu składania skarg podczas ich zatrudniania i ułatwi im dostęp do tego systemu. Mechanizm powinien angażować kadre kierowniczą właściwego szczebla, aby sprawnie rozwiązywać kwestie budzące wątpliwości, korzystając ze zrozumiałej i przejrzystej procedury. Osoby składające skargę powinny otrzymać informację zwrotną dotyczącą skargi i nie mogą spotykać się z żadnymi formami prześladowania. Mechanizm nie powinien utrudniać dostępu do innych środków prawnych lub administracyjnych przewidzianych przez przepisy prawa lub w ramach istniejących procedur arbitrażowych. Mechanizm nie może też zastępować mechanizmów składania skarg zapewnianych przez porozumienia zbiorowe.

Pracownicy zewnętrzni

19. W przypadku pracowników zewnętrznych, zaangażowanych przez wykonawców lub innych pośredników w pracę w obiektach budowlanych lub wykonujących bezpośrednio zadania związane z podstawowymi funkcjami projektu, klient: (i) upewni się, że wykonawcy lub pośrednicy mają dobrą opinię i działają zgodnie z prawem; oraz (ii) będzie wymagać, aby stosowali się do wymagań omówionych w punktach 6 do 16 oraz 18 i dalej. Jeżeli klient zatrudnia pracowników zewnętrznych bezpośrednio, należy stosować wymagania z punktów 6 do 16 oraz 18 i dalej.

Łańcuch dostaw

20. Negatywne skutki związane z łańcuchami dostaw będą uwzględniane w przypadkach, gdy niskie koszty są istotnym czynnikiem mającym wpływ na konkurencyjność dostarczanego produktu. W takich przypadkach klient podejmie standardowe działania mające na celu wykrycie ewentualnych przypadków pracy dzieci i pracy przymusowej⁴ w swoim łańcuchu dostaw w odniesieniu do towarów i materiałów kluczowych dla podstawowych funkcji projektu.

21. Jeżeli klient dowie się, że praca dzieci lub praca przymusowa niezgodne ze standardami MOP ma miejsce w przypadku łańcuchów dostaw oraz towarów i materiałów kluczowych dla podstawowych funkcji działań finansowanych przez EBRD, należy podjąć wszelkie możliwe działania w celu rozwiązania tej kwestii zgodnie z następującymi wymogami:

- a) W przypadku pracy wykonywanej przez dzieci, klient może dalej zamawiać dane towary lub materiały tylko jeżeli uzyska od dostawcy zobowiązanie lub dowody pozwalające stwierdzić, że zostanie wdrożony program zgodny z dobrymi praktykami międzynarodowymi, pozwalający na eliminację niedozwolonych działań w rozsądnym terminie. Klient będzie regularnie informować EBRD o postępach we wdrażaniu takiego programu.
- b) W przypadku pracy przymusowej, klient może dalej zamawiać dane towary lub materiały tylko jeżeli uzyska od dostawcy zobowiązanie lub dowody pozwalające stwierdzić, że dostawca wdrożył odpowiednie środki eliminujące warunki pracy przymusowej.

---

⁴ Zgodnie z definicją zawartą w konwencjach MOP nr 138, 182, 29, 105.

Wymaganie Operacyjne 3: Zapobieganie zanieczyszczeniom i ich eliminacja

Wstęp

1. EBRD uznaje, że zrównoważony rozwój jest fundamentalnym aspektem rzetelnego zarządzania działalnością biznesową, a wzrost gospodarczy jest nierozdzielnie związany z dobrym stanem środowiska. Zapobieganie zanieczyszczeniom i ich eliminacja to kluczowe składniki programu zrównoważonego rozwoju, a projekty finansowane przez EBRD muszą być zgodne z dobrymi praktykami międzynarodowymi dotyczącymi tego aspektu. Wpływ zanieczyszczeń i kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska należy uwzględniać we wszystkich działaniach gospodarczych, od ścieków i emisji na poziomie danego zakładu po oddziaływanie na środowisko na poziomie regionalnym lub, jeżeli jest to zasadne, globalnym.
2. Jako sygnatariusz „Europejskich zasad na rzecz środowiska”, Bank jest zobowiązany do:
  - wspierania, poprzez finansowane przez siebie działania, zasady ostrożności, zasady zapobiegania, zasady stwierdzającej, że szkody dla środowiska powinny być naprawiane u źródła, oraz zasady obciążania kosztami sprawców zanieczyszczenia
  - wymagania zgodności z właściwymi normami środowiskowymi UE, zwłaszcza normami związanymi z produkcją przemysłową, zarządzaniem wodą i odpadami, zanieczyszczeniem środowiska i gleby, bezpieczeństwem i higieną pracy¹, ochroną przyrody², jeżeli można je zastosować na poziomie projektu (dalej zwane „wymaganiami środowiskowymi UE”)³.

Cele

3. Cele niniejszego wymagania operacyjnego są następujące:
  - unikanie lub, jeżeli jest to niemożliwe, ograniczenie, niekorzystnego wpływu na zdrowie człowieka i stan środowiska poprzez unikanie lub ograniczanie zanieczyszczeń generowanych w ramach projektu
  - wspieranie klientów w określaniu związanych z projektem szans na wydajniejsze wykorzystywanie energii lub zasobów oraz ograniczanie ilości odpadów
  - promowanie ograniczania emisji gazów cieplarnianych produkowanych w ramach projektu

Zakres obowiązywania

4. Bank uzgodni z klientem, jak należy spełnić poszczególne punkty tego wymagania operacyjnego w ramach ogólnego planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiach nr 1 i 10.

---

¹ Bezpieczeństwo i higienę pracy omówiono w wymaganiu operacyjnym nr 2.

² Ochrona różnorodności biologicznej jest omówiona w wymaganiu operacyjnym nr 6.

³ Do celów niniejszej Polityki oraz wymagań operacyjnych, normy środowiskowe UE mogą być stosowane na poziomie projektu, jeżeli dokument prawny UE zawiera jasne wymagania ilościowe lub jakościowe, które można zastosować na poziomie obiektu (w odróżnieniu od wymagań stosowanych np. na poziomie otoczenia).

Wymagania

Ogólne

5. Zgodnie z punktem 6 poniżej projekty należy opracowywać zgodnie z odpowiednimi wymaganiami środowiskowymi UE oraz właściwymi przepisami prawa krajowego oraz realizować zgodnie z tymi przepisami i wymaganiami.
6. Zakłada się, że wymagania środowiskowe UE dotyczące zapobiegania zanieczyszczeniom i ich eliminacji są oparte na najlepszych dostępnych technikach, bez zalecania jakiegokolwiek konkretnej techniki lub technologii, ale biorąc pod uwagę właściwości techniczne danego urządzenia, jego geograficzną lokalizację i lokalne warunki środowiskowe, aby zapewnić wysoki poziom ochrony całemu środowisku. Elementy planu ESAP umożliwiające spełnienie tych wymagań powinny brać pod uwagę uzgodniony na poziomie krajowym harmonogram dostosowania wymogów do prawodawstwa UE (np. w krajach kandydujących do UE). W przypadku projektów realizowanych w krajach nienależących do UE, krajach kandydujących i potencjalnych krajach kandydujących, ramy czasowe wyznaczone w planie ESAP dla osiągnięcia zgodności z wymaganiami środowiskowymi UE powinny być zgodne z wszelkimi porozumieniami dwustronnymi lub planami działania uzgodnionymi między UE a właściwym krajem, ale mogą uwzględniać koszty wdrożenia i najważniejsze warunki lokalne.
7. W kwestiach, których nie regulują wymagania środowiskowe UE, klient powinien zastosować inne dobre praktyki międzynarodowe, np. zalecenia Grupy Banku Światowego dotyczące zdrowia i bezpieczeństwa środowiska (*Environmental Health and Safety Guidelines*). W takich przypadkach Bank uzgodni z klientem właściwe wymagania indywidualnie dla każdego projektu.
8. Kiedy przepisy kraju przyjmującego różnią się w zakresie poziomów i środków od wymagań środowiskowych UE lub wymagań omówionych w punkcie 7, projekty powinny spełniać surowsze normy.
9. W przypadku każdego projektu Bank określi i uzgodni z klientem odpowiednie wymagania i zalecenia środowiskowe mające zastosowanie w danym przypadku.

Zapobieganie zanieczyszczeniom, ochrona zasobów i wydajność energetyczna

10. Podczas projektowania, budowy, działania i likwidacji projektu (cykl życiowy projektu), klient będzie uwzględniać właściwości techniczne urządzenia, jego geograficzną lokalizację i lokalne warunki środowiskowe i zastosuje środki zapobiegania zanieczyszczeniom oraz technologie i praktyki (techniki) kontrolne, które są najlepiej przystosowane do uniknięcia lub – jeżeli jest to niemożliwe – do zminimalizowania lub ograniczenia negatywnego wpływu na zdrowie człowieka i środowisko przy realnych uwarunkowaniach technicznych i opłacalności wydatków.
11. Klient będzie unikać generowania zanieczyszczeń lub, jeżeli jest to niemożliwe, będzie minimalizować ich ilość lub kontrolować ich uwalnianie. Dotyczy to uwalniania zanieczyszczeń w wyniku rutynowych, nierutynowych lub przypadkowych działań o potencjalnym wpływie lokalnym, regionalnym lub międzynarodowym. Dodatkowo klient powinien przeanalizować i włączyć do swoich działań środki zwiększające wydajność energetyczną oraz umożliwiające ochronę wód i innych zasobów, zgodnie z zasadami „czystszej produkcji”.

Odpady⁴

12. Klient będzie unikać lub minimalizować produkcję odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne oraz ograniczać ich szkodliwość tak bardzo, jak to możliwe. W przypadkach, gdy nie da się uniknąć produkcji odpadów, ale ich ilość zminimalizowano, klient będzie ponownie wykorzystywał, przetwarzał lub odzyskiwał odpady lub wykorzystywał je jako źródło energii; w przypadkach, gdy odpadów nie da się odzyskać lub ponownie wykorzystać, klient będzie je przetwarzać, niszczyć i usuwać w sposób bezpieczny dla środowiska. Jeżeli wytworzone odpady są uznawane za niebezpieczne, klient przeanalizuje uzasadnione ekonomicznie metody ich usunięcia w sposób bezpieczny dla środowiska, z uwzględnieniem ograniczeń dotyczących ich międzynarodowego przemieszczania. Jeżeli usuwaniem odpadów zajmują się strony trzecie, klient będzie korzystał z usług dostawców o uznanej reputacji i przestrzegających prawa, zatwierdzonych przez odpowiednie agencje regulacyjne.

Bezpieczne wykorzystywanie i zarządzanie niebezpiecznymi substancjami i materiałami

13. Klient będzie starać się unikać, ograniczać lub eliminować stosowanie substancji i materiałów niebezpiecznych i rozważy użycie mniej niebezpiecznych odpowiedników tych substancji i materiałów, aby chronić zdrowie człowieka i środowisko przed ich potencjalnym szkodliwym wpływem. Jeżeli nie da się uniknąć ich stosowania, klient rozważy bezpieczeństwo ich użycia i zastosuje właściwe środki zarządzania ryzykiem, aby zminimalizować lub kontrolować uwalnianie tych substancji/materiałów do powietrza, wody i/lub gleby w wyniku ich produkcji, transportu, obsługi, przechowywania i usuwania w związku z działalnością w ramach projektu. Klient będzie unikać produkcji, handlu i stosowania substancji i materiałów niebezpiecznych zabronionych lub wycofywanych z użycia według prawa międzynarodowego z uwagi na ich wysoką toksyczność dla żywych organizmów, utrzymywanie się w środowisku, możliwość bioakumulacji lub zubożenia warstwy ozonowej.

Przygotowanie do sytuacji kryzysowych i system reagowania

14. Klient będzie przygotowany do reagowania na zdarzenia zaburzające przebieg procesów technologicznych, wypadki i sytuacje kryzysowe w sposób odpowiedni do ryzyka operacyjnego i potrzeby zapobiegania potencjalnym negatywnym skutkom. Klient będzie stosować wymagania opisane w punktach 18–22 wymagania operacyjnego nr 4, aby określić ryzyko poważnych wypadków i ograniczyć ich skutki dla ludzi i środowiska, zapewniając wysoki poziom ochrony w sposób konsekwentny i skuteczny.

Produkcja przemysłowa

15. Klient wdroży procedury gwarantujące, że wszystkie emitowane substancje gazowe i płynne oraz odpady są rejestrowane i monitorowane w sposób ciągły. Klienci, którzy mają obowiązek składania sprawozdań o emisjach zanieczyszczeń związanych z projektem do Europejskiego

---

⁴ Do celów niniejszej Polityki odpady definiuje się jako niejednorodną mieszkankę gazowych, płynnych i/lub stałych substancji/materiałów, które należy przetwarzać z wykorzystaniem właściwych procesów fizycznych, chemicznych i/lub biologicznych przed ich bezpiecznym uwolnieniem do środowiska.

Rejestru Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń (*E-PRTR – European Pollutant Release and Transfer Register*)⁵, będą przekazywać te same dane do EBRD.

Warunki otoczenia

16. Aby zniwelować negatywne oddziaływanie projektu na bieżące warunki otoczenia, klient: (i) weźmie pod uwagę różne czynniki, w tym ograniczoną pojemność asymilacyjną środowiska, istniejące i przyszłe wykorzystanie gruntów, istniejące warunki otoczenia, bliskość lokalizacji projektu do ekologicznie wrażliwych lub chronionych obszarów oraz potencjał oddziaływań skumulowanych o nieznanymi i nieodwracalnych skutkach; oraz (ii) będzie promować strategię pozwalającą uniknąć lub – jeżeli nie jest to możliwe – zminimalizować lub ograniczyć uwalnianie zanieczyszczeń, w tym strategię przyczyniającą się do poprawy warunków otoczenia, jeżeli projekt ma możliwość stać się znaczącym źródłem emisji na zdegradowanym już obszarze. Podobne strategię obejmują m.in. ocenę alternatywnych lokalizacji projektów i wyrównanie poziomu emisji.

Emisja gazów cieplarnianych

17. Klient będzie promować działania ograniczające emisję gazów cieplarnianych związaną z projektem w sposób odpowiedni do rodzaju i skali działalności prowadzonej w ramach projektu i oddziaływania na środowisko.
18. Podczas opracowywania projektów, które przyczynią się do zwiększenia emisji lub emitują znaczne ilości gazów cieplarnianych⁶, klient pozyska i przedstawi dane niezbędne do oceny wyjściowej emisji gazów cieplarnianych (przed inwestycją) i szacunkowej emisji gazów cieplarnianych po wdrożeniu projektu. Wytyczne dotyczące potrzebnych danych można uzyskać od przedstawicieli Banku. Ocena emisji gazów cieplarnianych będzie obejmować substancje emitowane bezpośrednio przez zakłady należące do klienta lub przez niego kontrolowane, leżące w fizycznych granicach realizacji projektu, wraz z substancjami generowanymi w ramach operacji zewnętrznych, od których projekt jest uzależniony, w tym emisje pośrednie związane z zewnętrzną produkcją energii elektrycznej wykorzystywanej przez projekt.

---

⁵ Spółki zarejestrowane w UE oraz w krajach kandydujących do UE, emitujące zanieczyszczenia do powietrza, wody i/lub gleby powyżej określonych poziomów mają obowiązek monitorowania i raportowania uwolnionych do środowiska ilości substancji do E-PRTR. E-PRTR został stworzony na podstawie rozporządzenia UE nr 166/2006 i zastąpi bieżący Europejski Rejestr Emisji Zanieczyszczeń (*EPER – European Pollutant Emission Register*). Patrz www.eper.ec.europa.eu/eper.

⁶ Znaczący udział projektu w emisji gazów cieplarnianych różni się w zależności od sektora przemysłu. Wytyczne dotyczące ilości gazów cieplarnianych związanych z projektami prowadzonymi w różnych sektorach podaje dokument *EBRD Methodology for Assessment of Greenhouse Gas Emissions – Guidance for consultants working on EBRD – financed projects (GNO)*. Ogólny próg emisji dla znaczącego wpływu do celów niniejszego wymagania operacyjnego to 100 000 ton ekwiwalentu CO₂ rocznie dla łącznych emisji źródeł pośrednich i bezpośrednich związanych z zakupem energii elektrycznej do konsumpcji własnej. Jednak niższy próg emisji może być właściwy, gdy projekt zamierza doprowadzić do znacznego zwiększenia wydajności energetycznej. W takich przypadkach klienci są zachęceni do konsultowania się z Bankiem w celu ustalenia czy konieczne będzie zamawianie danych w celu oceny emisji gazów cieplarnianych.

Wytyczne dotyczące definicji fizycznych granic realizacji projektu można uzyskać od przedstawicieli Banku.⁷ Oznaczanie ilościowe i monitoring parametrów koniecznych do oceny emisji gazów cieplarnianych⁸ będą przeprowadzane corocznie w okresie realizacji projektu.

19. Dodatkowo klient będzie uwzględniać realne pod względem technicznymi i finansowym oraz opłacalne możliwości zredukowania emisji węgla podczas projektowania i realizacji projektu i rozważy odpowiednie opcje.

Stosowanie pestycydów i zarządzanie szkodnikami

20. Klient sformułuje i wdroży system zintegrowanego zarządzania szkodnikami (IPM – *Integrated Pest Management*) i/lub wektorami (IVM – *Integrated Vector Management*) w celu zarządzania działaniami związanymi ze zwalczaniem szkodników. Program IPM i IVM klienta będzie uwzględniać skoordynowane wykorzystywanie informacji o szkodnikach i środowisku oraz dostępne metody kontroli szkodników, łącznie z praktykami prowadzenia upraw, biologicznymi, genetycznymi i – w ostateczności – chemicznymi środkami zapobiegającymi zbyt dużym zniszczeniom spowodowanym przez szkodniki. Jeżeli działania związane z zarządzaniem szkodnikami uwzględniają stosowanie pestycydów, klient będzie dążył do ograniczania oddziaływania pestycydów na zdrowie człowieka i stan środowiska oraz do wypracowania bardziej zrównoważonego systemu stosowania pestycydów i znacznego ograniczenia ryzyka i stosowania pestycydów w sposób proporcjonalny do koniecznej ochrony upraw.

Zrównoważone stosowanie pestycydów obejmuje następujące działania:

- minimalizowanie lub – kiedy to możliwe – eliminowanie stosowania pestycydów
- minimalizowanie niebezpieczeństw i ryzyka dla zdrowia i środowiska związanych ze stosowaniem pestycydów
- ograniczanie poziomu szkodliwych substancji aktywnych poprzez zastępowanie najbardziej niebezpiecznych ich mniej szkodliwymi odpowiednikami (również innymi niż chemiczne)
- wybór pestycydów o niskiej toksyczności dla ludzi, skutecznych w walce z określonym gatunkiem, o minimalnym wpływie na inne gatunki i całe środowisko
- stosowanie niskonakładowych lub wolnych od pestycydów systemów gospodarki rolnej
- minimalizowanie szkód dla naturalnych wrogów i zapobieganie rozwojowi odporności u szkodników.

21. Klient będzie transportować, przechowywać, stosować i usuwać pestycydy zgodnie z dobrymi branżowymi praktykami międzynarodowymi, takimi jak „Międzynarodowy kodeks dystrybucji i stosowania pestycydów” Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO – *Food and Agriculture Organization*).

---

⁷ Wytyczne dotyczące wymaganych danych oraz definicja granic projektu są określone w odpowiednich dokumentach Banku: *Environmental Audit and Appraisal Protocols and EBRD Methodology for Assessment of Greenhouse Gas Emissions – Guidance for consultants working on EBRD – financed projects (GN1)*.

⁸ Na przykład ilości zużywanego paliwa lub energii elektrycznej.

22. Klient nie będzie stosować produktów, które według zalecanej przez WHO klasyfikacji pestycydów pod względem niebezpieczeństwa są zaliczane do grupy 1a (wyjątkowo niebezpieczne) i 1b (wysoko niebezpieczne); lub klasy II (umiarkowanie niebezpieczne), jeżeli w kraju realizacji projektu nie obowiązują ograniczenia dotyczące dystrybucji i stosowania tych substancji chemicznych lub jeżeli mogą mieć do nich dostęp pracownicy bez odpowiedniego wykształcenia, sprzętu i pomieszczeń pozwalających na właściwy transport, przechowywanie, stosowanie i usuwanie tych produktów.

Wymaganie Operacyjne 4: Zdrowie i bezpieczeństwo społeczne

Wstęp

1. EBRD uznaje, że działania, sprzęt i infrastruktura wykorzystywana w projekcie często przynoszą korzyści dla społeczności w postaci zatrudnienia, usług i szans na rozwój gospodarczy. Jednak projekty mogą też zwiększać potencjalne narażenie społeczności na ryzyko i wpływy wynikające z tymczasowych lub stałych zmian w populacji; transportu surowych lub gotowych materiałów; budowy, działania lub likwidacji; wypadków, błędów strukturalnych i uwalniania niebezpiecznych substancji do środowiska.
2. Projekt może też mieć wpływ na społeczność poprzez oddziaływanie na zasoby naturalne, zwiększanie ryzyka chorób lub zatrudnianie pracowników do ochrony obiektów. Respektując rolę władz państwowych w promowaniu zdrowia i bezpieczeństwa publicznego, niniejsze wymaganie operacyjne dotyczy odpowiedzialności klienta za identyfikowanie, unikanie lub minimalizowanie ryzyka i negatywnego oddziaływania projektu na zdrowie i bezpieczeństwo publiczne.
3. Poziom ryzyka i oddziaływanie opisane w niniejszym wymaganiu operacyjnym mogą być większe w przypadku projektów zlokalizowanych w obszarach konfliktu lub obszarach pokonfliktowych lub też na terenach narażonych na zjawiska naturalne lub wpływy działalności człowieka na dużą skalę (np. obszary występowania trzęsień ziemi lub powodzi).

Cele

4. Cele niniejszego wymagania operacyjnego są następujące:
  - unikanie lub minimalizowanie ryzyka i wpływu na zdrowie i bezpieczeństwo społeczności lokalnej w okresie cyklu życiowego projektu, w rutynowych i wyjątkowych okolicznościach
  - zagwarantowanie, aby w sposób właściwy zadbać o bezpieczeństwo pracowników zatrudnionych w projekcie i majątku wykorzystywanego w ramach projektu, unikając lub minimalizując ryzyko dla bezpieczeństwa społeczności.

Zakres obowiązywania

5. Bank określi zasadność stosowania niniejszego wymagania operacyjnego podczas procedury oceny środowiskowej i społecznej. Jeżeli wymaganie powinno być zastosowane, Bank uzgodni z klientem, jak należy spełnić poszczególne punkty tego wymagania operacyjnego w ramach ogólnego planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiach nr 1 i 10.
6. Niniejsze wymaganie operacyjne dotyczy potencjalnego ryzyka i wpływu działań związanych z projektem, w tym budowy, rozpoczęcia, kontynuacji i zakończenia działalności, na daną społeczność. Należy pamiętać, że potencjalne oddziaływanie projektu może być różne na różnych etapach. Normy dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy omawia wymaganie operacyjne nr 2; szczegółowe wymogi dotyczące zapobiegania negatywnym wpływom zanieczyszczeń na zdrowie człowieka i stan środowiska znajdują się opisane w wymaganiu operacyjnym nr 3.

Wymagania

Zdrowie publiczne i zasady bezpieczeństwa

Wymagania ogólne

7. Klient określi i oceni stopień ryzyka i potencjalny wpływ na zdrowie i bezpieczeństwo danej społeczności podczas projektowania, budowy, działania i zakończenia projektu oraz ustali plany i środki zapobiegawcze dotyczące tych kwestii w sposób właściwy dla wykrytych rodzajów ryzyka i oddziaływania. Te środki powinny koncentrować się na zapobieganiu ryzyku i wpływom oraz ich unikaniu, ceniąc je wyżej niż minimalizację i ograniczanie.
8. W przypadku gdy projekt lub dany etap projektu są źródłem znacznego ryzyka lub możliwego negatywnego wpływu na zdrowie i bezpieczeństwo danych społeczności, klient upubliczni odpowiednie informacje związane z projektem, aby umożliwić społecznościom objętym projektem i właściwym agencjom rządowym zrozumienie ryzyka i potencjalnego oddziaływania oraz przedstawi propozycję środków zapobiegawczych i łagodzących oraz planu awaryjnego, w zależności od potrzeb. Klient skonsultuje z danymi społecznościami i odpowiednimi agencjami rządowymi proponowane środki przed ich ostatecznym uzgodnieniem i uwzględni ich zastrzeżenia i uwagi. Klient będzie regularnie kontrolował te środki i utrzymywał regularny kontakt z danymi społecznościami i agencjami, informując je o stanie wdrożenia planów i realizacji zobowiązań oraz omawiając z nimi wszelkie większe i konieczne do wprowadzenia do planów zmiany, przed ich wprowadzeniem. Ujawnianie informacje mogą być przedstawiane w skrócie (przy zachowaniu dostatecznego poziomu szczegółowości, co umożliwi stronom zainteresowanym pełne zrozumienie ryzyka, potencjalnego wpływu i koniecznych działań) i/lub zredagowane, tak aby usunąć z dokumentów informacje poufne.
9. Klient będzie zgłaszać źródła ryzyka, potencjalny wpływ i korzyści związane z projektem oraz raportować postępy we wdrażaniu planów działania w sposób regularny (np. raz w roku) do EBRD, w ramach sprawozdań dla stron zainteresowanych (w tym przypadku – dla społeczności objętych projektem), zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10.

Bezpieczeństwo infrastruktury i sprzętu

10. Klient zaprojektuje, zbuduje, wykorzysta i zlikwiduje elementy strukturalne lub składniki projektu zgodnie z dobrymi międzynarodowymi praktykami branżowymi i zwróci szczególną uwagę na potencjalne narażenie na naturalne niebezpieczeństwa, zwłaszcza w sytuacjach, gdy członkowie danych społeczności mają dostęp do elementów strukturalnych lub kiedy ich awaria może doprowadzić do bezpośrednich lub pośrednich szkód dla danej społeczności. Elementy strukturalne będą projektowane i budowane przez wykwalifikowanych i doświadczonych specjalistów i zatwierdzone przez właściwe władze lub ekspertów.
11. W przypadku gdy składniki lub elementy strukturalne, takie jak zapory wodne, tamy lub zbiorniki szlamowe są usytuowane w miejscach o wysokim ryzyku, a ich awaria lub usterka może zagrażać bezpieczeństwu społeczności, klient zaangażuje przynajmniej jednego wykwalifikowanego eksperta o odpowiednim i uznanym doświadczeniu w zakresie podobnych projektów, niezależnie od specjalistów odpowiedzialnych za projekt i budowę, w celu przeprowadzenia kontroli już podczas opracowywania projektu oraz podczas etapów projektowania, budowy i rozpoczęcia działalności. W przypadku projektów, które

wykorzystują sprzęt ruchomy poruszający się po drogach publicznych lub inne ruchome elementy infrastruktury, klient będzie dążył do zapobiegania incydentom i wypadkom związanym ze stosowaniem takiego sprzętu.

Bezpieczeństwo materiałów niebezpiecznych

12. Klient będzie zapobiegać narażeniu społeczności na materiały niebezpieczne uwalniane do środowiska w ramach projektu lub minimalizować takie ryzyko. W przypadku gdy istnieje możliwość, że społeczność (w tym pracownicy i ich rodziny) może być narażona na niebezpieczeństwo, zwłaszcza jeżeli istnieje możliwość zagrożenia życia, klient zastosuje specjalne środki mające na celu uniknięcie lub zminimalizowanie ryzyka poprzez modyfikowanie, zastępowanie lub eliminowanie warunku lub substancji będącej źródłem niebezpieczeństwa.
13. W przypadku gdy materiały niebezpieczne są częścią istniejącej infrastruktury lub składników projektu, klient zastosuje specjalne środki podczas rozruchu i likwidacji, aby zapobiec powstaniu ryzyka dla społeczności. Klient nawiąże współpracę z właściwymi władzami, aby uzyskać informacje o poziomie ekspozycji na materiały, które wywołują choroby niezakaźne, takie jak rak czy choroby płuc.
14. Dodatkowo klient podejmie uzasadnione ekonomicznie działania, aby kontrolować bezpieczeństwo transportu nieprzetworzonych materiałów oraz bezpieczeństwo transportu i składowania odpadów oraz wdroży środki mające na celu unikanie lub kontrolowanie ryzyka dla społeczności. Informacje o ryzyku, narażeniu populacji, środków łagodzących i monitoringu zostaną przekazane odpowiednim władzom oraz podane do publicznej wiadomości.

Środowisko i zasoby naturalne

15. Klient będzie zapobiegać, unikać lub minimalizować zakres działań mogących zwiększyć skutki naturalnych niebezpieczeństw, takich jak obsunięcia ziemi lub powódzie, których przyczyną mogą być zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym związane z projektem.
16. Klient będzie też unikać negatywnego oddziaływania projektu na powietrze, glebę, wodę, faunę i florę oraz inne zasoby naturalne wykorzystywane przez dane społeczności lub też minimalizować to ryzyko.

Narażenie społeczności na choroby

17. Klient zidentyfikuje choroby zakaźne, które mogą być przenoszone przez składniki projektu lub pracowników (w tym wykonawców). Należy opracować plany działania, o ile to konieczne, aby zapobiegać lub minimalizować potencjalne narażenie pracowników i społeczności na choroby przenoszone przez wektory i inne choroby zakaźne, które mogą wynikać z działań prowadzonych w ramach projektu. W przypadku gdy dane choroby są endemiczne dla społeczności pozostających w strefie projektu, klient jest zachęcany do rozważenia opcji, które – stosowane w okresie cyklu życiowego projektu – mogłyby pomóc w ograniczeniu ich występowania, zarówno wśród pracowników, jak i w społeczności lokalnej.

Sytuacje kryzysowe

18. Klient będzie przygotowany do reagowania na zdarzenia zaburzające przebieg procesów technologicznych, wypadki i sytuacje kryzysowe w sposób odpowiedni do ryzyka operacyjnego i potrzeby zapobiegania potencjalnym negatywnym skutkom.
19. W ramach prowadzonej przez klienta oceny ryzyka dla zdrowia i bezpieczeństwa publicznego oraz potencjalny wpływ działań związanych z projektem (punkt 7 na stronie 30), klient określi główne źródła ryzyka wypadków i podejmie wszelkie środki konieczne do zapobiegania poważnym wypadkom i ograniczania ich konsekwencji dla ludzi i środowiska, aby zapewnić wysoki poziom ochrony dla ludzi i środowiska w sposób konsekwentny i skuteczny. Podobne działania należy określić w polityce zapobiegania poważnym wypadkom i odpowiedzi na sytuacje kryzysowe oraz w odpowiednich systemach zarządzania uwzględniających struktury organizacyjne, zakresy odpowiedzialności, procedury, systemy komunikacji, szkolenia, zasoby i inne kwestie konieczne do wdrożenia takiej polityki i skutecznego reagowania na sytuacje kryzysowe związane z niebezpieczeństwami towarzyszącymi realizacji projektu. System zarządzania będzie zawierał wewnętrzny i zewnętrzny plan postępowania awaryjnego. Zewnętrzne plany postępowania awaryjnego zostaną opracowane w celu:
  - powstrzymywania i kontrolowania incydentów, tak aby zminimalizować ich efekty oraz ograniczyć szkody dla ludzi, środowiska i majątku
  - wdrażania środków koniecznych do ochrony ludzi i środowiska przed skutkami poważnych wypadków
  - przekazywania niezbędnych informacji do wiadomości publicznej i do służb ratunkowych lub władz publicznych właściwych dla danego regionu
  - zapewniania systemu odbudowy i oczyszczania środowiska po wystąpieniu poważnego wypadku
20. Klient będzie wspierać społeczność i władze lokalne oraz współpracować z nimi w ramach opracowywania skutecznego systemu reagowania na sytuacje awaryjne, zwłaszcza gdy udział i współpraca klienta są niezbędne do właściwego reagowania na takie sytuacje. Jeżeli władze lokalne nie są w stanie skutecznie reagować lub ich zdolność reagowania na sytuacje kryzysowe jest ograniczona, klient będzie odgrywać aktywną rolę w przygotowywaniu systemu reagowania na sytuacje awaryjne związane z projektem oraz wykaże się zdolnością do reagowania na możliwe do przewidzenia incydenty, pośrednio lub bezpośrednio (np. poprzez służby ratunkowe, strony trzecie wynajęte do reagowania na sytuacje kryzysowe, ubezpieczenia). Klient udokumentuje swoją gotowość do reagowania na sytuacje awaryjne, dostępne zasoby i zakres odpowiedzialności, i przekaze właściwe informacje poprzez plan ESAP lub inny dokument danym społecznościom i właściwym agencjom rządowym, zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10. W ramach planowania działań związanych z zapobieganiem i reagowaniem na sytuacje awaryjne, klient poinformuje dane społeczności o istotnych źródłach niebezpieczeństwa i przedstawi plany reagowania na wypadki w sposób właściwy dla danej kultury.
21. Klient będzie realizować programy zapobiegania i reagowania według harmonogramu odpowiedniego dla danego sektora i ryzyka związanego z projektem, ale przynajmniej raz w roku. Klient będzie regularnie informować władze i społeczności lokalne o zmianach w programach lub konieczności ich przetestowania.

22. W ramach odpowiedzi na prawdziwe zagrożenie, klient będzie utrzymywać ścisły kontakt z właściwymi służbami ratunkowymi, władzami, mediami i społecznością lokalną i będzie przekazywał informacje o sytuacji i działaniach podjętych w celu jej rozwiązania i zapobiegania przyszłym incydentom.

Wymagania dotyczące pracowników ochrony

23. Jeżeli klient zatrudnia pracowników lub wykonawców w celu zapewnienia ochrony personelu i majątku, należy ocenić ryzyko wewnątrz i poza terenem projektu oraz wewnątrz obiektów i poza nimi, związane z systemem ochrony. Planując system ochrony, klient powinien kierować się zasadą proporcjonalności, dobrymi praktykami międzynarodowymi dotyczącymi zatrudniania, zasad postępowania, szkolenia, wyposażenia i monitoringu pracowników ochrony¹ oraz obowiązującymi przepisami prawa. Klient zbierze odpowiednie informacje, aby upewnić się, czy osoby odpowiedzialne za ochronę nie były w przeszłości karane, oraz upewni się, że są one właściwie wyszkolone pod względem stosowania siły (i jeżeli to konieczne, broni) oraz właściwego zachowania w stosunku do pracowników i społeczności lokalnej. Klient będzie też wymagał od pracowników ochrony przestrzegania obowiązujących przepisów prawa i nie zezwoli na użycie siły w celach innych niż prewencja i obrona, proporcjonalnie do rodzaju i skali zagrożenia. Mechanizmy składania skarg, opracowane i przestrzegane przez klienta zgodnie z wymaganiami operacyjnymi nr 10 i 2, muszą umożliwić danej społeczności i pracownikom przekazywanie zastrzeżeń dotyczących systemu ochrony i działalności pracowników ochrony. Klient poinformuje społeczność i pracowników o dostępności i zasadach stosowania mechanizmu składania skarg w tym właśnie celu.
24. Jeżeli rządowi pracownicy ochrony zostali zatrudnieni do zapewniania ochrony w firmie klienta, klient oceni ryzyko związane z korzystaniem z ich usług, przekaze odpowiednim władzom państwowym informację, że zgodnie z jego intencją pracownicy ochrony powinni działać zgodnie z punktem 23 powyżej i zachęci odpowiednie władze do przekazania informacji o systemie bezpieczeństwa w obiekcie klienta do wiadomości publicznej, o ile nie zagraża to bezpieczeństwu obiektu.
25. Klient przeprowadzi dochodzenie dotyczące jakichkolwiek oskarżeń o niezgodne z prawem działania lub obraźliwe zachowanie pracowników ochrony, podejmie odpowiednie kroki (lub zachęci właściwą stronę do podjęcia działań), aby zapobiec takim sytuacjom w przyszłości i przekaze informacje o działaniach niezgodnych z prawem lub obraźliwym zachowaniu władzom publicznym, o ile będzie to konieczne.

---

¹ Takich jak normy dotyczące bezpieczeństwa i praw człowieka (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*): www.voluntaryprinciples.org/principles/.

Wymaganie operacyjne nr 5: Zakup gruntów, przymusowe przesiedlenia i migracje ekonomiczne

Wstęp

1. Przymusowe przesiedlenia odnoszą się zarówno do uwarunkowań fizycznych (przeniesienie lub utrata miejsca zamieszkania), jak i ekonomicznych (utrata majątku lub dostępu do majątku prowadząca do utraty źródeł dochodu lub środków utrzymania) w wyniku zakupu ziemi¹ lub ograniczenia dostępu do zasobów naturalnych² związanych z projektem.
2. Przesiedlenie uznaje się za przymusowe, jeżeli dane jednostki lub społeczności nie mają prawa odmówić sprzedaży ziemi, co prowadzi do przesiedlenia. Ma to miejsce w następujących przypadkach: (i) prawne wywłaszczenie lub ograniczenie użytkowania terenu na podstawie prawa wywłaszczenia pod cele użyteczności publicznej³; oraz (ii) negocjowane ugody, jeżeli kupujący może zastosować wywłaszczenie lub narzucić prawne ograniczenia dotyczące użytkowania terenu w przypadku nieudanych negocjacji ze sprzedawcą.
3. Stosowanie niniejszego wymagania operacyjnego jest wyrazem wsparcia i spełnia wszelkie wymogi związane z powszechnym respektowaniem praw człowieka i swobód obywatelskich, zwłaszcza prawa do odpowiednich warunków mieszkaniowych i ciągłej poprawy warunków życia⁴. W przypadku gdy przesiedlenia są wynikiem konfliktu, mającego miejsce przed zaangażowaniem EBRD w projekt, niniejsza polityka wspiera stosowanie głównych zasad w sprawie wewnętrznych przesiedleń⁵.
4. Bez właściwego zarządzania, przymusowe przesiedlenia mogą spowodować długotrwałe pogorszenie warunków i zubożenie przesiedlanych osób i społeczności oraz szkody dla środowiska i negatywne skutki społeczno-ekonomiczne w obszarach, na które te osoby lub społeczności zostały przesiedlone. W pewnych okolicznościach źle przeprowadzone przymusowe przesiedlenia mogą narazić klienta na postępowanie prawne w innych państwach. Jest to szczególnie prawdopodobne, gdy projekt jest realizowany w kraju, gdzie przesiedlone osoby mogą nie mieć dostępu do wszelkich środków prawnych i ochrony procesowej zgodnie z międzynarodowymi konwencjami dotyczącymi praw człowieka. W związku z tym należy unikać przymusowych przesiedleń lub przynajmniej minimalizować ich skalę. Jednak w przypadku gdy nie da się ich uniknąć, należy uważnie zaplanować i wdrożyć odpowiednie działania, aby złagodzić negatywne oddziaływanie na przesiedlane osoby i społeczności przyjmujące⁶. Doświadczenie pokazuje, że bezpośrednie zaangażowanie klienta w działania związane z przesiedleniem oraz ocena na najwcześniejszym możliwym etapie planowania projektu mogą doprowadzić do oszczędnego, skutecznego i punktualnego

---

¹ Zakup ziemi odnosi się zarówno do bezpośredniego nabycia majątku, jak i do zakupu praw dostępu, takich jak prawo drogi.

² Przykłady to utrata prawa do wydobycia stanowiących własność państwową kopaliny przez lokalnych górników; utrata dostępu do łowisk z powodu działań prowadzonych w ramach projektu; ograniczenie dostępu do zasobów zlokalizowanych w ustalonych przez państwo strefach zamkniętych, niestanowiących własności klienta; oraz widoczny spadek produkcji w rolnictwie, hodowli, leśnictwie, polowaniach i rybołówstwie wynikające z zakłóceń wywołanych przez projekt i/lub zanieczyszczenia środowiska.

³ Może to obejmować ograniczenia dostępu do prawnie wyznaczonych obszarów chronionych.

⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948) i Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966).

⁵ Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka: Guiding Principles on Internal Displacement.

⁶ Społeczność przyjmująca jest to dowolna społeczność, do której włączane są przesiedlone osoby.

wdrożenia tych działań oraz promowania innowacyjnego podejścia do poprawy warunków mieszkaniowych i standardu życia osób przesiedlanych.

5. Negocjowane ugody pomagają uniknąć wywłaszczeń i eliminują konieczność interwencji władz państwowych w celu przymusowego przesiedlenia ludności. Ugody można zazwyczaj wynegocjować, oferując sprawiedliwą i odpowiednią rekompensatę lub inne środki motywujące i korzyści dla danej grupy osób lub społeczności oraz łagodząc ryzyko nierównego dostępu do informacji i nierównej siły przetargowej. Dlatego też klienci są zachęceni do nabywania praw do ziemi poprzez negocjowane ugody, kiedy to tylko możliwe, nawet jeżeli dysponują środkami prawnymi, aby zyskać dostęp do ziemi bez zgody sprzedającego.

Cele

6. Niniejsze wymaganie operacyjne ma następujące cele:
  - unikanie lub, jeżeli jest to niemożliwe, minimalizowanie skali⁷, przymusowych przesiedleń, kiedy to tylko możliwe poprzez rozważanie alternatywnych planów projektu
  - łagodzenie negatywnych skutków społeczno-ekonomicznych nabywania ziemi lub ograniczenia praw do użytkowania lub dostępu do danego terenu poprzez: (i) zapewnianie rekompensat za utratę majątku po koszcie odtworzenia⁸; oraz (ii) dopilnowanie, aby działania związane z przesiedleniami były wdrażane przy odpowiedniej jawności informacji, konsultacjach i świadomym udziale osób przesiedlanych
  - poprawa lub przynajmniej odtworzenie poziomu zarobków i warunków życia osób przesiedlanych⁹ z okresu przed realizacją projektu poprzez działania oparte na przedsiębiorstwach, działania oparte na wynagrodzeniach i/lub oparte na przedsiębiorstwach, aby ułatwić zrównoważoną poprawę ich statusu społeczno-ekonomicznego
  - poprawa warunków życia osób przesiedlonych poprzez zapewnienie odpowiednich warunków mieszkaniowych¹⁰ i gwarancji ochrony praw własności¹¹ ziemi w nowym miejscu zamieszkania.

---

⁷ O ile według Banku nie będzie to mieć zbyt wielkiego negatywnego wpływu na zdrowie i bezpieczeństwo osób przesiedlanych.

⁸ Koszt odtworzenia jest wyliczany jako wartość rynkowa majątku, plus koszty transakcji konieczne do odtworzenia majątku. Wyliczenia kosztu odtworzenia są złożone z uwagi na potencjalne zróżnicowanie terenu, liczbę osób zgłaszających roszczenia do użytkowania terenu, oraz zróżnicowany poziom rozwoju rynku ziemi w różnych krajach członkowskich. Z tego powodu klient powinien określić i uzgodnić z wszystkimi osobami i społecznościami mającymi podlegać przesiedleniu w wyniku nabycia ziemi oraz społeczności przyjmujących, do których dołączą osoby przesiedlane, dokładne dane dotyczące tytułów własności, roszczeń do ziemi i jej użytkowania. Stosując taką metodę wyceny, nie należy brać pod uwagę amortyzacji budynków i majątku. W przypadku gdy rynek ziemi jest nadal na etapie kształtowania, klient powinien zlecić wycenę zewnętrznym niezależnym specjalistom (a w przypadku gdy nie istnieją odpowiedni specjaliści zajmujący się wyceną gruntów, innym profesjonalistom o odpowiednim doświadczeniu, zaakceptowanym przez EBRD i klienta). Patrz też przypis 17.

⁹ Ta pozycja może obejmować osoby o prawnie uznanych prawach lub roszczeniach do ziemi, osoby, których roszczenia wynikają z prawa zwyczajowego, osoby bez prawnie uznanych praw lub roszczeń do ziemi, sezonowych użytkowników zasobów, np. pasterzy, rybaków, myśliwych i zbieraczy, którzy mogą utrzymywać niezależne relacje ekonomiczne ze społecznościami na terenie projektu.

¹⁰ Odpowiedni poziom warunków mieszkaniowych lub schronień ocenia się poprzez ich jakość, bezpieczeństwo, dostępność cenową, zdolność do zamieszkania, stosowność z kulturowego punktu widzenia, dostępność i

Zakres obowiązywania

7. Niniejsze wymaganie operacyjne dotyczy fizycznych lub ekonomicznych przypadków przesiedlenia, które może być pełne, częściowe, stałe lub tymczasowe, i wynika z następujących rodzajów transakcji:
  - prawo do ziemi dla projektu, nabyte poprzez wywłaszczenia lub inne procedury przymusowe
  - prawo do ziemi dla projektu, nabyte poprzez negocjowane przesiedlenia na podstawie ugód zawieranych z właścicielami majątku lub osobami mającymi prawa do ziemi, również wynikające z praw zwyczajowych lub tradycyjnych uznawanych lub uznawalnych na podstawie przepisów obowiązujących w danym kraju, jeżeli nieudane negocjacje spowodowałyby wysiedlenie lub inne procedury przymusowe¹²
  - narzucenie ograniczeń, które powodują utratę dostępu do wartości materialnych lub zasobów naturalnych, bez względu na to czy te ograniczenia są uzyskiwane poprzez negocjacje, wywłaszczenie, obowiązkowe nabycie czy też rozporządzenie rządu.
8. Obowiązki i zobowiązania wobec osób przesiedlanych bez uznawalnych praw lub roszczeń do ziemi, na której mieszkają, są opisane w punktach 31, 36 i 39.
9. Niniejsze wymaganie operacyjne nie ma zastosowania w przypadku przesiedleń wynikających z dobrowolnej sprzedaży ziemi (tj. transakcji rynkowych, w których sprzedający nie jest zobowiązany sprzedać, a kupujący nie może posunąć się do wywłaszczenia lub zastosować innych procedur przymusowych w przypadku nieudanych negocjacji).
10. Zastosowanie tego wymagania operacyjnego określi EBRD zgodnie z kryteriami opisanymi w punktach 7 do 9 podczas oceny środowiskowej i społecznej. Wdrożenie działań koniecznych do spełnienia wszystkich aspektów tego wymagania operacyjnego reguluje ogólny plan działań na rzecz środowiska i społeczeństwa (plan ESAP) i/lub system zarządzania klienta. W przypadku gdy przymusowe przesiedlenia miały miejsce przed zaangażowaniem Banku w projekt, należy przeprowadzić analizę sytuacji, aby określić a) wszelkie niedociągnięcia i b) działania naprawcze, które mogą być konieczne, aby osiągnąć zgodność z wymaganiem operacyjnym. W takim przypadku należy ustalić właściwy plan działania. Ocena procesu przesiedlenia i zarządzanie przesiedleniami opisuje niniejsze wymaganie operacyjne. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiu nr 1 i 10.

---

lokalizację. Odpowiednie warunki zamieszkania powinny pozwalać na dostęp do miejsc i rynków pracy, podstawowej infrastruktury oraz zasobów i usług takich jak woda, elektryczność, kanalizacja, opieka zdrowotna i edukacja. Niniejsze wymaganie operacyjne gwarantuje odpowiednie warunki mieszkaniowe i bezpieczeństwo posiadania wszystkim osobom przesiedlanym. Klienci powinni włączyć przynajmniej jedną właściwość odpowiednich warunków mieszkaniowych wymienionych w tym punkcie do swojej oferty, aby poprawić warunki mieszkaniowe oferowane w nowym miejscu zamieszkania, zwłaszcza w przypadku osób bez uznawanych praw lub roszczeń do ziemi, na której zamieszkują.

¹¹ Nowe miejsce zamieszkania gwarantuje ochronę praw własności, jeżeli chroni osoby przesiedlane w największym możliwym zakresie przed przymusową eksmisją.

¹² Negocjacje może prowadzić firma z sektora prywatnego, planująca zakup ziemi, lub też pośrednik zatrudniony przez firmę. W przypadku projektów z sektora prywatnego, gdy prawa do ziemi są nabywane przez rząd, negocjacje może prowadzić rząd lub prywatna firma działająca jako przedstawiciel rządu.

Wymagania

Wymagania ogólne

Planowanie projektu

11. Klient rozważy realne alternatywy dla planu projektu, aby uniknąć lub przynajmniej zminimalizować skalę przesiedleń fizycznych i/lub ekonomicznych, odpowiednio równoważąc straty i korzyści środowiskowe, społeczne i finansowe.
12. Po upublicznieniu wszelkich koniecznych informacji, klient przeprowadzi konsultacje z udziałem osób i społeczności objętych projektem oraz społeczności przyjmujących, umożliwiając im wczesny i świadomy udział w procesie podejmowania decyzji związanych z przesiedleniem, zgodnie z wymaganiami operacyjnymi nr 10.
  - Osoby podlegające przesiedleniu¹³ będą miały szansę uczestniczyć w negocjacjach dotyczących rekompensat, wymagań dotyczących uczestnictwa w programie, pomocy przy przesiedleniu, stosowności proponowanych miejsc przesiedlenia i proponowanego harmonogramu.
  - Specjalne przepisy obejmują konsultacje z udziałem ludności rdzennej (patrz wymagania operacyjne nr 7) oraz osób należących do grup znajdujących się w trudnej sytuacji¹⁴.

Konsultacje będą kontynuowane podczas wdrażania, monitorowania i oceny programu wypłat kompensacyjnych i planu przesiedleń, tak aby osiągnąć wyniki zgodne z celami tego wymagania operacyjnego

Mechanizm składania skarg

13. Klient jak najszybciej zorganizuje mechanizm składania skarg zgodnie z wymaganiami operacyjnymi nr 10 i niniejszym wymaganiem, tak aby zbierać i szybko reagować na zastrzeżenia dotyczące rekompensat i przesiedleń zgłaszane przez osoby przesiedlane i/lub członków społeczności przyjmujących, łącznie z mechanizmem pozwalającym na niezależne rozstrzygnięcie sporów. Podsumowanie skarg i działań podjętych w celu rozwiązania zgłaszanych problemów będzie regularnie ujawniane, zgodnie z wymaganiami operacyjnymi nr 10.

---

¹³ łącznie z osobami, które nie są fizycznie obecne, np. z powodu przesiedleń wywołanych przeszłymi lub bieżącymi konfliktami.

¹⁴ Grupy znajdujące się w trudnej sytuacji lub narażone na ryzyko obejmują osoby, które ze względu na płeć, pochodzenie etniczne, niepełnosprawność fizyczną lub umysłową, trudną sytuację ekonomiczną lub status społeczny mogą ucierpieć w wyniku przesiedlenia bardziej niż inni i mogą mieć ograniczoną zdolność ubiegania się o pomocy przy przesiedleniu lub korzystanie z niej i innych oferowanych korzyści. Grupy znajdujące się w trudnej sytuacji, w kontekście przesiedleń, obejmują też osoby żyjące poniżej granicy ubóstwa, osoby pozbawione ziemi, osoby starsze, gospodarstwa domowe prowadzone przez kobiety i dzieci, mniejszości etniczne, społeczności uzależnione od zasobów naturalnych i inne osoby przesiedlane, które nie są chronione przez prawodawstwo krajowe dotyczące rekompensat z tytułu utraty ziemi i praw własności do ziemi. Te grupy należy zidentyfikować w ramach procedury oceny środowiskowej i społecznej (patrz wymagania operacyjne nr 1) Specjalne środki dotyczące konsultacji i pomocy rozwojowej mogą być konieczne, aby umożliwić takim grupom właściwy udział w programach przesiedlenia i wykorzystywanie szans rozwojowych. Osobom określonym jako należące do grup znajdujących się w trudnej sytuacji należy pomóc w pełnym zrozumieniu dostępnych opcji związanych z przesiedleniem i rekompensatami i zachęcić je do wyboru opcji wiążącej się z najmniejszym ryzykiem.

Planowanie i wdrażanie planów przesiedleń

14. W przypadku gdy nie da się uniknąć przesiedleń, klient zaangażuje odpowiednio wykwalifikowanego specjalistę do przeprowadzenia spisu ludności i oceny wyjściowej sytuacji społeczno-ekonomicznej na określonym obszarze objętym programem przesiedleń oraz do pomocy przy przygotowaniu planu działania w zakresie przesiedleń lub programu ramowego na rzecz przywrócenia poziomu warunków bytowych:

- Spis ludności i ocena wyjściowej sytuacji społeczno-ekonomicznej pozwolą na zidentyfikowanie osób mających podlegać przesiedleniu (całkowitemu lub częściowemu) w ramach projektu, określenie osób uprawnionych do otrzymania rekompensat i wsparcia oraz, poprzez ustalenie daty końcowej, zahamowanie przyptywu osób¹⁵, które nie mają prawa do tych świadczeń.
- W przypadku braku procedur krajowych datą zakończenia spisu ludności i inwentarzu majątku jest datą końcową, po której nie można uzyskać prawa do udziału w programie. Informacje dotyczące daty końcowej będą dobrze udokumentowane i rozpowszechnione na terenie projektu.
- Sezonowi użytkownicy zasobów mogą nie być obecni na terenie podczas spisu ludności, więc należy w sposób szczególny potraktować roszczenia tych społeczności.

Plan działania w zakresie przesiedleń (*RAP – Resettlement Action Plan*)

15. W przypadku transakcji opisanych w punkcie 7, uwzględniających fizyczne przesiedlenia ludności, klient opracuje, na podstawie oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, plan działania w zakresie przesiedleń (plan RAP – Resettlement Action Plan), który obejmuje przynajmniej mające zastosowanie w danej sytuacji elementy niniejszego wymagania operacyjnego, bez względu na liczbę osób przesiedlanych.

16. Plan RAP:

- będzie zaprojektowany tak, aby łagodzić negatywny wpływ przesiedleń, określać potencjalne korzyści rozwojowe i ustalić uprawnienia wszystkich kategorii osób podlegających przesiedleniom (w tym społeczności przyjmujących), ze szczególnym uwzględnieniem osób ubogich i grup znajdujących się w trudnej sytuacji
- udokumentuje wszystkie transakcje związane z nabyciem praw do ziemi oraz działania kompensacyjne i związane z przesiedleniem
- ustanowi procedury dotyczące monitorowania i oceny wdrożenia planów przesiedlenia oraz ewentualnych działań naprawczych.

17. Zakres i poziom szczegółowości planu RAP będzie różny w zależności od skali przesiedleń i złożoności działań koniecznych do złagodzenia negatywnego oddziaływania. We wszystkich przypadkach plan opiszemy sposoby realizacji celów niniejszego wymagania operacyjnego. Plan RAP powinien co najmniej:

- określać cele przesiedlenia
- opisać skutki projektu, określić wszystkie osoby podlegające przesiedleniu i zawierać spis majątku, na który wpłynie projekt
- wykazać, że przesiedlenie jest niezbędne, a jego skala została zminimalizowana

---

¹⁵ Takich jak nielegalni osadnicy i przybyli niedawno emigranci ekonomiczni, którzy zasiedlają teren po terminie zgłoszeń.

- opisać ramy prawne dla nabycia ziemi i rekompensat
  - opisać proces konsultacji z osobami podlegającymi przesiedleniom dotyczący możliwych alternatyw oraz udział tych osób w procesie podejmowania decyzji
  - opisać uprawnienia wszystkich kategorii osób przesiedlonych
  - wymienić wysokości rekompensat za utracony majątek i wykazać, że są one odpowiednie, tj. przynajmniej równe wartości utraconego majątku
  - opisać proces wyboru, alokacji i przygotowania i nowych miejsc zamieszkania oraz prawa do terenu, na którym są usytuowane
  - opisać planowane wsparcie dla osób przesiedlanych
  - zawierać szczegóły dotyczące działań mających na celu poprawę lub przynajmniej przywrócenie warunków bytowych i standardu życia osób przesiedlonych
  - określić instytucjonalną/organizacyjną odpowiedzialność za wdrożenie planu RAP i procedur składania skarg
  - zawierać harmonogram i budżet dla wdrożenia planu RAP
  - zawierać szczegóły działań mających na celu monitoring, ewaluację i raportowanie
  - w przypadku gdy nabycie ziemi nie powoduje utraty środków do utrzymania ani źródeł dochodu, należy zapewnić odpowiednie odszkodowanie za nabytą ziemię i wszelki utracony majątek tam usytuowany po kosztach odtworzenia.
18. Plan RAP powinien w szczególności sposób brać pod uwagę osoby i grupy najmniej uprzywilejowane i znajdujące się w trudnej sytuacji. Plan RAP powinien zwłaszcza opisywać środki, mające zagwarantować, że grupy¹⁶ i kobiety znajdujące się w trudnej sytuacji i narażone na szczególne ryzyko nie są pokrzywdzone w wyniku procesu przesiedlenia, są w pełni poinformowane i świadome swoich praw i są w stanie w sprawiedliwy sposób korzystać z szans i korzyści związanych z przesiedleniem. Służą do tego przede wszystkim działania, dzięki którym dokumentacja dotycząca własności lub zamieszkania, np. tytuły własności i umowy wynajmu, oraz rekompensat (w tym numery kont bankowych, na które ma być wypłacona rekompensata) są wydawane na imiona i nazwiska obu małżonków lub kobiet prowadzących samodzielne gospodarstwa domowe, w zależności od sytuacji. Należy się też upewnić, że inne formy pomocy dla osób przesiedlanych, np. szkolenia zawodowe czy kredyty, są dostępne w tym samym stopniu dla kobiet i dostosowane do ich potrzeb. W przypadku gdy prawo krajowe i system własności nie uznają praw kobiet do posiadania lub przyjmowania majątku, należy dołożyć wszelkich starań, aby zagwarantować kobietom i mężczyznom równość do gwarancji ochrony praw własności.
19. Plan RAP powinien zawierać środki, mające umożliwić osobom przesiedlanym, o ile to możliwe, pomoc prawną, aby pomóc im wypełnić obowiązki administracyjne przed nabyciem ziemi i – w razie potrzeby – dochodzić swoich roszczeń w sądzie.
20. Klient powinien podsumować informacje zawarte w planie RAP i przedstawić je do wiadomości publicznej, aby upewnić się, że osoby podlegające programowi rozumieją zasady procedur kompensacyjnych i wiedzą, czego się spodziewać na różnych etapach projektu (na przykład kiedy otrzymają ofertę, ile mają czasu na odpowiedź, jak mogą złożyć skargę, jakie procedury prawne obowiązują gdy negocjacje się nie powiodą).

---

¹⁶ Zgodnie z definicją w przypisie 14.

21. Monitorowanie planu RAP będzie przebiegać zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 1 i może uwzględniać udział kluczowych stron zainteresowanych, np. społeczności objętych programem.
22. Przesiedlenia uznaje się za zakończone, gdy negatywny wpływ przesiedlenia został zniwelowany w sposób zgodny z celami planu RAP oraz celami niniejszego wymagania operacyjnego.
23. W zależności od skali przesiedleń przeprowadzonych w ramach projektu może okazać się konieczne, aby klient zlecił zewnętrzny audyt realizacji planu RAP, aby określić, czy wszystkie cele zostały osiągnięte. Audyt końcowy należy przeprowadzić po zakończeniu wszelkich działań zawartych w planie RAP, w tym inicjatyw rozwojowych, ale przed regulacją zobowiązań finansowanych klienta wobec EBRD. Odpowiedni moment przeprowadzenia audytu pozwoli klientowi na realizację działań zaradczych, o ile zalecili je audytorzy, przed zakończeniem projektu. Na podstawie wyników audytu końcowego EBRD i klient wspólnie ustalą czy cele niniejszego wymagania operacyjnego zostały zrealizowane. W większości przypadków przeprowadzenie działań naprawczych określonych na podstawie audytu końcowego powinno pozwolić klientowi na dopełnienie wszelkich zobowiązań związanych z przesiedleniami, rekompensatami, przywróceniem warunków bytowych i korzyściami rozwojowymi.

Program ramowy na rzecz przywrócenia poziomu warunków bytowych (LRF – *Livelihood Restoration Framework*)

24. W przypadku gdy transakcje opisane w punkcie 7 wiążą się z ekonomicznym (ale nie fizycznym) przesiedleniem ludności, klient opracuje procedury pozwalające objętym projektem osobom i społecznościom na korzystanie z rekompensat i innych form pomocy, aby spełnić wszystkie punkty niniejszego wymagania operacyjnego. Te działania przybiorą formę programu ramowego na rzecz przywrócenia poziomu warunków bytowych (program LRF – *Livelihood Restoration Framework*)
25. Program LRF ustali uprawnienia poszczególnych osób i społeczności i zagwarantuje, że świadczenia są rozdzielane w sposób jawny, konsekwentny i sprawiedliwy. Klient powinien dokumentować procedury umożliwiające określenie i przyznawanie rekompensat w ramach programu LRF, tak aby dokumenty:
  - określały cele programu LRF
  - opisywały skutki projektu, przedstawiały wykaz wszystkich osób podlegających przesiedleniom ekonomicznym oraz spis majątku lub zasobów podlegających wpływom projektu
  - wykazywały, że przesiedlenia nie można uniknąć, a jego skala została zminimalizowana
  - opisywały ramy prawne dla rekompensat
  - przedstawiały proces konsultacji z osobami podlegającymi przesiedleniom dotyczący możliwych alternatyw oraz udział tych osób w procesie podejmowania decyzji
  - opisywały uprawnienia wszystkich kategorii osób przesiedlonych
  - opisywały sposoby wyceny majątku i zasobów objętych projektem oraz dostępu do nich, po kosztach odtworzenia, oraz wymieniały stawki wypłacanych rekompensat
  - zawierały szczegóły dotyczące działań mających na celu poprawę lub przynajmniej przywrócenie warunków bytowych i standardu życia osób przesiedlonych

- przedstawiały harmonogram przejmowania ziemi (lub zastosowania ograniczeń) i wypłaty odszkodowań
  - opisywały procedury, dzięki którym osoby podlegające przesiedleniu mogą odwoływać się od wycen, które uznają za niewłaściwe
  - określały instytucjonalną/organizacyjną odpowiedzialność za wdrożenie programu LRF i procedur składania skarg
  - zawierały szczegółowe informacje dotyczące monitorowania, oceny i raportowania
  - zawierały harmonogram i budżet dla wdrożenia programu LRF
26. Klient powinien podsumować informacje zawarte w programie LRF i przedstawić je do wiadomości publicznej, aby upewnić się, że osoby podlegające programowi rozumieją zasady procedur odszkodowawczych i wiedzą, czego się spodziewać na różnych etapach projektu (na przykład kiedy otrzymają ofertę, ile mają czasu na odpowiedź, jak mogą złożyć skargę, jakie procedury prawne obowiązują gdy negocjacje się nie powiedą).
27. Klient powinien zapewnić społecznościom objętym projektem możliwość uczestnictwa w negocjacjach na podstawie ustalonych procedur.
28. W przypadku gdy osoby podlegające przesiedleniu odmówią przyjęcia oferowanego odszkodowania, które spełnia wszystkie punkty niniejszego wymagania operacyjnego, i w efekcie dojdzie do wyłączenia lub uruchomienia innych procedur prawnych, klient rozważy opcje współpracy z odpowiednią agencją rządową i – o ile agencja wyrazi na to zgodę – będzie odgrywać aktywną rolę w planowaniu, wdrożeniu i monitorowaniu działań związanych z przesiedleniem.
29. Wdrożenie programu LRF uznaje się za zakończone, gdy negatywny wpływ przesiedlenia został zniwelowany w sposób zgodny z celami programu LRF oraz celami niniejszego wymagania operacyjnego.

Odszkodowania i świadczenia na rzecz osób przesiedlanych

30. Jeżeli przesiedlenia nie da się uniknąć, klient zaproponuje osobom i społecznościom przesiedlanym odszkodowania za utracony majątek po pełnych kosztach odtworzenia¹⁷ i inne formy wsparcia, aby pomóc im poprawić lub przynajmniej odtworzyć warunki bytowe lub

---

¹⁷ Stawkę odszkodowania za utracony majątek wylicza się po pełnym koszcie odtworzenia, czyli jako wartość rynkową majątku, plus koszty transakcji. Stosując taką metodę wyceny, nie należy brać pod uwagę amortyzacji budynków i majątku. W przypadku strat, których nie można łatwo wycenić lub zrekompensować w formie pieniężnej, odpowiednia metodą mogą być rekompensaty rzeczowe. Jednak odszkodowanie tego rodzaju należy wypłacać w formie towarów lub zasobów, które mają taką samą lub większą wartość, i są właściwe z kulturowego punktu widzenia. W przypadku gruntów i budowli, koszty odtworzenia są określane w następujący sposób:

- Grunty rolne – wartość rynkowa gruntu o tej samej urodzajności, faktycznej lub potencjalnej, zlokalizowanego w pobliżu terenu objętego projektem, plus koszt jego dostosowania do podobnego lub wyższego poziomu, koszty transakcji takie jak rejestracja i podatki od transferu kapitału.

- Grunty na obszarach miejskich – wartość rynkowa gruntu o tej samej powierzchni i użytkowaniu, o podobnej lub lepszej infrastrukturze i dostępie do mediów, zlokalizowanego w pobliżu terenu objętego projektem, plus koszty transakcji takie jak rejestracja i podatki od transferu kapitału.

- Domy i inne budowle – koszt nabycia lub zbudowania nowego budynku, o powierzchni i jakości podobnej lub lepszej niż budynku objętego projektem, lub koszt naprawy budynku częściowo uszkodzonego w związku z projektem, łącznie z kosztami pracy i wynagrodzeniami dla wykonawców, plus koszty transakcji takie jak rejestracja i podatki od transferu kapitału.

standard życia, zgodnie z niniejszym wymaganiem operacyjnym. Normy dotyczące odszkodowań będą jawne i konsekwentnie stosowane w ramach projektu. W przypadku gdy utrzymanie osób przesiedlanych jest uzależnione od terenu, lub gdy ziemia należy do wspólnoty, klient w miarę możliwości zaproponuje rekompensatę w postaci ziemi. Klient dołoży wszelkich starań, aby zapewnić przesiedlanym osobom i społecznościom szansę na czerpanie korzyści rozwojowych w związku z projektem.

Przesiedlenie

31. Przesiedlane osoby można zakwalifikować jako osoby: (i) mające formalne prawa do ziemi (w tym prawa wynikające z praw zwyczajowych lub tradycyjnych uznawanych przez prawo krajowe); (ii) niemające formalnych praw do ziemi w momencie przeprowadzania spisu, ale mające roszczenia do ziemi, uznawane lub uznawalne według prawa krajowego¹⁸; lub (iii) niemające uznawalnego prawa ani roszczeń do ziemi, na której zamieszkują¹⁹. Spis ludności ustali status osób przesiedlanych. Osoby przenoszące się na teren projektu po terminie zgłoszeń (patrz punkt 14), takie jak nielegalni osadnicy i przybyli niedawno emigranci ekonomiczni, nie mają praw do odszkodowań i innych form pomocy.
32. Osoby należące do grupy opisanej w punkcie 31 (i) i (ii) mają prawo do odszkodowania za utraconą ziemię i innych form pomocy opisanych w punktach 34 i 35. Osoby omówione w punkcie 31 (iii) nie mają prawa do odszkodowania za ziemię, ale należy im się rekompensata za należące do nich i zamieszkiwane przez nich budynki i inne elementy zagospodarowania terenu, po pełnych kosztach odtworzenia. Dodatkowo tym osobom należy zaproponować pomoc w przesiedleniu, umożliwiającą im odtworzenie dotychczasowego standardu życia w nowym miejscu. Opcje wsparcia przy przesiedleniu należy opracować w ramach konsultacji z przesiedlanymi osobami, tak aby odzwierciedlały ich priorytety i preferencje. Te zasady dotyczą osób zamieszkujących cały obszar projektu lub jego część przez terminem zgłoszeń.
33. Nabycie ziemi do celów projektu może spowodować fizyczne i ekonomiczne przesiedlenia. W efekcie, w danej sytuacji mogą obowiązywać wymagania dotyczące zarówno fizycznych, jak i ekonomicznych przesiedleń.

Przesiedlenia fizyczne

34. Jeżeli osoby zamieszkujące obszar projektu muszą przenieść się w inne miejsce, klient: (i) zaproponuje przesiedlanym osobom wybór pomiędzy różnymi realnymi opcjami przesiedlenia, w tym odtworzenie właściwych warunków mieszkaniowych lub odszkodowania pieniężne, w zależności od sytuacji; oraz (ii) zapewni pomoc podczas przeprowadzki, dostosowaną do potrzeb osób przesiedlanych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób ubogich lub grup znajdujących się w trudnej sytuacji. Alternatywne miejsce zamieszkania i/lub odszkodowania pieniężne zostaną udostępnione i wypłacone przed przeprowadzką. Warunki w nowym miejscu zamieszkania utworzonym dla osób przesiedlanych będą lepsze niż dotychczasowe.

---

¹⁸ Podobne roszczenia mogą wynikać z prawa zasiedzenia lub prawa zwyczajowego lub tradycyjnego.

¹⁹ Takie jak ludność rdzenna, zwyczajowi użytkownicy, ludy pasterskie, wewnątrzprzesiedlone osoby lub nielegalni osadnicy, którzy roszczą sobie prawa lub korzystają z ziemi bez odpowiednich praw, oraz inne osoby, których roszczenia wynikają z użytkowania lub zwyczajowej własności terenów objętych projektem i innych zasobów, nieuznawanych lub nieuznawalnych przez prawo krajowe.

35. W przypadku osób przesiedlanych fizycznie, omówionych w punkcie 31 (i) lub (ii), klient zaproponuje im wybór między nową nieruchomością o tej samej lub wyższej wartości, o tym samym lub lepszym standardzie i korzystnym położeniu, lub odszkodowaniem pieniężnym w wysokości pełnej wartości odtworzeniowej, w zależności od sytuacji²⁰.
36. W przypadku osób przesiedlanych fizycznie, omówionych w punkcie 31 (iii), klient zaproponuje im wybór między miejscami zamieszkania o odpowiednich warunkach, z gwarancją ochrony praw własności, tak aby dane osoby mogły przenieść się zgodnie z prawem, bez ryzyka przymusowej eksmisji.
- W przypadku gdy osoby przesiedlane posiadają i zamieszkują budynki, klient wypłaci odszkodowania za utracony majątek inny niż ziemia, taki jak mieszkania i inne elementy zagospodarowania terenu, po pełnych kosztach odtworzenia, o ile dane osoby zamieszkiwały obszar projektu przed upłynięciem terminu zgłoszeń.
- Odszkodowania rzeczowe będą oferowane w miejsce odszkodowań pieniężnych, kiedy jest to możliwe, chyba że nie można wykazać istnienia warunków opisanych w przypisie 20 na poziomie akceptowalnym przez EBRD. Dotyczy to osób, które mają zwyczajowe lub tradycyjne prawa uznawane przez prawodawstwo krajowe; osób zgłaszających roszczenia, które przed terminem upłynięcia zgłoszeń nie miały formalnych praw do ziemi, ale mają roszczenia do ziemi lub majątku, np. ze względu na zasiedzenie²¹; oraz, z uwzględnieniem warunków opisanych w punkcie 31, osób bez uznawanych praw lub roszczeń do ziemi, na której zamieszkują.
- Na podstawie konsultacji z osobami przesiedlanymi klient zapewni im pomoc przy przesiedlaniu, na poziomie, który umożliwi im odtworzenie warunków bytowych w odpowiednim nowym miejscu zamieszkania²².
37. Klient nie ma obowiązku wypłacać odszkodowań ani pomagać w przenosinach osobom, które przeniosą się na teren projektu po upłynięciu terminu zgłoszeń.
38. W przypadku gdy społeczności należące do ludności rdzennej mają podlegać fizycznemu przesiedleniu z należących do wspólnoty terenów, wykorzystywanych na podstawie prawa tradycyjnego lub zwyczajowego, klient musi spełnić wymogi niniejszego wymagania operacyjnego oraz wymagania operacyjnego nr 7.

Przesiedlenia ekonomiczne

39. Jeżeli transakcje należące do rodzajów opisanych w punkcie 7 powodują utratę dochodów lub środków utrzymania, np. poprzez przerwanie lub utratę dostępu danej osoby do jej miejsca pracy lub aktywów produkcyjnych, bez względu na to, czy dane osoby zostały przesiedlone w sposób fizyczny, klient:

---

²⁰ Wypłata odszkodowań pieniężnych za utracony majątek może być odpowiednia, gdy: (a) utrzymanie osób nie zależy od terenu; (b) utrzymanie osób zależy od terenu, ale ziemia zakupiona na potrzeby projektu jest tylko niewielką częścią majątku, a pozostała część ziemi jest ekonomicznie opłacalna; lub (c) istnieją aktywne rynki ziemi, nieruchomości i pracy, osoby przesiedlane z nich korzystają, i istnieje dostateczna podaż ziemi i nieruchomości. Wysokość odszkodowań pieniężnych powinna być wystarczająca do odtworzenia utraconej ziemi i innych wartości materialnych po pełnych kosztach odtworzenia na rynkach lokalnych.

²¹ Sposób nabycia praw do nieruchomości poprzez posiadanie jej w pewnych warunkach przez określony okres.

²² Przenosiny nieformalnych grup mieszkańców na terenach miejskich mają często plusy i minusy. Na przykład, przenoszone rodziny mogą zyskać gwarancję ochrony prawa własności, ale stracić korzyści wynikające z lokalizacji.

- We właściwym czasie zrekompensuje osobom przesiedlonym ekonomicznie uratę majątku lub dostępu do majątku po pełnych kosztach odtworzenia. Jeżeli rekompensatę ma wypłacić odpowiednia agencja rządowa, klient będzie współpracować z agencją, aby pomóc w przyspieszeniu wypłat. Jeżeli szybkie wypłacenie odszkodowań jest niemożliwe ze względu na politykę lub praktyki stosowane przez rząd, klient przeanalizuje opcje wsparcia dla osób przesiedlonych, aby pomóc im w tymczasowej utracie dochodów.
  - Wypłaci odszkodowanie właścicielowi przedsiębiorstwa, w przypadku gdy nabycie ziemi ma wpływ na infrastrukturę handlową, za (i) koszt ponownego uruchomienia działalności handlowej w innym miejscu, (ii) utratę dochodu netto w okresie przejściowym oraz (iii) koszty przeniesienia i ponownej instalacji zakładu, maszyn i innego sprzętu, w zależności od potrzeb.
  - Zapewni nieruchomości zastępczą (np. grunty rolne lub punkt handlowy) o tej samej lub wyższej wartości, lub odszkodowanie pieniężne po pełnych kosztach odtworzenia, w zależności od potrzeb, osobom o prawach lub roszczeniach do ziemi, uznawanych lub uznawalnych według prawa krajowego (patrz punkt 31 (i) i (ii)).
  - Zapewni wsparcie, które zrównoważy wszelkie straty dla zbiorowo wykorzystywanych zasobów danej społeczności²³. Może mieć ono formę inicjatyw, które zwiększają produktywność pozostałych zasobów, do których społeczność ma dostęp, odszkodowań rzeczowych lub pieniężnych za utratę dostępu lub zapewnienie dostępu do alternatywnych źródeł utraconego zasobu.
  - Zrekompensuje osobom podlegającym przesiedleniom ekonomicznym bez uznawalnych praw do ziemi (patrz punkt 31 (iii)) utracony majątek (taki jak uprawy, infrastruktura nawadniająca i inne elementy zagospodarowania terenu), poza ziemią, po pełnym koszcie odtworzenia. Klient nie ma obowiązku wypłacania odszkodowań lub udzielania wsparcia nielegalnym osadnikom, którzy zasiedlają teren projektu po upływie terminu zgłoszeń.
  - Zapewni dodatkową, ukierunkowaną pomoc (np. kredyty, szkolenia lub miejsca pracy) i szanse poprawy lub przynajmniej odtworzenia możliwości zarobkowych, poziomu produkcji i standardów życia osób przesiedlonych, których warunki bytowe i poziom dochodów uległy pogorszeniu. W przypadku przedsiębiorstw przechodzących kryzys lub likwidowanych w wyniku przesiedleń prowadzonych w ramach projektu, właściciel przedsiębiorstwa oraz pracownicy tracący dochód lub zatrudnienie mają prawo do skorzystania z takiej pomocy.
  - Zapewni wsparcie osobom podlegającym przesiedleniom ekonomicznym w okresie przejściowym, w zależności od potrzeb i na podstawie rozsądnych szacunków dotyczących czasu koniecznego do odtworzenia ich zdolności zarobkowych, poziomu produkcji i standardu życia.
40. W przypadku gdy społeczności należące do ludności rdzennej mają podlegać ekonomicznemu przesiedleniu (bez fizycznego przeniesienia) w wyniku nabycia ziemi w ramach projektu, klient musi spełnić wymogi niniejszego wymagania operacyjnego oraz wymagania operacyjnego nr 7.

---

²³ Przykłady to tereny trawiaste i pastwiska, zasoby leśne inne niż drewno (np. rośliny lecznicze, materiały budowlane i materiały do wyrobów rękodzielniczych), drewno budulcowe i opałowe na obszarach zadrzewionych lub łowiska.

Utrata dostępu do urzędzeń publicznych²⁴

41. W przypadku gdy projekt powoduje utratę dostępu do urzędzeń publicznych, klient przeprowadzi merytoryczne konsultacje, zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10, z lokalną społecznością, aby określić starty i uzgodnić odpowiednie wyjścia alternatywne, o ile to możliwe.

Zobowiązania sektora prywatnego podczas przesiedleń zarządzanych przez rząd

42. Mogą wystąpić przypadki, gdy nabycie ziemi i przesiedlenia podlegają rządowi kraju przyjmującego. W takich przypadkach klient będzie współpracował z daną agencją rządową, w zakresie zaakceptowanym przez agencję, aby osiągnąć wyniki zgodne z celami niniejszego wymagania operacyjnego. Dodatkowo, gdy możliwości rządu są ograniczone, klient odegra aktywną rolę w planowaniu, wdrażaniu i monitorowaniu działań związanych z przesiedleniem. Klient opracuje plan (lub program ramowy), który, wraz z dokumentacją przygotowaną przez właściwą agencję rządową, będzie spełniał wszystkie punkty niniejszego wymagania operacyjnego. Elementy, które mogą być konieczne w planie klienta, to: (i) opis uprawnień osób przesiedlanych zgodnie z właściwymi prawami i regulacjami; (ii) propozycje działań mających zniwelować różnice między tymi uprawnieniami i niniejszym wymaganiem operacyjnym; oraz (iii) zakres odpowiedzialności agencji rządowej i/lub klienta w zakresie finansowania i wdrożenia działań.

---

²⁴ Utratę dziedzictwa kulturowego omawia wymaganie operacyjne nr 8.

Wymaganie operacyjne nr 6: Ochrona różnorodności biologicznej i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

Wstęp

1. EBRD uznaje potrzebę ochrony i zachowania różnorodności biologicznej w kontekście projektów, w które inwestuje. Termin „bioróżnorodność” (lub „różnorodność biologiczna”) jest definiowany w „Konwencji o różnorodności biologicznej” (*CBD – Convention on Biological Diversity*) jako „zmiennosc wśród organizmów żywych ze wszystkich źródeł, w tym, między innymi, ekosystemów lądowych, morskich i innych ekosystemów wodnych oraz kompleksów ekologicznych, których część stanowią; obejmuje to zróżnicowanie w ramach gatunków, między gatunkami i ekosystemów”. Bank wspiera kierowanie się zasadą ostrożności w stosunku do różnorodności biologicznej i zarządzania oddziaływaniem na bioróżnorodność, zgodnie z Deklaracją z Rio i CBD.
2. Realizując te cele, Bank kieruje się odpowiednimi przepisami prawa międzynarodowego, konwencjami i odpowiednimi dyrektywami UE¹ oraz wspiera ich wdrażanie.

Cele

3. Cele niniejszego wymagania operacyjnego są następujące:
  - ochrona i zachowanie różnorodności biologicznej
  - unikanie, minimalizowanie i łagodzenie wpływu na różnorodność biologiczną oraz równoważenie pozostałych skutków, kiedy to konieczne, w celu uniknięcia strat lub wypracowania korzyści dla różnorodności biologicznej
  - promowanie zrównoważonego systemu zarządzania zasobami naturalnymi i ich wykorzystywania
  - gwarantowanie właściwego udziału ludności rdzennej i społeczności lokalnych w procesie podejmowania decyzji
  - zapewnianie sprawiedliwego i proporcjonalnego podziału korzyści płynących z realizacji projektu i wykorzystania zasobów genetycznych

---

¹ Przykłady powiązanych konwencji i dyrektyw:

- Konwencja o różnorodności biologicznej i protokoły do niej.
- Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego.
- Konwencja o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym (Konwencja z Espoo).
- Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt.
- Konwencja o ochronie Morza Czarnego przed zanieczyszczeniem.
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.
- Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa.
- Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko.
- Dyrektywa Rady 85/337/EWG z 27 czerwca 1985 r., zmienioną dyrektywą 97/11/EWG, w sprawie oceny skutków dla środowiska.
- Dyrektywa 2001/42/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 czerwca 2001 r. w sprawie oceny wpływu niektórych planów i programów na środowisko.

- wzmocnienie podstaw działania, wizerunku i przewagi konkurencyjnej firm dzięki dobrym praktykom zarządzania bioróżnorodnością, uznawaną za źródło ryzyka i możliwości biznesowych
- promowanie rozwoju przedsiębiorstw ekologicznych, które dbają o bioróżnorodność, oferując inne sposoby zarobkowania w miejsce niezrównoważonego wykorzystywania środowiska naturalnego.

Zakres obowiązywania

4. Niniejsze wymaganie operacyjne ma zastosowanie w przypadku wszystkich siedlisk, bez względu na to, czy wcześniej uległy one zakłóceniu lub zniszczeniu lub czy są one chronione lub podlegają planom zagospodarowania.
5. Bank określi zasadność stosowania niniejszego wymagania operacyjnego podczas procedury oceny środowiskowej i społecznej. Bank nakreśli ogólne wymagania, które należy spełnić, aby osiągnąć zgodność z wszystkimi punktami niniejszego wymagania operacyjnego, podczas gdy klient jest odpowiedzialny za przedstawienie Bankowi do oceny zestawu konkretnych działań, które należy podjąć, aby osiągnąć zgodność z wymogami, stanowiących część ogólnego planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiu operacyjnym nr 1 i 10. Bank może zatrudnić niezależnych ekspertów ds. bioróżnorodności w celu przeprowadzenia analizy sytuacji.

Hierarchia działań łagodzących wpływ na różnorodność

Działanie	Odpowiedź
1. Unikanie	Klient stara się unikać negatywnego wpływu na bioróżnorodność.
2. Minimalizowanie	W przypadku gdy nie da się uniknąć wpływu na bioróżnorodność, klient powinien określić sposoby modyfikacji projektu, tak aby zminimalizować wpływ na bioróżnorodność.
3. Łagodzenie	W przypadku gdy nie da się uniknąć ani zminimalizować wpływu na bioróżnorodność, klient powinien określić sposoby złagodzenia tego wpływu.
4. Równoważenie	W przypadku gdy wpływ na bioróżnorodność się utrzymuje, mimo wszelkich możliwych prób uniknięcia, zminimalizowania i złagodzenia tego wpływu, klient określi działania lub opracuje projekty, które je zrównoważą. Wszelkie projekty tego rodzaju należy planować i uzgadniać z EBRD.

Wymagania

Ocena problemów i możliwego wpływu

6. W ramach oceny środowiskowej i społecznej klient określi i opisz potencjalny wpływ projektu na bioróżnorodność. Zakres analizy powinien być odpowiednio szeroki, aby określić źródła ryzyka i wpływu, zgodnie z zasadą ostrożności i z uwzględnieniem zastrzeżeń

właściwych stron zainteresowanych. Może zaistnieć konieczność włączenia w ten proces odpowiednio doświadczonych i wykwalifikowanych specjalistów. Planując i wdrażając procedurę oceny oddziaływania, w przypadku gdy bioróżnorodność jest kluczowym elementem oceny, klient powinien odwołać się do właściwych wytycznych związanych z dobrymi praktykami włączania bioróżnorodności do oceny oddziaływania na środowisko². Ocena musi też brać pod uwagę zmiany klimatu i kwestie dostosowania się do zmian. Jeżeli mają zastosowanie wymagania omówione w punktach 13, 14 i 15, klient pozyska wykwalifikowanych i doświadczonych ekspertów zewnętrznych, którzy pomogą w przeprowadzeniu oceny.

7. Analiza sytuacji powinna uwzględniać rodzaj, zakres, czas trwania i intensywność możliwego wpływu na środowisko, oceniać możliwość wystąpienia danych skutków i ich znaczenie.
8. Klient będzie musiał określić środki konieczne do uniknięcia, zminimalizowania lub złagodzenia potencjalnego negatywnego oddziaływania i, w razie potrzeby i w ostateczności, zaproponuje działania kompensacyjne, np. środki wyrównawcze w zakresie różnorodności, tak aby uniknąć strat lub wypracować korzyści dla różnorodności biologicznej danego obszaru. Patrz tabela powyżej.

Ochrona i zachowanie siedlisk

Ogólne

9. Wszystkie siedliska (modyfikowane, naturalne lub o szczególnej wartości przyrodniczej) zapewniają byt niezliczonym organizmom żywym, które różnią się w zakresie różnorodności gatunkowej, liczebności oraz wartości z punktu widzenia ekosystemu i gospodarki. Z tego powodu analiza przeprowadzona przez klienta powinna uwzględniać nie tylko naturalne nienaruszone siedliska, łącznie z tymi o szczególnej wartości przyrodniczej, na które może wpłynąć projekt, lecz także siedliska, które zostały zakłócone lub zniszczone w wyniku działalności człowieka, oraz nowe siedliska utworzone przez człowieka, takie jak zbiorniki wodne i pastwiska. Analiza powinna zawierać ocenę wszelkich środków łagodzących, które należy wdrożyć w ramach proponowanych planów.
10. Środki łagodzące powinny uwzględniać unikanie miejsc wrażliwych lub prac inwazyjnych w szczególnie wrażliwych okresach (np. w sezonie lęgowym), przeniesienie gatunków na nowy obszar, na stałe lub tymczasowo, regeneracja terenu po realizacji projektu oraz ponowne jego zasiedlenie oraz stworzenie podobnych siedlisk, aby zrównoważyć nieusuwalny wpływ projektu. Osoby i społeczności cierpiące bezpośrednio w wyniku zmniejszenia bioróżnorodności muszą uzyskać odpowiednie odszkodowania we właściwej ze społeczno-kulturowego punktu widzenia formie.

---

² Wytyczne związane z dobrymi praktykami włączania bioróżnorodności do oceny oddziaływania na środowisko uwzględniają następujące dokumenty:

- *Dobrowolne wytyczne dotyczące włączania różnorodności biologicznej do ocen oddziaływania* (omówione w decyzji Ósmej Konferencji stron CBD nr VIII/28 z 2006 r.).
- *Biodiversity in Impact Assessment* (specjalna seria publikacji IAIA nr 3)
- Różne dokumenty opracowane przez *The Energy and Biodiversity Initiative*

Siedliska modyfikowane

11. Siedliska modyfikowane to siedliska, w których zaszły widoczne zmiany w stosunku do stanu naturalnego, często łącznie z wprowadzeniem obcych gatunków roślin i zwierząt, np. tereny rolnicze. W przypadku gdy projekt może wpłynąć na zmodyfikowane lub nowoutworzone siedliska, klient powinien starać się zminimalizować wszelkie dalsze zniszczenia lub zmiany siedliska. W przypadku gdy z punktu widzenia ochrony środowiska i w zależności od rodzaju i skali projektu ma to sens, klient powinien określić możliwości poprawy jakości siedlisk, ochrony i zachowania bioróżnorodności lub promować zrównoważone metody uprawy/zagospodarowania danego terenu. Podobne działania mogą uwzględniać dokarmianie, pszczelarstwo, obserwowanie ptaków itd.

Siedliska naturalne

12. Siedliska naturalne to obszary lądowe lub wodne, w których ekosystem tworzą w większości rodzime gatunki roślin i zwierząt, a działalność człowieka w zasadniczy sposób nie wpłynęła na podstawowe funkcje ekosystemu. W obszarach siedlisk naturalnych niedopuszczalne jest jakiegokolwiek znaczące niszczenie lub modyfikowanie terenu w sposób, który (i) naruszy integralność ekologiczną i funkcjonowanie ekosystemu lub (ii) zuboży siedlisko w sposób, który uniemożliwi żyjącym populacjom gatunków rodzimych funkcjonowanie na danym obszarze, chyba że:

- nie ma innych możliwości realnych z technicznego i ekonomicznego punktu widzenia
- ogólne korzyści projektu są większe niż koszty, w tym negatywny wpływ na środowisko i bioróżnorodność
- wdrożono właściwe środki łagodzące, aby zagwarantować brak strat, a w optymalnej sytuacji – korzyści dla bioróżnorodności danego siedliska, lub – w zależności od sytuacji – dla bioróżnorodności siedliska o większej wartości przyrodniczej.

Kluczowe siedliska

13. Niektóre siedliska, naturalne lub modyfikowane, są uznawane za kluczowe ze względu na (i) ich ogromną różnorodność biologiczną; (ii) ich wagę dla przeżycia zagrożonych lub poważnie zagrożonych gatunków; (iii) ich znaczenie dla gatunków i podgatunków endemicznych lub występujących na ograniczonym obszarze; (iv) ich znaczenie dla gatunków wędrownych lub gromadnych; (v) ich rolę w utrzymywaniu skupisk gatunków związanych z kluczowymi procesami ewolucyjnymi; (vi) ich rolę w utrzymywaniu bioróżnorodności mającej społeczne, ekonomiczne lub kulturowe znaczenie dla społeczności lokalnych; lub (vii) ich znaczenie dla gatunków, które są niezwykle istotne dla całego ekosystemu (gatunki zwornikowe).

14. Kluczowe siedliska nie mogą ulegać zmianom ani zniszczeniu. W efekcie, w obszarach siedlisk kluczowych klient nie może prowadzić żadnych działań związanych z projektem, chyba że zostaną spełnione następujące warunki:

- Zgodność z wszelkimi procedurami wynikającymi ze zobowiązań międzynarodowych lub przepisów krajowych. Jest to warunek niezbędny dla kraju udzielającego zezwolenie na

działania związane z projektem prowadzone w siedliskach kluczowych lub na przyległych do nich terenach.³

- Nie istnieją żadne mierzalne – pewne lub prawdopodobne – skutki negatywne, które uniemożliwią siedlisku kluczowemu funkcjonowanie opisane w punkcie 13.
- Stosując zasadę ostrożności, projekt nie powinien doprowadzić do zmniejszenia liczebności populacji żadnego zagrożonego lub poważnie zagrożonego gatunku ani do ograniczenia obszaru danego siedliska, co mogłoby naruszyć trwałość żywego i reprezentatywnego dla danego siedliska ekosystemu.
- Bez względu na powyższe, wszystkie inne wpływy są łagodzone zgodnie z hierarchią działań łagodzących wpływ na różnorodność

Obszary chronione i sklasyfikowane

15. Dany obszar może zostać zaklasyfikowany przez agencję rządową jako chroniony w różnym celu, również aby wypełnić zobowiązania kraju wynikające z konwencji międzynarodowych. W ramach określonych kryteriów, prawo może zezwolić na działania w obszarze chronionym lub w jego pobliżu. Poza wymaganiami omówionymi w punkcie 14, klient:

- skonsultuje się z osobami opiekującymi się i zarządzającymi obszarem chronionym, społecznościami lokalnymi i innymi kluczowymi stronami zainteresowanymi w zakresie proponowanego projektu, zgodnie z wymaganiami operacyjnym nr 10;
- wykaże, że wszelkie proponowane działania, które miałyby zostać zrealizowane na tych obszarach, są zgodne z prawem i że kraj przyjmujący (jeżeli jest to konieczne) i klient wypełnili właściwe procedury pozwalające na uzyskanie odpowiedniego pozwolenia; oraz że działania są zgodne z hierarchią działań łagodzących wpływ na różnorodność (unikanie, minimalizowanie, łagodzenie, równoważenie); oraz
- wdroży dodatkowe programy, w zależności od sytuacji, aby promować cele i wzmacniać funkcjonowanie obszaru chronionego.

Obce gatunki inwazyjne

16. Przypadkowe lub celowe uwolnienie lub wprowadzenie obcych gatunków do siedlisk rodzimych może mieć znaczące negatywne skutki dla bioróżnorodności:

- Klienci nie będą w sposób zamierzony wprowadzać obcych lub nierodzimych gatunków do obszarów, gdzie normalnie nie występują, o ile nie jest to działanie prowadzone zgodnie z przepisami prawa dotyczącymi takiego procesu. Pod żadnym pozorem nie można wprowadzać do nowych środowisk gatunków znanych jako inwazyjne.
- Podczas analizy sytuacji klient oceni możliwość przypadkowego przeniesienia i uwolnienia obcych gatunków (np. podczas analizy ryzyka) i określi działania, które mogą zmniejszyć to ryzyko (o ile jest to możliwe).
- W przypadku międzynarodowego transportu towarów i usług, Bank stosuje „Międzynarodową konwencję o kontroli i zarządzania wodami balastowymi oraz osadami ze statków”. Klienci muszą stosować się do zobowiązań wynikających z zapisów konwencji.

---

³ Na przykład, kraj musi mieć obowiązek wykazać, że nie istnieją żadne realne alternatywy lub że realizacja projektu leży w interesie kraju.

Organizmy Modyfikowane Genetycznie (GMO – Genetically Modified Organisms)

17. Istnieje wiele dyrektyw UE dotyczących zamierzonego uwalniania organizmów modyfikowanych genetycznie do środowiska (Dyrektywa UE 2001/18/WE), wprowadzania na rynek żywności i pasz zawierających lub składających się z organizmów modyfikowanych genetycznie (Rozporządzenie UE 1829/2003), eksportu lub niezamierzonego międzynarodowego przemieszczania organizmów modyfikowanych genetycznie i ich zamkniętego użycia (np. dyrektywa 98/81/WE) oraz ich etykietowania i śledzenia (np. rozporządzenie 1829/2003, 1830/2003). Na terenie państw członkowskich i krajów kandydujących do UE klienci muszą stosować odpowiednie krajowe i lokalne wymogi i polityki. W związku z tym nie można stosować ani uwalniać do środowiska żadnych organizmów modyfikowanych genetycznie bez zezwolenia udzielonego przez właściwe władze, lub gdy odpowiednie władze lokalne podjęły decyzję o zakazie użycia organizmów modyfikowanych genetycznie. W innych krajach działania EBR klienci powinni stosować zasadę ostrożności i prowadzić ocenę ryzyka zgodnie z wymogami UE i niniejszym wymaganiem operacyjnym. Bank weźmie wszystkie te elementy pod uwagę podczas własnej analizy sytuacji.

Zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami i ich użytkowanie

18. Klienci będą zarządzać zasobami żywymi w sposób zrównoważony. Klienci ubiegający się o dofinansowanie projektów uwzględniających użycie zasobów żywych przeprowadzą analizę sytuacji, aby ocenić, czy zasoby są użytkowane w zrównoważony sposób, biorąc pod uwagę następujące zasady:

- Użytkowanie każdego zasobu należy analizować pod względem jego funkcji w ekosystemie. Na przykład, całkowity wyręb lasów może mieć negatywny wpływ na erozję gleby, system hydrologiczny i łąki. Na podobnej zasadzie przełowienie jednego gatunku ryb może wpłynąć na równowagę ekologiczną i długotrwałą integralność ekosystemów.
- Należy stosować zasadę ostrożności i brać pod uwagę efekty kumulacyjne oddziaływania.
- Użytkownicy zasobów żywych powinni dążyć do minimalizowania ilości odpadów oraz negatywnego wpływu na środowisko i optymalizować korzyści z ich stosowania.
- Plantacje lub uprawy gatunków lub populacji, które nie są naturalne dla danego obszaru, oraz te, których inwazyjności i dominacji w stosunku do gatunków lokalnych nie sprawdzono, powinny być ograniczane lub podlegać odpowiednim badaniom i podlegać procedurom uzyskiwania zezwoleń przed ich stosowaniem.
- Potrzeby ludności rdzennej i społeczności lokalnych żyjących na obszarze projektu lub w jego pobliżu, lub grupy, które korzystają z zasobów biologicznych na danym obszarze i podlegają oddziaływaniu projektu, muszą być uwzględnione. Należy też rozważyć ich potencjalną pozytywną rolę w zachowaniu i zrównoważonym użytkowaniu ekosystemu.

19. Oceniając, czy projekt korzysta z zasobów w sposób zrównoważony, Bank będzie stosować „Wytyczne z Addis Abeby dla zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej”, które promują zrównoważone wykorzystywanie zasobów biologicznych⁴. Bank będzie też

---

⁴ Zrównoważone wykorzystywanie lub zarządzanie jest definiowane jako użytkowanie zasobów w tempie lub w sposób, który pozwala ludziom i społecznościom na zaspokojenie potrzeb społecznych, kulturowych i ekonomicznych, przy równoczesnym zachowaniu potencjału tych zasobów do zaspokajania możliwych do

promować projekty i zachęcać rządy i inne instytucje do uwzględniania kosztów zarządzania ekosystemami. Klienci z sektora leśnictwa i rybołówstwa powinni też stosować zasady opisane poniżej.

Lasy naturalne i plantacje

20. Przekształcanie zniszczonego terenu lub siedlisk naturalnych w tereny leśne powinno podlegać analizie sytuacji na zasadach opisanych powyżej. Siedliska kluczowe nie mogą być przekształcane ani niszczone. Klienci z sektora leśnictwa powinni zadbać, aby wszystkie naturalne lasy i plantacje, którymi zarządzają, uzyskały niezależne certyfikaty potwierdzające ich zgodność z międzynarodowymi wytycznymi, np. *Forest Stewardship Council*, (międzynarodowy system certyfikacji produktów gospodarki leśnej). W przypadku gdy analiza ujawni brak zgodności gospodarki leśnej z normami, klient opracuje plan zarządzania, który pozwoli na spełnienie wszelkich wymagań w terminie przyjętym przez Bank. Produkty gospodarki leśnej należy pozyskiwać w sposób zrównoważony.

Łowiska

21. Klienci zajmujący się odłowem ryb lub innych gatunków wodnych muszą być w stanie udowodnić Bankowi, że wszystkie ich działania (od połowów po przetwarzanie produktów) są realizowane w sposób zrównoważony. Można to osiągnąć poprzez uzyskiwanie niezależnych certyfikatów⁵ (o ile istnieją) lub poprzez badania zrealizowane w ramach analizy sytuacji. Działania związane z rybołówstwem nie zawsze ograniczają się do połowów. Ponowne zasiedlanie lub wprowadzanie różnych gatunków i populacji do środowiska (zwłaszcza w środowiskach zamkniętych, takich jak jeziora) nie może spowodować zniszczenia lub zastąpienia lokalnych gatunków ryb przez nowe osobniki.

Łańcuch dostaw

22. W przypadku gdy projekt korzysta z zewnętrznych dostawców zasobów żywych (zwanymi dalej „zasobami”), których klient nie kontroluje, a zasoby są niezbędne do podstawowego funkcjonowania projektu, klient przyjmie i wdroży politykę, procedury i plan działania na rzecz zrównoważonego zamawiania zasobów, aby zagwarantować, że:

- nabywane są wyłącznie zasoby pozyskane w sposób legalny i zrównoważony
- pochodzenie zasobów jest monitorowane
- zasoby nie pochodzą z obszarów chronionych lub obszarów o dużej wartości ekologicznej, a różnorodność biologiczna i funkcje ekosystemów są chronione zgodnie z zasadami międzynarodowymi i krajowymi.

Klient powinien preferować zakup zasobów mających certyfikaty potwierdzające zgodność z międzynarodowymi zasadami zrównoważonego zarządzania, o ile są dostępne.

---

przewidzenia potrzeb przyszłych pokoleń i przy zagwarantowaniu podtrzymującej życie wydajności ekosystemów powietrznych, wodnych i lądowych oraz długotrwałej integralności kluczowych siedlisk.

⁵ Na przykład zasady programu Rady Zarządzania Zasobami Morskimi (*MSC – Marine Stewardship Council*) *Principles and Criteria for Sustainable Fishing*.

Różnorodność biologiczna a turystyka

23. Ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo nowych lub znacznie rozwijających się branż turystyki i infrastruktury turystycznej musi być zgodna wytycznymi dotyczącymi różnorodności biologicznej i rozwoju turystyki⁶. Ten dokument wyjaśnia, jakie informacje wstępne są konieczne, jakie kwestie należy wziąć pod uwagę, w jaki sposób łagodzić wpływy, monitorować i raportować działania, co należy włączyć do opracowywanego w następnej kolejności planu działania dla projektu.

---

⁶ Omówione w decyzjach Siódmej Konferencji stron CBD i dostępne na stronie internetowej EBRD.

Wymaganie operacyjne nr 7: Ludność rdzenna

Wstęp

1. Projekty sektora prywatnego mogą być szansą dla ludności rdzennej na udział i korzystanie z działań związanych z projektem, co może pomóc im na poprawę swojej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Niniejsze wymaganie operacyjne uznaje, że ludność rdzenna może odgrywać rolę w procesie transformacji gospodarczej poprzez proponowanie i zarządzanie działaniami i przedsiębiorstwami, jako partnerzy rozwoju sektora prywatnego i przedstawiciele rządu.
2. Partnerstwo: Niniejsze wymaganie operacyjne zakłada, że ludność rdzenna jest partnerem projektu, szanuje ją jako grupę i jako jednostki, których wartości mogą w znacznym stopniu wpłynąć na rozwój społeczno-ekonomiczny nie tylko tej grupy, ale całego społeczeństwa. Niniejsze wymaganie operacyjne uznaje jednak, że ludność rdzenna, czyli grupy społeczne, których tożsamość często różni się od dominujących grup w społeczeństwie danego kraju, jest często najbardziej marginalizowaną i narażoną częścią populacji. Ekonomiczny, społeczny i prawny status członków ludności rdzennej często ogranicza ich udział i prawa do ziemi i zasobów naturalnych i kulturalnych, może ograniczać ich zdolność do udziału i czerpania korzyści z rozwoju. Ludność rdzenna znajduje się w szczególnie trudnej sytuacji, gdy należąca do niej ziemia i zasoby są zmieniane, zajmowane lub w znacznym stopniu niszczone przez osoby spoza ich społeczności.
3. Konieczność stosowania specjalnych środków. Niniejsze wymaganie operacyjne uznaje, że tożsamość, kultura, ziemia i zasoby ludności rdzennej są ze sobą połączone w sposób unikalny, co w szczególnym stopniu naraża członków tych społeczności na zmiany spowodowane pewnymi rodzajami inwestycji, które mogą zagrażać ich językom, kulturom, religiom, wierzeniom i instytucjom. To zjawisko naraża ludność rdzenną na ryzyko i różnego rodzaju wpływy, które mogą doprowadzić do utraty tożsamości, kultury i środków utrzymania powiązanych z zasobami, jak również narazić ich na biedę i choroby. Uznaje się też, że rola kobiet i mężczyzn w kulturach lokalnych może być często inna niż w grupach dominujących, i że kobiety i ich dzieci były często marginalizowane w obrębie ich własnych społeczności oraz w wyniku wpływów zewnętrznych. Z tych powodów problemy związane z ludnością rdzenną są często bardzo złożone. Dlatego też konieczne są specjalne środki, dzięki którym członkom tych społeczności nie znajdującym się w niekorzystnym położeniu, zostaną włączeni i skorzystają z projektów wspieranych przez Bank, kiedy to tylko możliwe.
4. Potrzeba dobrowolnej, wcześniejszej i świadomej zgody. Niniejsze wymagania operacyjne uznaje zasadę, sformułowaną w „Deklaracji praw ludów tubylczych ONZ”¹, iż wcześniejsza świadoma zgoda danych grup ludności rdzennej jest niezbędna do prowadzenia działań związanych z projektem, opisanych w punktach 31–37, biorąc pod uwagę niezwykłą wrażliwość ludności rdzennej na niekorzystne oddziaływanie takich projektów.
5. Kraje działania EBRD. Niniejsze wymaganie operacyjne uznaje, że warunki życia ludności rdzennej w krajach działania EBRD zależą od historii poszczególnych krajów. Ludność rdzenna nie żyje już w zupełnie tradycyjny sposób, a ich tożsamości nie można określić wyłącznie na podstawie tradycyjnych metod utrzymania i zwyczajowego stylu życia. Poza tym, uznaje się,

---

¹ Przyjęta na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ „Deklaracja praw ludów tubylczych” (*Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*) z dn. 13 września 2007 r.

że ludność rdzenna często mieszka na terenach, gdzie osiedlają się osoby o różnym pochodzeniu, podczas gdy ciągłe istnienie ludów koczowniczych lub pasterskich w połączeniu z historią przymusowych przesiedleń oznacza, że nie zawsze można zakładać ciągłość etniczną ludności z danego terenu.

Cele

6. Konkretnie cele niniejszego wymagania są następujące:

- zagwarantowanie, że w ramach procesu zmian promowany będzie pełen szacunek dla godności, praw, aspiracji, kultur i opartego na zasobach naturalnych trybu życia ludności rdzennej
- unikanie negatywnego wpływu projektu na życie i warunki bytowe ludności rdzennej lub – kiedy nie da się uniknąć wpływu – minimalizowanie, łagodzenie lub rekompensowanie tych wpływów
- umożliwienie ludności rdzennej czerpania korzyści z projektów w sposób właściwy dla danej kultury
- wspieranie klienta w celu nawiązania i utrzymywania ciągłych kontaktów z ludnością rdzenną, na którą wpłynie dany projekt, w całym cyklu życiowym projektu
- promowanie negocjacji prowadzonych przez klienta w dobrej wierze i świadomego udziału ludności rdzennej w przypadku gdy projekty mają być zlokalizowane na terenach użytkowanych tradycyjnie lub zwyczajowo przez ludność rodzimą, gdy projekt wpłynie na zwyczajowe lub nietradycyjne metody utrzymania ludności lub w przypadku komercyjnego wykorzystywania zasobów kulturowych ludności rdzennej
- uznawanie i poszanowanie praw zwyczajowych i obyczajów ludności rdzennej i ich pełne uwzględnianie
- szanowanie i zachowanie kultury, wiedzy i praktyk ludności rdzennej, zgodnie z jej życzeniami.

Zakres obowiązywania

7. Niniejsze wymaganie operacyjne ma zastosowanie w przypadku gdy projekt może wpłynąć na ludność rdzenną.
8. Bank określi zasadność stosowania niniejszego wymagania operacyjnego podczas procedury oceny środowiskowej i społecznej zgodnie z kryteriami przedstawionymi w punktach 9-12. Wdrożenie działań koniecznych do realizacji tych wymagania podlega niniejszemu wymaganiu operacyjnemu jak również wymaganiom nr 1, 5, 8 i 10, w zależności od sytuacji.
9. Nie istnieje powszechnie akceptowana definicja „ludności rdzennej”. Ludność rdzenna może być określana różnymi terminami w różnych krajach.
10. W niniejszej Polityce i niniejszym wymaganiu operacyjnym termin „ludność rdzenna” jest stosowany w sensie technicznym do określania grup należących do mniejszości społecznych i kulturowych, różniących się od dominujących grup w społeczeństwie danego kraju, posiadającym następujące cechy, występujące w różnym nasileniu:
  - grupa sama siebie uznaje za osobną, rdzenną grupę etniczną lub kulturową, a inni uznają jej tożsamość

- grupa wykazuje zbiorowe powiązanie z konkretnymi siedliskami, tradycyjnymi ziemiemi lub odziedziczonymi po przodkach terenami znajdującymi się na obszarze projektu oraz z zasobami naturalnymi występującymi w tych siedliskach i terenach²
  - grupa wywodzi się od populacji, która tradycyjnie³ utrzymywała się z działań niezarobkowych (często prowadziła koczowniczy lub pasterski tryb życia), a jej status regulowały jej własne zwyczaje i tradycje lub specjalne prawa i regulacje
  - grupa korzysta ze zwyczajowych instytucji kulturowych, ekonomicznych, społecznych lub politycznych, innych niż w przypadku dominującej społeczności lub kultury
  - grupa mówi własnym językiem lub dialektem, często innym niż oficjalny język lub dialekt danego kraju lub regionu.
11. Fakt, że grupa lub członkowie grupy prowadzą koczowniczy lub pasterski tryb życia, mieszkają w społecznościach mieszanych lub miejskich i/lub odwiedzają tradycyjne dla nich ziemie wyłącznie okresowo, po ich przymusowym odizolowaniu od tych terenów, nie jest oczywistą przeszkodą do zastosowania niniejszego wymagania operacyjnego.
12. Próbując ustalić, czy do celów niniejszego wymagania dana grupa powinna być uznana za ludność rdzenną, Bank może poprosić o opinię ekspertów.

Wymagania

13. W przypadku projektów, które mogą mieć wpływ na ludność rdzenną⁴, klient ma obowiązek przeprowadzić ocenę (patrz poniżej) oddziaływania na ludność rdzenną. W zależności od jej wyników, klient powinien przede wszystkim unikać negatywnych skutków, a gdy nie jest to możliwe, przygotować plan rozwoju dla ludności rdzennej (według wskazówek z punktu 21), aby zminimalizować i/lub złagodzić jakikolwiek potencjalny niekorzystny wpływ oraz określić korzyści. Klient powinien też umożliwić ludności rdzennej świadome konsultacje i udział w projekcie, wdrożyć specjalny mechanizm składania skarg oraz określić i wdrożyć odpowiednie procedury wypłacania odszkodowań i dystrybucji korzyści.
14. W przypadku gdy klient przed nawiązaniem współpracy z Bankiem rozpoczął realizację działań związanych z projektem, które mogły lub mogą wpłynąć na ludność rdzenną, należy przeprowadzić analizę sytuacji, aby określić a) wszelkie braki i b) działania naprawcze konieczne do osiągnięcia zgodności z niniejszym wymaganiem. Następnie należy uzgodnić plan działania.

---

² Grupa, która utraciła „zbiorowe powiązanie z konkretnymi siedliskami lub odziedziczonymi po przodkach terenami znajdującymi się na obszarze projektu” ze względu na przymusowe odizolowanie od tych ziem ma pełne prawa do tych terenów zgodnie z niniejszym wymaganiem operacyjnym, jeżeli projekt może mieć na nie wpływ. „Przymusowe odizolowanie” dotyczy utraty zbiorowego powiązania z konkretnymi siedliskami lub odziedziczonymi po przodkach terenami przez żyjących członków danej grupy z powodu konfliktu, rządowego programu przesiedleń, odebrania ziemi, katastrofy naturalnej lub włączenia danych terenów do obszarów miejskich. Do celów niniejszego wymagania, „obszar miejski” to teren dużego miasta o następujących cechach (wszystkie te warunki muszą być spełnione, żaden z nich z osobna nie jest decydujący): (a) prawne uznanie terenu za miejski według przepisów prawa krajowego; (b) wysoka gęstość zaludnienia; (c) wysoki stosunek nierolniczych sposobów zarobkowania do działań rolniczych.

³ Ma to zastosowanie, nawet gdy grupa nie funkcjonuje już w taki sposób, tak jak we wcześniejszym przypisie.

⁴ Projekty mają wpływ na ludność rdzenną, jeżeli oddziałują na status społeczno-ekonomiczny i/lub kulturę i styl życia danej grupy.

15. W przypadku gdy klient nie potrafi znaleźć odpowiedniego specjalisty w ramach własnej organizacji, powinien korzystać z opinii doświadczonego i niezależnego eksperta do spraw społecznych w okresie opracowywania i wdrażania projektu.

Ocena

16. W przypadku gdy istnieją krajowe wymagania prawne dotyczące danego rodzaju oceny społecznej, klient powinien ją przeprowadzić i przestać wyniki do EBRD, poza dodatkowymi elementami oceny społecznej wymaganymi przez Bank.
17. W przypadku gdy projekt nie został jeszcze rozpoczęty, klient w ramach oceny społecznej określi wszystkie społeczności ludności rdzennej, na które może wpłynąć projekt – w sposób pozytywny lub negatywny – na obszarze realizacji projektu, oraz rodzaj i skalę spodziewanego wpływu społecznego, kulturowego (wraz z wpływem na dziedzictwo kulturowe) i środowiskowego na dane społeczności oraz środki mające pozwolić na (i) uniknięcie lub złagodzenie negatywnego oddziaływania i (ii) dystrybucję korzyści związanych z projektem.
18. W przypadku gdy budowa, działania lub operacje związane z proponowanym projektem zostały już rozpoczęte, klient prześle do Banku dokumenty i informacje (w tym dane dotyczące przeszłej działalności spółki) oraz rejestr dokumentów przesłanych już do odpowiednich władz, aby wykazać, że projekt został skonsultowany z ludnością rdzenną, a jej opinię wzięto pod uwagę, na ile to było możliwe, zgodnie z procedurą przedstawioną w niniejszym wymaganiu operacyjnym.
19. Jeżeli warunki przedstawione w punkcie 18 zostały spełnione, Bank poprosi klienta o zlecenie obiektywnego i niezależnego badania wpływu projektu na populację ludności rdzennej oraz jej opinii na temat projektu. Badanie, które należy przeprowadzić w sposób właściwy dla danej kultury, przeanalizuje dotychczasowy wpływ projektu na życie i warunki bytowe ludności rdzennej, wysiłki klienta w celu złagodzenia negatywnego wpływu oraz określenia korzyści związanych z projektem oraz poziom zaangażowania ludności rdzennej w planowanie i wdrożenie projektu.

Unikanie niekorzystnego wpływu

20. Wszelkie działania powinny przede wszystkim dążyć do uniknięcia niekorzystnego wpływu projektu na ludność rdzenną. Kiedy uniknięcie negatywnych skutków jest niemożliwe, klient zminimalizuje, złagodzi lub zrekompensuje te skutki w sposób właściwy i proporcjonalny.

Przygotowanie planu rozwoju dla ludności rdzennej (*IPDP – Indigenous Peoples Development Plan*)

21. Proponowane przez klienta działania dotyczące minimalizowania, łagodzenia i rekompensowania negatywnego wpływu oraz dystrybucji korzyści należy opracowywać przy świadomym udziale odpowiednich grup ludności rdzennej i zapisać w postaci ograniczonego czasowo planu, czyli planu rozwoju dla ludności rdzennej (plan IPDP – Indigenous Peoples Development Plan) lub szerszego planu rozwoju społeczności z osobną częścią poświęconą ludności rdzennej. Klient zatrudni wykwalifikowanych socjologów o odpowiedniej wiedzy technicznej i doświadczeniu do opracowania planu IPDP.

Poziom szczegółowości i zakres planu IPDP będzie różnił się w zależności od projektu, rodzaju i skali działań projektowych. Plan IPDP powinien zawierać następujące elementy ogólne:

Część I – Podsumowanie oceny społecznej

- Informacje o sytuacji wstępnej
- Podstawowe obserwacje: analiza oddziaływania, ryzyka i możliwości

Część II – Konsultacje i zaangażowanie

- Wyniki konsultacji i plan przyszłego zaangażowania

Plan wdrożenia

- Środki mające na celu uniknięcie, zminimalizowanie i złagodzenie negatywnego wpływu i wzmocnienie pozytywnych efektów
- Środki mające na celu kontynuację zarządzania zasobami naturalnymi na poziomie społeczności
- Środki mające na celu czerpanie korzyści z projektu i/lub realizowanie możliwości rozwoju
- Mechanizm składania skarg
- Koszty, budżet, harmonogram i odpowiedzialność organizacyjna
- Monitorowanie, ewaluacja i raportowanie.

Ujawnianie informacji, konsultacje merytoryczne i świadomy udział

22. Klient nawiąże stałe kontakty z właściwymi społecznościami ludności rdzennej na jak najwcześniejszym etapie planowania projektu i będzie je utrzymywał w okresie realizacji projektu. Proces zaangażowania ludności zapewni możliwość prowadzenia merytorycznych konsultacji, które umożliwią tym osobom świadomy udział w działaniach mających na nie bezpośredni wpływ i proponowanych działaniach łagodzących, pozwolą na czerpanie korzyści rozwojowych z projektu i rozwiązywanie problemów związanych z wdrożeniem.
23. Klient upewni się, że ludność rdzenna pozostająca pod wpływem projektu jest odpowiednio poinformowana (w sposób właściwy dla danej kultury) o wymaganiach operacyjnych EBRD i planach związanych z projektem mających wpływ na daną grupę.
24. Proces zaangażowania społeczności w projekt będzie realizowany w sposób właściwy dla danej kultury, z poszanowaniem występujących wśród ludności rdzennej sposobów wspólnego podejmowania decyzji, i odpowiedni do ryzyka i potencjalnego wpływu na ludność rdzenną. Do zadań klienta należy wykazanie wobec EBRD, że ten proces został właściwie przeprowadzony.
25. Proces zaangażowania będzie uwzględniał w szczególności:
  - zaangażowanie przedstawicieli ludności rdzennej (na przykład rady starszych lub sołectwa, itd.), organizacji ludności rdzennej oraz jednostek podlegających wpływowi projektu
  - zrozumienie i szacunek dla wszelkich praw zwyczajowych
  - zapewnienie ludności rdzennej wystarczającej ilości czasu do podjęcia wspólnej decyzji
  - ułatwienie ludności rdzennej wyrażania własnych opinii, zastrzeżeń i propozycji w wybranym przez grupę języku, bez zewnętrznej manipulacji, zakłóceń lub zastraszania, w sposób właściwy dla danej kultury

- przekazywanie ludności rdzennej wszelkich planów i informacji dotyczących możliwych wpływów społecznych i ekonomicznych na rdzenne społeczności w sposób odpowiedni dla danej kultury, we właściwym języku i bez stosowania specjalistycznych terminów
- uznanie niejednorodności danej grupy, z uwzględnieniem następujących faktów:
  - ludność rdzenna często wchodzi w skład społeczności mieszanych zawierających również przedstawicieli innych grup etnicznych
  - społeczności rdzenne często mają różnorodne potrzeby; w proces konsultacji należy angażować przedstawicieli różnych płci i pokoleń oraz grupy wykluczone
  - przekazywanie potrzebnych informacji do EBRD i – w razie konieczności – zaangażowanie Banku w proces konsultacji
- pełna dokumentacja⁵ procesu konsultacji

Mechanizm składania skarg i zapobieganie dyskryminacji ze względu na pochodzenie

26. Klient zapewni odpowiednie funkcjonowanie mechanizmu składania skarg, ustalonego do celu danego projektu zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10, w sposób właściwy dla danej kultury, dostępnego dla ludności rdzennej; może to oznaczać ograniczenie procedur pisemnego składania skarg i stosowanie kanałów ustnego raportowania.
27. Bank nie będzie finansować projektów, w których klient wyklucza ludność rdzenną na podstawie jej pochodzenia. W przypadku projektów finansowanych przez Bank, gdy pewne czynniki nie wprost wykluczają ludność rdzenną i jednostki z udziałów w korzyściach takich jak możliwości zatrudnienia na podstawie pochodzenia, projekt będzie obejmował działania naprawcze takie jak: (i) poinformowanie organizacji i przedstawicieli ludności rdzennej o ich prawach wynikających z prawa pracy, przepisów dotyczących kwestii społecznych i finansowych oraz działalności biznesowej, jak również o dostępnych mechanizmach składania skarg; (ii) właściwe i skuteczne rozpowszechnianie informacji, szkolenie i wdrożenie działań eliminujących bariery uniemożliwiające dostęp do korzyści i zasobów, takie jak kredyty, zatrudnienie, usługi biznesowe, medyczne i edukacyjne oraz inne korzyści wygenerowane lub rozpowszechnione przez projekt; oraz (iii) zagwarantowanie pracownikom, przedsiębiorcom i beneficjentom należącym do ludności rdzennej tej samej ochrony wynikającej z prawa krajowego co osobom działającym w podobnych sektorach i kategoriach, biorąc pod uwagę kwestię płci i podziałów etnicznych w zakresie towarów i rynku pracy oraz kwestie językowe.

Odszkodowania i dystrybucja korzyści

28. Podstawą dla określenia środków łagodzących, dystrybucji korzyści i wsparcia dla tradycyjnego stylu życia będzie podejście umożliwiające udział wszystkich zainteresowanych. Bank będzie wymagać, aby klient bezpośrednio zrekompensował odpowiednim grupom ludności rdzennej utratę środków utrzymania (wyliczoną zgodnie z niniejszym wymaganiem operacyjnym) poniesioną w wyniku działań związanych z projektem i przywróci wszystkie tereny do ich poprzedniego stanu. Prawo do rekompensat może przysługiwać jednostkom lub społecznościom, lub jednym i drugim. Rekompensaty będą wypłacane zarówno za niekorzystny wpływ na zwyczajowe środki utrzymania i za negatywny wpływ na zarobki i inicjatywy ekonomiczne uzależnione od zysków. Rodzaj „zwyczajowych środków utrzymania” należy interpretować w sposób elastyczny (tak aby uwzględniał współczesne rozwiązania

⁵ Może też zawierać transkrypcje i nagrania wideo i/lub audio.

takie jak turystyka etnograficzna i żywność przetworzona). Wyliczając wysokość odszkodowania, klient powinien uwzględnić niekorzystny wpływ społeczny projektu na tradycyjny styl życia i życie rodzinne ludności rdzennej. Procedurę należy przeprowadzić we współpracy z przedstawicielami ludności rdzennej i ekspertami. Zapisy tego punktu mają też zastosowanie w przypadku gdy klient musi wypłacić odszkodowanie lokalnym lub regionalnym organom władzy.

29. Akceptowane i właściwe z prawnego punktu widzenia formy rekompensaty i wdrożenia planów IPDP należy omówić podczas konsultacji z ludnością rdzenną. Na podstawie konsultacji należy opracować i uzgodnić mechanizm przekazywania odszkodowań i/lub zasobów. W razie konieczności klient powinien udzielić wsparcia, które pozwoli na ustalenie właściwego systemu zarządzania i kontroli.
30. Klient zapewni, poprzez merytoryczne konsultacje z właściwymi społecznościami ludności rdzennej⁶ i ich świadomy udział w projekcie, szansę na czerpanie korzyści rozwojowych właściwych z kulturowego punktu widzenia. Te możliwości powinny być zgodne ze skalą oddziaływania projektu, a ich celem powinna być poprawa standardu życia i warunków bytowych ludności w sposób odpowiedni i promowanie długotrwałego zrównoważonego użytkowania zasobów naturalnych przez daną społeczność. Klient udokumentuje zidentyfikowane korzyści rozwojowe zgodnie z niniejszym wymaganiem operacyjnym i zadba o ich dostarczenie w odpowiednim terminie. Należy silnie wspierać zwyczajowe metody utrzymania, w tym tradycyjną działalność handlową, i ich nowoczesne odpowiedniki, takie jak rzemiosło i turystyka etnologiczna.

Wymagania specjalne

31. Ponieważ ludność rdzenna może być szczególnie narażona w okolicznościach opisanych poniżej, należy stosować następujące wymagania specjalne, poza wymaganiami ogólnymi omówionymi powyżej. W związku z tymi wymaganiami klient powinien:
- prowadzić negocjacje z ludnością rdzenną w dobrej wierze
  - zadbać o świadomy udział ludności rdzennej w projekcie
  - uzyskać dobrowolną, wcześniejszą i świadomą zgodę⁷ ludności rdzennej przed rozpoczęciem działań opisanych w punktach 32–37.

W przypadku którejkolwiek okoliczności opisanej poniżej, klient zadba o wsparcie ze strony wykwalifikowanych, niezależnych socjologów, w celu przeprowadzenia i udokumentowania działań opisanych w punktach 32–37.

Wpływ na ziemie tradycyjnie lub zwyczajowo użytkowane przez ludność rdzenną

32. Ludność rdzenna jest często ściśle związana ze swoją ziemią, lasami, wodą, dziką przyrodą i innymi zasobami naturalnymi, dlatego też jeżeli projekt ma wpływ na ten związek, należy stosować specjalne procedury. Podczas gdy te ziemie mogą nie być własnością danej grupy zgodnie z prawem krajowym, ich użytkowanie, również sezonowe lub cykliczne, przez społeczność ludności rdzennej w celu pozyskiwania środków do życia oraz w celach

---

⁶ Zgodnie z punktami 22-25.

⁷ Zgoda dotyczy procesu, w którym dane społeczności ludności rodzimej dochodzą do wniosku, zgodnie z ich tradycjami kulturowymi, zwyczajami i praktykami, czy chcą zaangażować się w proponowany projekt.

kulturowych, rytualnych lub duchowych, które określają ich tożsamość i kulturę, jest często uzasadnione i udokumentowane.

33. Jeżeli klient planuje zlokalizować projekt na terenie tradycyjnie lub zwyczajowo użytkowanym przez ludność rdzenną, lub wykorzystywać znajdujące się tam zasoby naturalne w celach handlowych, co może mieć negatywny wpływ⁸ na warunki bytowe i użytkowanie terenu do celów kulturowych, rytualnych lub duchowych, które określają tożsamość i kulturę danej społeczności rdzennej, klient będzie szanował prawa ludności rdzennej w następujący sposób:

- Klient w dobrej wierze podejmie negocjacje z danymi społecznościami ludności rdzennej, udokumentuje ich świadomy udział i zgodę na działanie wypracowane w ramach negocjacji.
- Klient udokumentuje swoje działania zmierzające do uniknięcia lub – przynajmniej – zminimalizowania powierzchni wykorzystywanego w ramach projektu terenu, zamieszkiwanego przez ludność rodzimą lub do niej należącego.
- Tereny należące do ludności rdzennej zostaną udokumentowane przez ekspertów we współpracy z danymi społecznościami ludności rdzennej, bez szkody dla roszczeń wysuwanych przez inne społeczności ludności rdzennej.
- Dane społeczności ludności rdzennej zostaną poinformowane o swoich prawach do danego terenu wynikających z prawa krajowego, łącznie z przepisami dotyczącymi zwyczajowych uprawnień lub użytkowania.
- Klient zaproponuje danym społecznościom ludności rdzennej przynajmniej rekompensatę i przestrzeganie właściwych procedur prawnych wobec osób o pełnych prawach do ziemi w przypadku komercyjnego zagospodarowania ich terenu według prawa krajowego, wraz z odpowiednimi możliwościami rozwoju; kiedy tylko możliwe, odszkodowania w postaci ziemi lub odszkodowania rzeczowe będą oferowane w miejsce odszkodowań pieniężnych.
- Klient da społecznościom rdzennym odpowiednią ilość czasu, pozwalającą na dojście do wewnętrznego porozumienia, na które klient nie będzie starał się wpłynąć w sposób bezpośredni lub pośredni.
- Klient może korzystać z usług urzędów takich jak rzecznik praw obywatelskich i/lub innych instytucji publicznych funkcjonujących w danym kraju, aby usprawnić proces uzyskiwania zgody społeczności na projekt lub proponowane użytkowanie terenu oraz pakiet działań łagodzących.

34. Podczas wdrażania projektu klient natychmiast poinformuje EBRD o jakichkolwiek konfliktach między ludnością rdzenną a klientem, nierozwiązanych mimo zastosowania mechanizmu składania skarg. Bank oceni sytuację i zdecyduje o właściwym sposobie rozwiązania problemu.

---

⁸ Negatywny wpływ może wynikać m.in. z utraty majątku lub zasobów, ograniczenia w użytkowaniu ziemi lub prowadzenia tradycyjnych czynności w wyniku działań związanych z projektem.

Przenoszenie ludności rdzennej z tradycyjnych lub zwyczajowych terenów

35. Klient przeanalizuje realne alternatywy dla planów projektu, aby uniknąć przenoszenia ludności rodzimej z należących do społeczności i użytkowanych tradycyjnie lub zwyczajowo ziem. Kiedy nie da się uniknąć przeniesienia, klient nie przeprowadzi procedury bez uzyskania dobrowolnej, wcześniejszej i świadomej zgody od danych społeczności ludności rdzennej, uzyskanej w wyniku negocjacji prowadzonych w dobrej wierze. Negocjacje powinny uwzględniać prawa, tradycje, zwyczaje i użytkowanie ziemi przez ludność rdzenną oraz wymagać ich pełnego udziału. Wszelkie sytuacje wymagające przeniesienia ludności rdzennej będą zgodne z wymaganiami operacyjnym nr 5 omawiającym zasady planowania i wdrażania działań związanych z przesiedleniem. Ludność rdzenna powinna otrzymać sprawiedliwą i proporcjonalną rekompensatę za ziemie, tereny i zasoby, które tradycyjnie do niej należały, były przez nią zamieszkiwane lub użytkowane i które zostały skonfiskowane, odebrane, zamieszkane, wykorzystane lub zniszczone w wyniku działań związanych z projektem bez uzyskania dobrowolnej, wcześniejszej i świadomej zgody danej społeczności.
36. Kiedy to możliwe, przesiedlona ludność rdzenna powinna móc powrócić na tradycyjnie lub zwyczajowo użytkowane ziemie, o ile powód ich przeniesienia przestał istnieć, a ziemie można w pełni przywrócić.

Zasoby kulturowe

37. Kiedy projekt proponuje wykorzystanie zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk ludności rdzennej do celów komercyjnych, klient poinformuje ludność rdzenną o: (i) jej prawach zgodnie z prawodawstwem krajowym; (ii) zakresie i rodzaju proponowanego wykorzystania do celów komercyjnych; oraz (iii) potencjalnych konsekwencjach takiego wykorzystania. Klient nie rozpocznie komercjalizacji produktu zanim: (i) nie przeprowadzi negocjacji w dobrej wierze z danymi społecznościami ludności rdzennej; (ii) nie udokumentuje ich świadomego udziału i dobrowolnej, wcześniejszej i świadomej zgody na to działanie; oraz (iii) nie zapewni sprawiedliwego i proporcjonalnego podziału korzyści płynących z komercjalizacji wiedzy, innowacji lub praktyki, zgodnie ze zwyczajami i tradycjami danej grupy.

Wymaganie operacyjne nr 8: Dziedzictwo kulturowe

Wstęp

1. EBRD uznaje znaczenie dziedzictwa kulturowego dla obecnych i przyszłych pokoleń. Zgodnie z „Konwencją o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego” oraz „Konwencją o ochronie światowego dziedzictwa niematerialnego”, niniejsze wymaganie operacyjne ma na celu ochronę bezcennego dziedzictwa kulturowego i pomoc klientom w unikaniu lub łagodzeniu niekorzystnego wpływu ich działalności na dziedzictwo kulturowe. Dodatkowo, punkty niniejszego wymagania operacyjnego związane z wykorzystywaniem dziedzictwa kulturowego przez projekt są oparte na standardach wyznaczonych przez „Konwencję o różnorodności biologicznej”. Bank stosuje zasadę ostrożności w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym i jego zrównoważonego użytkowania, zgodnie z Deklaracją z Rio.
2. Dziedzictwo kulturowe jest ważnym źródłem cennych informacji historycznych i naukowych, ważnym zasobem umożliwiającym rozwój ekonomiczny i społeczny oraz integralną częścią naszej tożsamości, zwyczajów i ciągłości międzypokoleniowej.
3. Starając się chronić i zachować dziedzictwo kulturowe, Bank kieruje się odpowiednimi konwencjami międzynarodowymi i innymi instrumentami¹, jak również wspiera wdrażanie tych dokumentów. EBRD uznaje też konieczność, aby wszystkie strony respektowały prawa i regulacje dotyczące dziedzictwa kulturowego w obszarze oddziaływania projektu oraz zobowiązania kraju, w którym jest realizowany projekt, wynikające z odpowiednich międzynarodowych traktatów i porozumień. Mogą to być przepisy dotyczące dziedzictwa kulturowego lub zabytków, projektowania lub uzyskiwania pozwoleń na budowę, obszarów ochrony przyrody i obszarów chronionych oraz inne prawa i regulacje dotyczące środowiska zabytkowego lub prawa dotyczące ochrony ludności rdzennej.

Cele

4. Cele niniejszego wymagania operacyjnego są następujące:
  - wspieranie ochrony dziedzictwa kulturowego w kontekście projektów finansowanych przez EBRD
  - ochrona dziedzictwa kulturowego przed niekorzystnym wpływem działań związanych z projektem
  - promowanie sprawiedliwej dystrybucji korzyści wynikających z wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w działalności biznesowej

---

¹ Takie jak na przykład:

- Konwencja o Ochronie Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego, 1972 r. (Konwencja UNESCO o Światowym Dziedzictwie).
- Konwencja o Ochronie Światowego Dziedzictwa Niematerialnego, 2003 r. (Konwencja UNESCO o Dziedzictwie Niematerialnym).
- Konwencja o Ochronie Podwodnego Dziedzictwa Kulturowego, 2001 r. (Konwencja UNESCO o Dziedzictwie Podwodnym)
- Konwencja Ramowa Rady Europy o Znaczeniu Dziedzictwa Kulturowego dla Społeczeństwa, 2005 r.
- Karta Australijskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) o Ochronie Miejsc o Znaczeniu Kulturowym (*The Burra Charter*, ICOMOS Australia).

- kiedy to możliwe, promowanie świadomości dziedzictwa kulturowego i jego odpowiedniego poszanowania.
5. Niniejsze wymaganie operacyjne ustanawia ramy działania dla klientów, aby chronić dziedzictwo kulturowe poprzez unikanie, a kiedy jest to niemożliwe, ograniczanie i łagodzenie potencjalnego niekorzystnego wpływu działań finansowanych przez EBRD, w sposób właściwy i proporcjonalny.

Zakres obowiązywania

6. Niniejsza Polityka ma zastosowanie, kiedy projekt może wpłynąć na bezcenne dziedzictwo kulturowe. Zasady niniejszego wymagania operacyjnego mają zastosowanie bez względu na to czy dziedzictwo kulturowe jest prawnie chronione i czy wcześniej uległo naruszeniu.
7. Do celów niniejszego wymagania operacyjnego termin „dziedzictwo kulturowe” definiuje się jako grupę odziedziczonych po przeszłych pokoleniach zasobów, z którymi ludźmi się identyfikują, bez względu na własność, co oddaje i wyraża ich ciągle zmieniające się wartości, przekonania, wiedzę i tradycje. Obejmuje to dziedzictwo materialne (fizyczne) i niematerialne, przy czym granice między nimi są często przedmiotem sporów między specjalistami. Dziedzictwo kulturowe można oceniać na poziomie lokalnym, regionalnym lub krajowym, lub też w ramach społeczności międzynarodowej²:
  - Materialne dziedzictwo kulturowe obejmuje przedmioty ruchome lub nieruchome, budowle, zespoły budynków i naturalne formacje oraz krajobrazy o znaczeniu archeologicznym, paleontologicznym, historycznym, architektonicznym, religijnym lub estetycznym bądź też istotne dla kultury pod jakimś innym względem.
  - Niematerialne dziedzictwo kulturowe obejmuje praktyki, symbole, środki wyrazu, wiedzę, umiejętności – jak również narzędzia, przedmioty, artefakty i przestrzenie kulturowe z nimi związane – które społeczności, grupy i – w niektórych przypadkach – jednostki uznają za część swojego dziedzictwa kulturowego, przekazywane z pokolenia na pokolenie³.
8. EBRD zdaje sobie sprawę, że budowle lub przedmioty cenne lub szczególnie wartościowe z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego mogą być odkryte w niespodziewanych miejscach podczas realizacji danego projektu. Dlatego też projekt podlega zapisom niniejszego wymagania operacyjnego, jeżeli:
  - wiąże się z prowadzeniem wykopów lub wyburzeń, przemieszczaniem gleby, zalewaniem lub innymi zmianami w środowisku fizycznym na większą skalę
  - jest realizowany na obszarze lub w pobliżu miejsca zaliczanego do dziedzictwa kulturowego przez kraj, w którym projekt jest prowadzony lub
  - może mieć niekorzystny wpływ na kulturę, wiedzę i praktyki ludności rdzennej.
9. Bank określi zasadność stosowania niniejszego wymagania operacyjnego w innych przypadkach podczas procedury oceny środowiskowej i społecznej (patrz punkt 10 poniżej). Projekty zaplanowane z myślą o ochronie lub zarządzaniu dziedzictwem kulturowym są oceniane przez Bank indywidualnie. Jeżeli wymaganie powinno być zastosowane, Bank uzgodni z klientem jak należy spełnić poszczególne punkty tego wymagania operacyjnego w

---

² Ta definicja jest zgodna z zapisami „Konwencji ramowej Rady Europy o znaczeniu dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”. Dziedzictwo kulturowe jest też określane jako zasoby kulturowe lub własność kulturowa.

³ Zgodnie z zapisami „Konwencji o ochronie światowego dziedzictwa niematerialnego”.

ramach ogólnego planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta. Wymagania oceny środowiskowej i społecznej są omówione w wymaganiu nr 1 i 10.

Wymagania

Ocena

Analiza ryzyka lub oddziaływania na dziedzictwo kulturowe

10. Na wczesnym etapie oceny środowiskowej i społecznej (patrz wymaganie operacyjne 1) klient określi czy istnieje szansa, że projekt wpłynie na dziedzictwo kulturowe, oceni prawdopodobieństwo odkrycia przypadkowych znalezisk (patrz punkt 16). W ramach tego procesu klient skonsultuje się z właściwymi ministerstwami, ekspertami i społecznościami lokalnym – w zależności od sytuacji⁴. Analiza zasobów kulturowych powinna być na tyle szczegółowa, aby umożliwić pełną charakterystykę ryzyka i wpływów, zgodnie z zasadą ostrożności, oraz odzwierciedlić zastrzeżenia stron zainteresowanych.

Wpływ na dziedzictwo niematerialne

11. Mimo że potencjalny wpływ na niematerialne dziedzictwo kulturowe może być mniej oczywisty niż w przypadku dziedzictwa materialnego, może on być równie ważny. Jeżeli środowisko jest niezbędne do zachowania tradycyjnych umiejętności, wiedzy i wierzeń, przeniesienie ludności lub odizolowanie od terenu może spowodować utratę tradycyjnej wiedzy, wierzeń i/lub lokalnych dialektów i języków oraz ostatecznie doprowadzić do dezintegracji danej społeczności.

Unikanie wpływów

12. Klient jest odpowiedzialny za zlokalizowanie i zaplanowanie projektu w taki sposób, aby uniknąć istotnych strat dziedzictwa kulturowego. Jeżeli potencjalne wpływy zostaną określone na wczesnym etapie tworzenia projektu, należy wybierać rozwiązania pozwalające na uniknięcie negatywnego wpływu na etapie projektowania i wyboru lokalizacji.

Ocena wpływów, których nie można uniknąć

13. W przypadku gdy nie da się uniknąć ryzyka, klient na podstawie wstępnych analiz przeprowadza badanie niezbędne do oceny potencjalnego oddziaływania i – jeżeli to konieczne – wprowadzi odpowiednie zmiany do planów. Zakres tych badań będzie uzgadniany z EBRD indywidualnie dla każdego przypadku. Badania przeprowadzą wykwalifikowani i doświadczeni specjaliści w zakresie dziedzictwa kulturowego, w ramach ogólnej oceny środowiskowej i społecznej prowadzonej zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 1 lub osobno. EBRD może wymagać zaangażowania ekspertów zewnętrznych.

14. Ocena i łagodzenie wpływów na dziedzictwo kulturowe będą prowadzone zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa krajowego i/lub lokalnego, właściwymi regulacjami i planami zarządzania terenami chronionymi, zobowiązaniami kraju wynikającymi z prawa

---

⁴ Patrz wymaganie operacyjne nr 1 i 10. W przypadku projektów Kategorii A ten problem należy omówić podczas spotkania ewaluacyjnego. Patrz punkt 10 wymagania operacyjnego nr 10.

międzynarodowego i międzynarodowych dobrych praktyk. W większość krajów działania EBRD prawo zabrania przenoszenia obiektów i wyburzania budynków należących do materialnego dziedzictwa kulturowego. Międzynarodowe dobre praktyki obejmują m.in. archeologiczne lub paleontologiczne badania terenowe, badania laboratoryjne znalezionych przedmiotów, organizowanie wystaw z nowymi znaleziskami i odpowiednią dokumentację.

Zarządzanie wpływami na dziedzictwo kulturowe

15. Na podstawie badań terenowych, oceny znaczenia dziedzictwa kulturowego przez ekspertów, wymagań prawa krajowego i odpowiednich konwencji międzynarodowych oraz wynikach konsultacji z odpowiednimi społecznościami (patrz punkt 17) klient będzie miał obowiązek opracować odpowiednie działania łagodzące, aby ograniczyć i złagodzić jakkolwiek niekorzystny wpływ na dziedzictwo kulturowe, wraz z harmonogramem realizacji i koniecznym do tego celu budżetem. Działania łagodzące mogą zostać włączone do planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa (plan ESAP) lub uwzględnione w planie zarządzania dziedzictwem kulturowym. Klient upewni się też, że dysponuje wyszkolonym i wykwalifikowanym personelem do nadzoru procesu wdrażania działań łagodzących oraz że wykonawcy pracujący nad projektem posiadają odpowiednie umiejętności, wiedzę i doświadczenie i są zarządzani i monitorowani zgodnie z punktem 19 wymagania operacyjnego nr 1.

Procedury dotyczące przypadkowych znalezisk

16. Klient upewni się, że wdrożono przepisy dotyczące zarządzania przypadkowymi znaleziskami, definiowanymi jako fizyczne zasoby kulturowe znalezione niespodziewanie podczas realizacji projektu. Podobne przepisy powinny określać konieczność informowania właściwych instytucji o znalezionych przedmiotach lub budowlach; zawiadamiania personelu zatrudnionego przy projekcie o możliwości odkrycia przypadkowych znalezisk; oraz odgradzania obszaru, gdzie odkryto znaleziska, aby uniknąć dalszych uszkodzeń lub zniszczenia. Klient nie będzie naruszał przypadkowych znalezisk przed przeprowadzeniem oceny przez wyznaczonego i wykwalifikowanego specjalistę i przed określeniem właściwych działań zgodnych z prawem krajowym i niniejszym wymaganiem operacyjnym.

Konsultacje ze społecznościami objętymi projektem

17. W przypadku gdy projekt może mieć wpływ na dziedzictwo kulturowe, klient skonsultuje się z odpowiednimi społecznościami z kraju przyjmującego, jeżeli grupy te użytkują dane elementy dziedzictwa kulturowego lub użytkowały je według tradycji do celu długotrwałych działań kulturowych, aby określić istotne elementy dziedzictwa kulturowego i włączyć do procedury podejmowania decyzji przez klienta poglądy danej społeczności dotyczące danych zasobów kulturowych. Klient poinformuje społeczności objęte projektem, w sposób jawny i używając odpowiedniego języka, o zakresie, lokalizacji i czasie trwania projektu oraz o wszystkich działaniach, które mogą wiązać się z wpływem na dziedzictwo kulturowe. Te konsultacje muszą być zgodne z wymaganiem operacyjnym nr 10 i mogą być częścią szerszego procesu konsultacji dotyczących oddziaływania projektu na środowisko i społeczeństwo, zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10. Konsultacje będą też obejmować odpowiednie władze krajowe lub lokalne, których zadaniem jest ochrona dziedzictwa kulturowego. Wpływ na

dziedzictwo kulturowe będzie odpowiednio łagodzony, przy świadomym udziale społeczności objętych projektem.

18. W przypadku gdy projekt może w znacznym stopniu zniszczyć dziedzictwo kulturowe, a zniszczenie lub utrata zasobów kulturowych może zagrozić kulturowemu lub ekonomicznemu istnieniu społeczności w kraju działania, korzystających z danych zasobów kulturowych do celu długotrwałych działań kulturowych, klient zastosuje wymogi punktu 17 i nie wstrzyma działania o ile nie: (i) podejmie w dobrej woli negocjacji ze społecznościami objętymi projektem; i (ii) udokumentuje świadomy udział społeczności i udany wynik negocjacji.

Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego w ramach projektu

19. W przypadku gdy projekt planuje użycie zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk społeczności lokalnych, odzwierciedlających tradycyjny styl życia, do celów komercyjnych, klient poinformuje dane społeczności o: (i) ich prawach wynikających z prawodawstwa krajowego; (ii) zakresie i rodzaju proponowanego wykorzystania do celów komercyjnych; oraz (iii) potencjalnych konsekwencjach takiego wykorzystania. Klient nie rozpocznie komercjalizacji produktu zanim: (i) nie przeprowadzi negocjacji w dobrej wierze z danymi społecznościami lokalnymi prowadzącymi tradycyjny styl życia; (ii) nie udokumentuje ich świadomego udziału i dobrowolnej, wcześniejszej i świadomej zgody na to działanie; oraz (iii) nie zapewni sprawiedliwego i proporcjonalnego podziału korzyści płynących z komercjalizacji wiedzy, innowacji lub praktyk, zgodnie ze zwyczajami i tradycjami danej grupy. W przypadku gdy projekt przewiduje wykorzystanie zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk ludności rdzennej, zastosowanie ma punkt 37 wymagania operacyjnego nr 7.

Wymaganie operacyjne nr 9: Pośrednicy finansowi

Wstęp

1. Pośrednicy finansowi (FI – Financial Intermediaries) to kluczowy instrument EBRD umożliwiający Bankowi promowanie zrównoważonych rynków finansowych i dystrybucję środków EBRD w sektorze mikro oraz wśród małych i średnich przedsiębiorstw. Dzięki sieci partnerów FI EBRD może wspierać rozwój gospodarczy wśród małych przedsiębiorstw, co byłoby niemożliwe w ramach inwestycji bezpośrednich. EBRD wspiera wiele różnych dostawców usług finansowych, w tym m.in. prywatne fundusze kapitałowe, banki, przedsiębiorstwa leasingowe, firmy ubezpieczeniowe i fundusze emerytalne. Pośrednicy są zaangażowani w wiele różnych działań takich jak mikrofinansowanie, pożyczki dla małych i średnich przedsiębiorstw, finanse handlowe, średnio- lub długoterminowe finansowanie spółek lub projektów oraz finansowanie budownictwa.
2. Z definicji, pośrednictwo finansowe oznacza, że EBRD przekazuje pośrednikowi odpowiedzialność za ocenę transakcji oraz jej monitorowanie, jak również zarządzanie ogólną ofertą. Zarządzanie ryzykiem środowiskowym i społecznym należy do obowiązków przekazywanych pośrednikom. Mimo to ze względu na relacje z pośrednikiem EBRD nadal ocenia i kontroluje czy pośrednik odpowiednio traktuje ryzyko środowiskowe i społeczne związane z jego działalnością biznesową. Dokładne opcje delegowania obowiązków i nadzór ze strony EBRD będą zależać od wielu czynników, w tym od rodzaju pośrednika i jego działalności biznesowej, rodzaju finansowania i środowiska biznesowego w danym kraju.

Cele

3. Cele niniejszego wymagania operacyjnego są następujące:
  - ustalenie praktycznego sposobu, dzięki któremu Bank może promować zasady zrównoważonego rozwoju poprzez inwestycje pośredników finansowych, zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi w sektorze handlowo-finansowym
  - umożliwienie pośrednikom finansowym zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym związanym z ich działalnością biznesową oraz promowania dobrych praktyk środowiskowych i społecznych wśród ich klientów
  - promowanie dobrego zarządzania środowiskiem i zasobami ludzkimi wśród pośredników finansowych

Zakres obowiązywania

4. Niniejsze wymaganie operacyjne ma zastosowanie w przypadku wszystkich projektów zaklasyfikowanych jako „FI” zgodnie z punktem 24 niniejszej Polityki.
5. Do celów niniejszego wymagania operacyjnego, słowo „projekt” odnosi się do transakcji między EBRD a pośrednikiem finansowym, podczas gdy termin „podprojekt” odnosi się do klientów/projektów finansowanych przez pośredników.
6. W przypadku gdy EBRD finansuje linię kredytową lub inny ukierunkowany instrument finansowy, niniejsze wymaganie operacyjne będzie dotyczyć wszystkich podprojektów finansowanych ze środków EBRD.
7. W przypadku gdy EBRD zapewnia finansowanie quasi-kapitałowe lub kapitałowe pośrednikowi, niniejsze wymaganie operacyjne odnosi się do całej oferty komercyjnych

podprojektów pośrednika opracowanych od momentu, kiedy Bank stał się udziałowcem lub inwestorem, zgodnie z zapisami punktu 16.

8. Kiedy EBRD oceni, że projekt pośrednika finansowego stanowi minimalne ryzyko środowiskowe lub społeczne lub nie jest źródłem żadnego ryzyka, nie mają zastosowania żadne konkretne wymagania, a pośrednik finansowy nie jest zobowiązany do przyjęcia żadnych procedur zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym.

Wymagania

Procedury analizy środowiskowej i społecznej oraz monitoringu

9. Pośrednik finansowy przyjmie i wdroży procedury analizy środowiskowej i społecznej oraz monitoringu (zwane dalej „Procedurami”), odpowiednio do poziomu ryzyka środowiskowego i społecznego związanego z jego działalnością biznesową oraz rodzajem projektu współfinansowanego przez EBRD. Procedury zostaną uzgodnione z EBRD.
10. W przypadku gdy pośrednik może wykazać, że wprowadził już wcześniej procedury zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym, EBRD przejrzy ich zawartość oraz zdolność pośrednika do realizacji działań zgodnych z niniejszym wymaganiem operacyjnym.
11. Pośrednik finansowy zaprojektuje Procedury tak, aby zagwarantować zgodność z punktami 13–16. Procedury będą też uwzględniać odpowiednie mechanizmy oceny ryzyka i monitoringu, w tym:
  - klasyfikację poziomu ryzyka proponowanych podprojektów
  - przeprowadzenie analizy sytuacji dla klientów i podprojektów, odpowiednio do wykrytego ryzyka
  - planowanie podprojektów w taki sposób, aby spełniały krajowe wymagania dotyczące środowiska, zdrowia, bezpieczeństwa, pracy i konsultacji publicznych, w tym – o ile to konieczne – zobowiązanie klientów do wdrożenia planów działań naprawczych
  - monitorowanie podprojektów, aby zagwarantować zgodność z wymaganiami dotyczącymi środowiska, zdrowia, bezpieczeństwa, pracy i konsultacji publicznych oraz – o ile to konieczne – plany działań naprawczych.
12. Aby pomóc pośrednikom finansowym we wdrożeniu Procedur, EBRD opracował podręcznik zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym („e-Podręcznik”), który zawiera wzorcowe procedury i zalecenia dla różnego rodzaju pośredników i usług finansowych. Pośrednicy, którzy nie dysponują jeszcze odpowiednimi procedurami, mają obowiązek wykorzystać odpowiednie części e-Podręcznika w odniesieniu dla danych podprojektów.

Wymagania dla podprojektów

13. Pośrednicy finansowy skontrolują zgodność wszystkich podprojektów z „Listą wykluczeń dla polityki środowiskowej i społecznej EBRD” znajdującą się w Załączniku 1 do niniejszego wymagania operacyjnego. Podprojekty związane z działaniami biznesowymi z tej listy nie kwalifikują się do finansowania przez pośredników finansowych – wnioski dotyczące takich działań należy odrzucać.
14. Załącznik 2 do niniejszego wymagania operacyjnego omawia różne działania biznesowe związane ze szczególnie wysokim ryzykiem społecznym i środowiskowym. W przypadku gdy podprojekt obejmuje działania z listy w Załączniku 2 do niniejszego wymagania operacyjnego, pośrednik skieruje podprojekt do Banku i upewni się, czy sprawdzono go pod względem

zgodności z odpowiednimi wymaganiami operacyjnymi EBRD. EBRD zachęca pośredników finansowych do omawiania tych przypadków na wczesnym etapie analizy. EBRD pomoże pośrednikom w ocenie tych podprojektów. Specjaliści EBRD ds. środowiska/społeczeństwa przejrzą informacje zebrane przez pośrednika w ramach analizy sytuacji, określą, czy konieczne są dodatkowe dane, pomogą w określeniu właściwych działań łagodzących i – w razie potrzeby – określą warunki, umożliwiające realizację podprojektów.

15. Pośrednicy finansowi będą wymagali od wszystkich klientów zgodności z przepisami i normami krajowymi dotyczącymi (i) środowiska, (ii) konsultacji publicznych i (iii) zatrudnienia, w tym m.in. bezpieczeństwa i higieny pracy, pracy dzieci, pracy przymusowej; zakazu dyskryminacji dotyczącej zatrudnienia, swobody zrzeszania się i prawa do negocjacji zbiorowych.
16. W przypadku gdy pośrednicy zapewniają projektowi finansowanie¹ w ramach linii kredytowej EBRD o szacunkowych całkowitych kosztach inwestycyjnych projektu na poziomie 10 mln USD lub więcej dla projektów związanych z (i) nowymi realizacjami lub (ii) rozwinięciem lub unowocześnieniem istniejących zakładów, gdzie zmiana skali lub zakresu może spowodować znaczący dodatkowy wpływ na środowisko lub społeczeństwo, dane podprojekty będą musiały spełnić wymagania operacyjne EBRD 1–8 i 10.
17. EBRD może ustanowić dodatkowe lub alternatywne wymagania środowiskowe i społeczne uzależnione od rodzaju pośrednika finansowego, jego oferty i kraju działania².

Zdolność organizacyjna w ramach pośrednika finansowego

18. Pośrednik finansowy będzie stosować politykę, system zarządzania i praktyki dotyczące zasobów ludzkich zgodnie z wymaganiem operacyjnym EBRD nr 2 – Warunki pracy i zatrudnienia.
19. Pośrednik finansowy wyznaczy członka zarządu, który będzie odpowiadał za sprawy środowiskowe i społeczne, łącznie z wdrożeniem Procedur.
20. W zależności od rozmiaru przedsiębiorstwa będącego pośrednikiem finansowym i skali jego działalności, pośrednik powinien również (i) wyznaczyć przynajmniej jednego pracownika odpowiedzialnego za nadzorowanie codziennego stosowania Procedur i wspieranie ich

---

¹ Finansowanie projektu to „metoda finansowania, w której pożyczkodawca liczy przede wszystkim na dochody wygenerowane przez pojedynczy projekt, jako źródło zwrotu środków i zabezpieczenie ryzyka. Ten typ finansowania jest zazwyczaj stosowany w przypadku dużych, złożonych i drogich projektów takich jak elektrownie, zakłady przetwórstwa chemicznego, kopalnie, infrastruktura związana z transportem, środowiskiem i telekomunikacją. Finansowanie projektu może mieć formę finansowania budowy nowego urządzenia lub dofinansowania istniejącego urządzenia, z wprowadzeniem poprawek lub bez. W przypadku takich transakcji, pożyczkodawca jest opłacany wyłącznie lub prawie wyłącznie z pieniędzy wygenerowanych przez kontrakty na produkcję zakładu, np. ze sprzedaży energii elektrycznej przez elektrownię. Pożyczkobiorca to zazwyczaj jednostka specjalnego przeznaczenia (*SPE – Special Purpose Entity*), która nie może realizować innych działań jak tylko projektowanie, posiadanie i zarządzanie instalacją. W efekcie spłata zależy głównie od płynności finansowej projektu i zabezpieczenia aktywów projektu”. Źródło: Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego w dokumencie *Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards* („Bazylea II: Międzynarodowa konwergencja pomiaru kapitału i wymogów odnoszących się do funduszy własnych”), dostępnym na stronie: www.bis.org/publ/bcbs118.pdf.

² Na przykład, kiedy kraj nie ratyfikował wszystkich podstawowych konwencji MOP [Konwencje MOP 29 i 105 (praca przymusowa lub niewolnicza), 87 (wolność zrzeszania się), 98 (prawo do rokowań zbiorowych), 100 i 111 (dyskryminacja), 138 (minimalny wiek), 182 (najgorsze formy pracy dzieci)] i nie włączył ich do przepisów krajowych.

wdrażania; oraz (ii) zadbanie o dostęp do odpowiedniej wiedzy technicznej, umożliwiającej ocenę transakcji o potencjalnie wysokim ryzyku środowiskowym lub społecznym, poprzez specjalistów wewnętrznych lub zewnętrznych.

21. Pośrednik finansowy zagwarantuje, że Procedury i wymagania opisane w punktach 9–20 są jasno przedstawione wszystkim odpowiednim pracownikom, którzy mają też dostęp do właściwych szkoleń umożliwiających im nabycie zdolności pozwalających na wdrożenie wszystkich wymagań.

Raportowanie do EBRD

22. Pośrednik finansowy będzie regularnie (zazwyczaj raz w roku) przysyłać raporty na temat wdrażania Procedur i wyników środowiskowych i społecznych dotyczących jego oferty inwestycyjnej/kredytowej. Standardowe formaty raportowania zawiera e-Podręcznik.

Zaangażowanie stron zainteresowanych

23. Pośrednik finansowy wdroży system zarządzania zewnętrzną komunikacją dotyczącą spraw środowiskowych i społecznych, np. utworzy punkt kontaktowy zajmujący się przyjmowaniem zapytań i zastrzeżeń od społeczeństwa. Pośrednik będzie szybko reagować na wpływające pytania i zastrzeżenia.

Dobre praktyki

24. EBRD zachęca wszystkich swoich pośredników finansowych do przestrzegania dobrych praktyk w zakresie zrównoważonego zarządzania wszystkimi operacjami kredytowymi i inwestycyjnymi, bez względu na to, czy są one finansowane przez EBRD. Przede wszystkim pośrednicy są zachęceni do:

- regularnego przysyłania sprawozdań do zewnętrznych stron zainteresowanych na temat kwestii środowiskowych i społecznych związanych z ich działalnością. Może to oznaczać np. uwzględniania w Raporcie Rocznym Pośrednika Finansowego, na stronie internetowej lub w innym dokumencie publicznym, fragmentu podsumowującego zaangażowanie spółki w realizację niniejszego wymagania operacyjnego
- prac na rzecz stosowania dobrych praktyk w zakresie zarządzaniu środowiskiem w firmie (np. oszczędzanie energii i zasobów, ograniczanie ilości odpadów i recykling)
- uwzględniania Procedur i zasad e-Podręcznika we wszystkich działaniach biznesowych, również tych, których nie dotyczy niniejsze wymaganie operacyjne
- określenia, kiedy jest to zasadne, szans na rozwój produktów finansowych korzystnych dla środowiska i/lub społeczeństwa (np. finansowanie inwestycji w wydajność energetyczną, surowce odnawialne lub działania wzmacniające różnorodność biologiczną, produkty skierowane do kobiet prowadzących przedsiębiorstwa, dostęp do kredytów dla mikroprzedsiębiorców).

Dalsze wskazówki dotyczące dobrych praktyk są dostępne w e-Podręczniku EBRD. Pośrednicy finansowi powinni również uwzględnić dołączenie do istniejących międzynarodowych inicjatyw promujących dobre praktyki w sektorze finansowym takich jak zasady równikowe (*EP – Equator Principles*), Inicjatywa finansowa programu środowiskowego ONZ (*UNEP FI – United Nations Environment Programme Finance*

Initiative) oraz zasady odpowiedzialnych inwestycji (*PRI – Principles of Responsible Investment*)³.

Załącznik 1 do wymagania operacyjnego nr 9: Lista wykluczeń dla Polityki Środowiskowej i Społecznej EBRD

EBRD nie będzie w sposób świadomy finansować, w sposób bezpośredni lub pośredni, projektów związanych z następującymi działaniami:

- a) Produkcja lub handel produktem lub działalnością uznawanymi za nielegalne w kraju przyjmującym, czyli według krajowych przepisów lub regulacji bądź też międzynarodowych konwencji lub porozumień, lub też podlegającymi stopniowemu wycofaniu lub zakazowi produkcji/handlu według prawa międzynarodowego, takich jak:
  - (i) Produkcja lub handel produktami zawierającymi polichlorowane bifenyle (PCB)⁴
  - (ii) Produkcja lub handel farmaceutykami, pestycydami/herbicydami i innymi substancjami niebezpiecznymi podlegających stopniowemu wycofaniu lub zakazowi produkcji/handlu według prawa międzynarodowego⁵
  - (iii) Produkcja lub handel substancjami zubożającymi warstwę ozonową podlegających stopniowemu wycofaniu według prawa międzynarodowego⁶
  - (iv) Handel gatunkami dzikiej fauny i flory lub też produkcja lub handel produktami dzikiej przyrody uwzględnionymi w CITES⁷
  - (v) Międzynarodowe przemieszczanie odpadów zabronione przepisami prawa międzynarodowego⁸

---

³ Zasady równikowe (*EP – Equator Principles*): www.equator-principles.com; Inicjatywa finansowa programu środowiskowego ONZ (*United Nations Environment Programme – UNEP Finance Initiative – FI*): www.unepfi.org; zasady odpowiedzialnych inwestycji (*Principles for Responsible Investment – PRI*): www.unpri.org.

⁴ PCB: polichlorowane bifenyle – grupa bardzo toksycznych substancji chemicznych. PCB najczęściej mogą się znajdować w olejowych transformatorach elektrycznych, kondensatorach i rozdzielnicach wyprodukowanych w latach 1950–85.

⁵ Powiązane dokumenty to Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2455/92 dotyczące wywozu i przywozu niektórych niebezpiecznych chemikaliów, po zmianach; zalecana przez ONZ skonsolidowana lista produktów, których spożycie i/lub sprzedaż została zakazana, przerwana, poważnie ograniczona lub odrzucona przez rządy; Konwencja Rotterdamska w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami; Konwencja Sztokholmska w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych; zalecana przez WHO klasyfikacja pestycydów pod względem niebezpieczeństwa.

⁶ Substancje zubożające warstwę ozonową (*ODS – Ozone Depleting Substances*): związki chemiczne, które reagują z ozonem zawartym w stratosferze, zmniejszając jego ilość, co wywołuje zjawisko znane powszechnie jako „dziura ozonowa”. Protokół montrealski zawiera spis substancji zubożających warstwę ozonową, ich docelowe ograniczenie i terminy stopniowego wycofywania. Listę związków chemicznych objętych Protokołem montrealiskim, zawierająca aerozole, czynniki chłodnicze, środki spieniające, rozpuszczalniki i środki ochrony przeciwpożarowej, łącznie ze szczegółami dotyczącymi państw-sygnatariuszy i docelowe terminy wycofania produktów, można uzyskać w EBRD.

⁷ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (*CITES – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*). Lista gatunków chronionych przez Konwencję CITES znajduje się pod adresem www.cites.org/eng/app/index.shtml.

⁸ Dokumenty powiązane: Rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów; Decyzja C(2001)107/Final Rady OECD z dnia 14 czerwca 2001 dotycząca rewizji decyzji C(92)39/Final w sprawie kontroli transgranicznego przemieszczania odpadów, przeznaczonych do

- b) Produkcja lub wykorzystywanie lub handel wolnymi włóknami azbestu lub produktami zawierającymi azbest⁹
- c) Działania zabronione w przepisach kraju przyjmującego lub konwencjach międzynarodowych dotyczących ochrony bioróżnorodności lub dziedzictwa kulturowego¹⁰
- d) Połów pławnicami w środowisku morskim z wykorzystaniem sieci dłuższych niż 2,5 km
- e) Transport ropy lub innych substancji niebezpiecznych zbiornikowcami, które nie spełniają wymogów Międzynarodowej Organizacji Morskiej (*IMO – International Maritime Organization*)¹¹
- f) Handel produktami bez wymaganych licencji na eksport lub import lub innych pozwoleń na eksport, import lub tranzyt uzyskanych we właściwych krajach.

Załącznik 2 do wymagania operacyjnego nr 9: Finansowanie następujących wrażliwych ze środowiskowego lub społecznego punktu widzenia działań biznesowych przez pośredników finansowych wymaga konsultacji z EBRD.

Podstawowe wymaganie operacyjne, które powinny spełnić proponowane transakcje, podano kursywą.

- a) Działania związane z przymusowymi przesiedleniami – *wymaganie operacyjne EBRD nr 5*
- b) Działania prowadzone w granicach lub w pobliżu terenów chronionych wyznaczonych przez przepisy krajowe lub konwencje międzynarodowe (lub w górę rzeki przepływającej przez taki teren), miejsc istotnych z naukowego punktu widzenia, siedlisk rzadkich/zagrożonych gatunków, łowisk o znaczeniu gospodarczym oraz pierwotnych lub starych lasów o znaczeniu ekologicznym – *wymaganie operacyjne EBRD nr 6*
- c) Działania prowadzone w granicach lub w pobliżu terenów zamieszkiwanych przez ludność rdzenną i/lub grupy znajdujące się w trudnej sytuacji (lub w górę rzeki przepływającej przez taki teren), w tym ziemie i szlaki wodne wykorzystywane do pozyskiwania środków do życia, np. wypasu bydła, polowania lub rybołówstwa – *wymaganie operacyjne EBRD nr 7*
- d) Działania, które mogą mieć negatywny wpływ na miejsca o znaczeniu kulturowym lub archeologicznym – *wymaganie operacyjne EBRD nr 8*
- e) Działania związane z cyklem produkcyjnym paliwa jądrowego (górnictwo, produkcja, wzbogacanie i przechowywanie uranu lub transport paliw jądrowych).¹²

---

odzysku i regeneracji; Konwencja bazylejska z dn. 22 marca 1989 r. o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych.

⁹ Nie dotyczy to zakupu i wykorzystywania płyt cementowo-azbestowych, gdzie zawartość azbestu utrzymuje się <20%.

¹⁰ Powiązane konwencje międzynarodowe to m.in. Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (Konwencja Bońska); Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego (Konwencja Ramsarska); Konwencja o ochronie dzikiej fauny i flory europejskiej oraz ich siedlisk naturalnych (Konwencja Berneńska); Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego (*World Heritage Convention*); Konwencja o różnorodności biologicznej (*Convention on Biological Diversity*) i protokoły do niej.

¹¹ Ta pozycja obejmuje: zbiornikowce, które nie mają wszystkich wymaganych certyfikatów MARPOL SOLAS (w tym m.in. zgodność z Kodeksem ISM); zbiornikowce umieszczone na czarnej liście Unii Europejskiej bądź zabronione w paryskim protokole ustaleń w sprawie kontroli państwa portu (*Paris Memorandum of Understanding*); oraz zbiornikowce wycofywane z użycia według reguły 13G Konwencji MARPOL. Nie należy wykorzystywać zbiornikowców pojedynczo kadłubowych starszych niż 25 lat

- f) Produkcja energii przy użyciu paliw jądrowych (wyłączając import/eksport energii).¹³
- g) Działania związane z uwalnianiem organizmów modyfikowanych genetycznie do środowiska naturalnego – *wymaganie operacyjne EBRD nr 6*
- h) Budowa małych elektrowni wodnych – *EBRD Eligibility Criteria for Small Hydro Projects*.

---

¹² Zgodnie z Polityką Energetyczną EBRD, Bank ma prawo wykorzystywać swoje finansowanie (bezpośrednio lub przez pośredników finansowych), aby zwiększać bezpieczeństwo jądrowe, usprawniać bezpieczne zarządzanie odpadami nuklearnymi i zużytym paliwem jądrowym oraz w celu likwidacji elektrowni jądrowych, bez bezpośredniego związku z zamykaniem reaktorów wysokiego ryzyka. Wszelkie inne działania z cyklu produkcji paliw jądrowych są w związku z tym wykluczone z finansowania przez pośredników finansowych.

¹³ Zgodnie z Polityką Energetyczną EBRD, Bank ma prawo wykorzystywać swoje finansowanie (bezpośrednio lub przez pośredników finansowych), aby zwiększać bezpieczeństwo jądrowe, usprawniać bezpieczne zarządzanie odpadami nuklearnymi i zużytym paliwem jądrowym oraz w celu likwidacji elektrowni jądrowych, bez bezpośredniego związku z zamykaniem reaktorów wysokiego ryzyka. Wszelkie inne związane z produkcją energii przy użyciu paliw jądrowych są w związku z tym wykluczone z finansowania przez pośredników finansowych.

Wymaganie operacyjne nr 10: Ujawnianie informacji i zaangażowanie stron zainteresowanych

Wstęp

1. EBRD uważa zaangażowanie stron zainteresowanych za kluczowy element dobrych praktyk biznesowych i odpowiedzialności społecznej firmy oraz sposób poprawy jakości projektów. Przede wszystkim, skuteczne zaangażowanie społeczności jest niezbędne do udanego zarządzania ryzykiem i wpływem projektów na społeczności oraz sposobem na osiągnięcie większych korzyści dla społeczeństwa.
2. Szczególnie w przypadku kwestii środowiskowych, Bank stosuje zapisy Konwencji UNECE z Aarhus, gdzie środowisko nazwano dobrem publicznym. Konwencja potwierdza prawo społeczności do wiedzy na temat stanu środowiska, uwalnianych do środowiska substancji gazowych i płynnych; prawo do merytorycznych konsultacji na temat proponowanych projektów lub programów, które mogą wpłynąć na środowisko; oraz prawo do składania skarg, w przypadku gdy przedstawiciele społeczności uznają, że środowisko nie jest odpowiednio wzięte pod uwagę.
3. Zaangażowanie stron zainteresowanych jest procesem ciągłym uwzględniającym (i) podanie przez klienta do publicznej wiadomości odpowiednich informacji pozwalających na prowadzenie merytorycznych konsultacji ze stronami zainteresowanymi, (ii) merytoryczne konsultacje ze stronami, na które projekt może wpłynąć oraz (iii) procedurę lub politykę umożliwiającą ludziom komentowanie, lub składanie skarg. Ten proces powinien rozpocząć się na najwcześniejszym etapie planowania projektu, a jego realizacja powinna trwać przez cały okres życia projektu.

Cele

4. Niniejsze wymaganie operacyjne opisuje systematyczne podejście do angażowania stron zainteresowanych w projekt, co pomaga klientowi w nawiązywaniu i utrzymywaniu długotrwałych i konstruktywnych relacji ze stronami zainteresowanymi, zwłaszcza ze społecznościami lokalnymi objętymi projektem. Proces angażowania stron zainteresowanych w projekt jest kluczowym elementem oceny, zarządzania i monitorowania środowiskowego i społecznego związanego z inwestycjami klienta. Dlatego też niniejsze wymaganie operacyjne należy przeczytać w powiązaniu z wymaganiami nr 1.

Wymagania operacyjne nr 1 i 10 są następujące:

Patrz tabela na sąsiedniej stronie.

Zakres obowiązywania¹

5. Bank uzgodni z klientem jak należy spełnić poszczególne punkty tego wymagania operacyjnego w ramach ogólnego procesu oceny środowiskowej i społecznej, planu działań na rzecz środowiska i społeczeństwa i/lub systemu zarządzania klienta (omówione w wymaganiu nr 1).

---

¹ Dodatkowo, specjalne przepisy dotyczące sytuacji awaryjnych są opisane w wymaganiu operacyjnym nr 4.

Wymagania

6. Zaangażowanie stron zainteresowanych w projekt będzie wolne od manipulacji, ingerencji, przymusu i zastraszania i będzie prowadzone na podstawie aktualnych, właściwych, zrozumiałych i dostępnych informacji, przekazanych w sposób odpowiedni dla danej kultury.
7. Rodzaj i intensywność zaangażowania stron zainteresowanych będą różne w zależności od projektu, ryzyka i niekorzystnego wpływu na daną społeczność, wrażliwości sektora i środowiska oraz zainteresowania społeczeństwa. Aby dostosować zaangażowanie do potrzeb klienta i projektu, konieczne jest, aby wszyscy klienci ubiegający się o finansowanie z EBRD zrealizowali działania opisane w punktach 8–10 na wczesnym etapie oceny środowiskowej i społecznej. W ramach własnej analizy sytuacji, Bank oceni ilość ujawnionych informacji i skalę konsultacji przeprowadzonych przez klienta względem niniejszego wymagania operacyjnego i może zażądać dodatkowego zaangażowania. Należy zawsze przestrzegać wymagań prawa krajowego dotyczących informacji publicznej i konsultacji, łącznie z przepisami wdrażającymi zobowiązania kraju przyjmującego wynikające z prawa międzynarodowego².

Ocena problemów środowiskowych i społecznych oraz właściwe zarządzanie (wymaganie operacyjne nr 1)	Ujawnianie informacji i zaangażowanie stron zainteresowanych (wymaganie operacyjne nr 10)
• określenie i ocena oddziaływania na środowisko i społeczeństwo oraz kwestii środowiskowych i społecznych, korzystnych i niekorzystnych, związanych z projektem • przyjęcie środków umożliwiających uniknięcie lub – kiedy to niemożliwe – zminimalizowanie, złagodzenie lub zrównoważenie/zrekompensowanie negatywnego wpływu na pracowników, społeczności objęte projektem i środowisko • określenie i – w miarę możliwości – wykorzystanie szans na poprawę wyników środowiskowych i społecznych • promowanie dobrych wyników środowiskowych i społecznych poprzez dynamiczny proces monitorowania i oceny wyników	• określenie jednostek i społeczności, które podlegają lub mogą podlegać wpływom projektu, oraz innych stron zainteresowanych • zagwarantowanie odpowiedniego zaangażowania stron zainteresowanych w kwestie środowiskowe i społeczne, które mogą mieć wpływ na daną grupę, poprzez odpowiednie ujawnianie informacji i merytoryczne konsultacje • utrzymywanie ciągłych konstruktywnych relacji ze stronami zainteresowanymi poprzez merytoryczne zaangażowanie grup w realizację projektu

² Np. Konwencje z Aarhus i Espoo.

Zaangażowanie podczas planowania projektu

Zidentyfikowanie i analiza stron zainteresowanych

8. Pierwszym krokiem w kierunku udanego zaangażowania stron zainteresowanych przez klienta jest zidentyfikowanie jednostek i grup, które (i) podlegają wpływowi projektu lub mogą mu podlegać (bezpośrednio lub pośrednio – „strony objęte projektem”) lub (ii) mogą być zainteresowane projektem („inne strony zainteresowane”). Metody informowania i konsultacji powinny się skupiać przede wszystkim na stronach objętych projektem.
9. W ramach procesu identyfikowania stron zainteresowanych, klient określi jednostki i grupy, które mogą podlegać zróżnicowanemu lub nieproporcjonalnemu wpływowi projektu ze względu na swoją niekorzystną lub trudną sytuację. Klient określi też sposoby, w jakie strony mogą podlegać wpływowi projektu, oraz zakres potencjalnego (realnego lub subiektywnego) wpływu. Jeżeli wpływ jest subiektywny, może być konieczna dodatkowa komunikacja, aby zapewnić informacje na temat oszacowanego poziomu oddziaływania i uspokoić społeczeństwo. Identyfikacja i analiza stron zainteresowanych muszą być odpowiednio szczegółowe, aby Bank mógł ocenić, czy poziom komunikacji jest odpowiedni dla danego projektu. Pracownicy są zawsze uznawani za strony zainteresowane.
10. W przypadku projektów Kategorii A klient angażuje się w proces ewaluacji z udziałem określonych stron zainteresowanych, aby sprawdzić wszystkie kluczowe kwestie w ramach oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo. Proces ewaluacji ułatwi też opracowanie planu zaangażowania stron zainteresowanych w projekt. W ramach procesu ewaluacji strony zainteresowane muszą mieć możliwość zgłoszenia komentarzy i rekomendacji dotyczących wstępnej wersji planu zaangażowania stron zainteresowanych i innych dokumentów ewaluacyjnych.

Plan zaangażowania stron zainteresowanych

11. Klient poinformuje EBRD o sposobie komunikacji ze stronami zainteresowanymi podczas przygotowywania i wdrażania projektu, łącznie z procedurą składania skarg (patrz punkty 24–26). Różne poziomy zaangażowania i konsultacji mogą być właściwe dla stron objętych projektem i innych stron zainteresowanych. Klient powinien opracować oddzielne procedury dla zaangażowania pracowników i zaangażowania stron objętych projektem; zaangażowanie pracowników w sprawy, takie jak bezpieczeństwo i higiena pracy i stosunki pracownicze, powinno być zgodne przynajmniej z wymaganiami operacyjnymi nr 2. W przypadku gdy niektóre grupy zainteresowane są w niekorzystnym położeniu lub w trudnej sytuacji, konieczne może być specjalne podejście i zaangażowanie dodatkowych zasobów w celu lepszej komunikacji z członkami tych grup, tak aby wszyscy w pełni rozumieli, jak projekt może na nich wpłynąć. Klienci powinni też informować EBRD o wszelkich informacjach przekazanych stronom lub konsultacjach przeprowadzonych przed ubieganiem się o finansowanie z EBRD.

Ujawnianie informacji

12. Ujawnianie istotnych informacji o projekcie pomaga stronom zainteresowanym zrozumieć ryzyko, wpływy i szanse związane z projektem. Jeżeli projekt może negatywnie wpłynąć na

środowisko i społeczeństwo, klient powinien przekazać danej społeczności następujące informacje („Informacje”):

- cel, rodzaj i skala projektu
  - czas trwania proponowanych działań związanych z projektem
  - wszelkie ryzyko i potencjalny wpływ na środowisko, zdrowie i bezpieczeństwo pracowników, zdrowie i bezpieczeństwo publiczne oraz inne kwestie społeczne oraz proponowane plany złagodzenia tych skutków
  - przewidywany proces konsultacji, o ile jest planowany, oraz możliwości i sposobu udziału członków społeczności w tym procesie
  - czas/miejsce planowanych spotkań publicznych oraz procedura promowania spotkań, podsumowywania i raportowania wniosków.
13. Informacje będą rozpowszechniane w lokalnym języku (językach) w sposób dostępny i odpowiedni dla danej kultury, z uwzględnieniem osób w trudnej sytuacji (np. grupy etniczne lub osoby przesiedlone). W przypadku projektów o potencjalnie znaczącym wpływie na środowisko lub społeczeństwo, Informacje należy ujawnić na wczesnym etapie oceny środowiskowej i społecznej.
14. Jeżeli uzgodniono plan działania na rzecz środowiska i społeczeństwa (plan ESAP), klient upubliczni plan dla projektów kategorii A stronom objętym projektem. W innych przypadkach klient ujawni wyłącznie streszczenie (bez elementów technicznych). Plan ESAP/streszczenie należy ujawnić zgodnie z punktem 13 i umieścić go na stronie internetowej klienta (o ile strona istnieje). Może zaistnieć konieczność ujawniania dodatkowych informacji na bieżąco, w miarę postępów projektu, w przypadku wszelkich istotnych zmian w charakterze projektu lub jego wpływie, np. przy powstaniu nowych źródeł ryzyka lub wpływu.

Merytoryczne konsultacje

15. Potrzebę i rodzaj konkretnych konsultacji należy ustalić z EBRD po ustaleniu stron zainteresowanych, ich analizie i stworzeniu szczegółowego opisu projektu, w zależności od rodzaju i skali bieżącego i potencjalnego negatywnego wpływu na pracowników i społeczności objęte projektem. W przypadku gdy pracownicy i/lub społeczności objęte projektem podlegają – lub mogą podlegać – znacznemu ryzyku lub negatywnemu wpływowi projektu, klient podejmie merytoryczne konsultacje w sposób, który pozwoli stronom objętym projektem na wyrażenie swojej opinii o ryzyku, oddziaływaniu i środkach łagodzących związanych z projektem, a także umożliwi klientowi rozważenie tych uwag i właściwą odpowiedź.

Merytoryczne konsultacje:

- powinny opierać się na upubliczionych informacjach dotyczących projektu zawierających – w zależności od sytuacji – projekty dokumentów i planów, przed podjęciem ostatecznych decyzji, kiedy wciąż możliwe są różne opcje
- powinny rozpocząć się na wczesnym etapie oceny środowiskowej i społecznej
- będą się skupiać na ryzyku i negatywnym oddziaływaniu na społeczeństwo i środowisko oraz na proponowanych środkach i działaniach mających rozwiązać przewidywane problemy
- będą realizowane w sposób ciągły, wraz z rozwojem sytuacji i napływie informacji o problemach, wpływach i możliwościach.

16. Proces konsultacji będzie przebiegał w sposób otwarty i odpowiedni dla danej kultury. Klient dostosuje swoją procedurę konsultacji do preferencji językowych stron objętych projektem, ich procedur podejmowania decyzji oraz potrzeb grup w niekorzystnej i trudnej sytuacji. Konsultacje będą też obejmować, poza stronami objętymi projektem, wszelkie grupy lub jednostki, które określono jako inne strony zainteresowane. Proces konsultacji będzie dokumentowany w ramach publicznych zobowiązań klienta. Klient będzie w odpowiednim terminie informować osoby biorące udział w konsultacjach o ostatecznej decyzji w sprawie projektu, związanych z nim środkach łagodzących wpływ na środowisko i społeczeństwo oraz o wszelkich korzyściach dla społeczności lokalnej, wraz z uzasadnieniem decyzji i opisem dostępnego mechanizmu składania skarg.

Ujawnianie informacji i konsultacje w przypadku projektów Kategorii A

17. Projekty sklasyfikowane w Kategorii A mogą być potencjalnym źródłem przyszłych negatywnych i różnorodnych skutków i problemów dla środowiska i/lub społeczeństwa, które – w czasie kategoryzacji projektu – nie mogą być od razu określone lub ocenione i wymagają sformalizowanej i aktywnej procedury oceny. Wymagania dotyczące ujawniania informacji i konsultacji są częścią każdego etapu tego procesu. Klient musi zagwarantować merytoryczny dialog ze stronami objętymi projektem i ułatwić im świadomy udział w procesie podejmowania decyzji, zgodnie z punktami 12–16 powyżej. Świadomy udział wiąże się ze zorganizowanymi i regularnymi konsultacjami, które powodują, że klient włącza do procesu podejmowania decyzji opinie stron objętych projektem na tematy dotyczące ich bezpośrednio, na przykład proponowane środki łagodzące, dystrybucję korzyści i możliwości rozwojowych oraz kwestie związane z wdrożeniem. Osoby znajdujące się w trudnej sytuacji mogą wymagać specjalnej uwagi i dodatkowych zasobów, aby zrozumieć wpływ projektu i móc włączyć się w proces konsultacji.
18. W przypadku projektów uwzględniających ocenę oddziaływania na środowisko/ społeczeństwo, klient zagwarantuje, że proces ujawniania informacji i konsultacji przebiega zgodnie z punktami 12–17. Ujawnione informacje muszą zawierać pełen raport z oceny oddziaływania na środowisko/społeczeństwo, zgodnie z wymaganiami Banku³. Dodatkowo, proces konsultacji musi spełniać wymagania czasowe EBRD dotyczące ujawniania informacji, wyszczególnione w punkcie 3.4.1. Polityki Informacji Publicznej Banku (PIP), oraz wszelkimi innymi właściwymi wymogami wynikającymi z krajowych przepisów dotyczących oceny oddziaływania na środowisko i innych praw. Ocena oddziaływania na środowisko/społeczeństwo musi być dostępna dla społeczeństwa przez cały okres realizacji projektu, ale można ją regularnie uzupełniać.
19. W przypadku projektów wiążących się z przymusowym przesiedleniem, mających wpływ na ludność rdzenną lub dziedzictwo kulturowe, klient zastosuje wymagania operacyjne nr 5, 7 i 8.
20. W przypadkach, gdy społeczności lokalne podlegają lub mogą podlegać poważnemu lub nieodwracalnemu negatywnemu oddziaływaniu projektu, ale nie czerpią z niego odpowiednich korzyści, klient powinien nawiązać merytoryczny dialog ze społecznościami

---

³ Format oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, zgodny z Dyrektywą OOŚ, można uzyskać od przedstawiciela EBRD.

objętymi projektem, aby rozważyć opcje programów rozwojowych, które byłyby korzystne dla społeczności.

Zaangażowanie podczas wdrażania projekty i raportowanie zewnętrzne

21. W okresie realizacji projektu klient będzie zapewniać regularne informacje zidentyfikowanym stronom zainteresowanym, odpowiednio do rodzaju projektu i jego wpływu na środowisko i zainteresowania społeczeństwa. To ciągłe zaangażowanie powinno bazować na kanałach komunikacyjnych i relacjach nawiązanych podczas analizy sytuacji. Klienci powinni przede wszystkim korzystać z odpowiednich praktyk angażowania społeczności w projekt w celu ujawniania informacji i otrzymywania informacji zwrotnych na temat skuteczności wdrażania środków łagodzących w ramach planu ESAP oraz zainteresowania i zastrzeżeń społeczności na temat projektu. Może zaistnieć potrzeba ujawnienia dodatkowych informacji w kluczowych etapach cyklu projektowego, np. przed rozpoczęciem budowy lub działalności.
22. W przypadkach, gdy społeczności objęte projektem określono na etapie przygotowywania projektu, klient będzie przysyłał im regularne raporty dotyczące wdrażania planu ESAP, źródeł ryzyka i wpływów na strony zainteresowane oraz wszelkich zastrzeżeń społeczności określonych na bazie konsultacji lub mechanizmu składania skarg. Raporty będą miały formę dostępną dla społeczności objętych projektem, ich częstotliwość będzie odpowiednia do ilości zastrzeżeń zgłaszanych przez strony, ale będą one wysyłane przynajmniej raz w roku. W przypadku wystąpienia znaczących zmian, które mogą wywołać dodatkowy niekorzystny wpływ lub zaniepokoić społeczność, klient poinformuje strony o tym, jak dane wpływy i kwestie zostały rozwiązane w zaktualizowanym planie ESAP. Jeżeli dodatkowe niekorzystne wpływy na społeczności objęte projektem są znaczne i zróżnicowane, Bank może, decydując o każdym przypadku indywidualnie, wymagać dodatkowych działań konsultacyjnych zgodnie z punktami 15–20. Klient jest zachęcany do ujawniania informacji na swojej stronie internetowej w celu informowania innych stron zainteresowanych.
23. Dodatkowo, klient jest też zachęcany do publikowania regularnych raportów dla zewnętrznych stron zainteresowanych na temat wyników środowiskowych i społecznych, np. w ramach Raportu Roczego, innego dokumentu publicznego lub w postaci niezależnej publikacji lub na stronie internetowej.

Mechanizm składania skarg

24. Klient musi być świadomy zastrzeżeń stron zainteresowanych i szybko reagować na zgłaszane wnioski. W tym celu należy zorganizować mechanizm, proces lub procedurę składania skarg, aby uzyskiwać informacje o problemach i zastrzeżeniach stron zainteresowanych, dotyczących wyników środowiskowych i społecznych, i odpowiednio nimi zarządzać. Mechanizm składania skarg powinien być dostosowany do poziomu ryzyka i potencjalnego negatywnego wpływu projektu.
25. Mechanizm, proces lub procedura składania skarg musi szybko i wydajnie przetwarzać zgłaszane wnioski, przy wykorzystaniu zrozumiałej i jawnej procedury, odpowiedniej dla danej kultury i dostępnej dla wszystkich warstw społeczności objętych projektem, bezpłatnie i bez możliwości późniejszego prześladowania. Mechanizm, proces lub procedura nie może zakłócać dostępu do środków prawnych lub administracyjnych. W przypadku projektów, których dotyczy wymaganie nr 5 lub 7, klient zagwarantuje dostęp do niezależnego i

obiektywnego mechanizmu odwoławczego. Klient poinformuje społeczności objęte projektem o procedurze składania skarg podczas nawiązywania relacji ze społecznościami i będzie regularnie publikować informacje dotyczące jego funkcjonowania, chroniąc przy tym prywatność jednostek.

26. Pracownicy będą mieć do dyspozycji osobny mechanizm składania skarg, zgodny z wymaganiami operacyjnymi nr 2.

Finanse korporacyjne

27. Klienci, których spółki operują wieloma zakładami, korzystający z usług w zakresie finansów korporacyjnych, kapitału obrotowego, finansowania quasi-kapitałowego lub kapitałowego, przyjmą i wdrożą korporacyjny program informacyjno-komunikacyjny dla stron zainteresowanych, wraz z mechanizmem składania skarg, zgodnie z punktem 22 i 25 powyżej. Program zaangażowania stron zainteresowanych będzie odpowiedni do rodzaju działalności spółki i związanego z nią wpływu na środowisko i społeczeństwo oraz zainteresowania społeczności. Program powinien być wdrożony we wszystkich obiektach w odpowiednim czasie. Będzie on uwzględniał procedury i zasoby, które pozwolą na odpowiednie zaangażowanie stron zainteresowanych na poziomie zakładu, oraz na przekazywanie informacji o wynikach środowiskowych i społecznych danego obiektu stronom zainteresowanym mieszkającym w jego okolicy. Przynajmniej raz w roku klienci stworzą publiczne raporty na temat ich wyników społecznych i środowiskowych, łącznie ze streszczeniem uzgodnionych planów ESMS/ESAP (bez szczegółów technicznych) i opisem postępów we wdrożeniu planów ESMS/ESAP względem uzgodnionych wskaźników i celów. W przypadku projektów Kategorii A, zgodnie z Polityką Środowiskową i Społeczną klient podlega procedurze zaangażowania stron zainteresowanych opisanej w punktach 6–20.

EBRD – kontakt

European Bank for
Reconstruction and Development
One Exchange Square
London EC2A 2JN
United Kingdom

Centrala:
Tel: +44 20 7338 6000
Faks: +44 20 7338 6100
SWIFT: EBRDGB2L

Informacje:
Do zadawania pytań służy formularz dostępny na stronie www.ebrd.com/inforequest

Pytania dotyczące kwestii środowiskowych i społecznych:
Tel: +44 20 7338 7158
Faks: +44 20 7338 6848
Email: environmentandsocial@ebrd.com

Relacje z organizacjami pozarządowymi:
Tel: +44 20 7338 7912

Faks: +44 20 7338 6102

Email: ngo@ebrd.com

Informacje o projektach:

Tel: +44 20 7338 7168

Faks: +44 20 7338 7380

Email: projectenquiries@ebrd.com

Informacje o publikacjach:

Tel: +44 20 7338 7553

Faks: +44 20 7338 6102

Email: pubsdesk@ebrd.com

Strona internetowa

www.ebrd.com

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju korzysta z narzędzi inwestycyjnych, aby wspierać budowę gospodarki rynkowej i demokracji oraz promować przedsiębiorczość w 29 krajach, od Europy Środkowej po Azję Środkową.